

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

ČesKo

Čeština a ostatní jazyky

8. - 12. srpna 2022

PŘEHLED PŘÍSPĚVKŮ

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Příspěvky

Prof. Dr. hab. Mieczysław Balowski CSc.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Český jazyk a jazyk mezislovanský – společná řeč

Autor se soustředí na srovnání češtiny s jazykem pro všechny Slovanů, t.ř. mezislovanským jazykem, který vznikl v roce 2009. Vychází z popisu vzniku mezislovanštiny, zpracovaný Janem van Steenbergem na základě původní staroslověnštiny věrozvěstů Cyrila a Metoděje, se kterým se ještě dnes setkáváme v podobě tzv. církevní slovanštiny. Mezislovanština je zjednodušenou a moderní formou staroslověnštiny. Jejím primárním cílem je schopnost Slovanů porozumět se bez předchozího učení (skoro 400 miliónů lidí má slovanský původ).

Ve stejné době vznikl druhý projekt zpracovaný mezislovanskou společností INTERSLAVIC (ředitel: Doc. Ing. Vojtěch Merunka, Ph.D.), jehož výsledkem bylo zpracování novoslovanštiny (v asi 90 % totožný s mezislovanštinou, i když vznikl nezávisle na ní), slovanské řeči, jejíž slovní zásoba by byla složená z nejfrekventovanějších slov všech slovanských jazyků (podobně i ostatní jazykové roviny). Hlavním principem při výpočtu jednotlivých jevů tohoto jazyka je rovnováha mezi šesti podskupinami:

- Ruský jazyk
- Ukrajinština a běloruština
- Polský jazyk
- Čeština a slovenština
- Srbochorvatština a slovinština
- Bulharština a makedonština.

Při určování největšího společného jmenovatele se používá hlasovací systém, v němž má každá z těchto šesti skupin jeden hlas. Tento systém zajišťuje mezislovanštině místo uprostřed jazykového kontinua; vážení na základě počtu mluvčích jednotlivých jazyků by totiž vedlo k tomu, že by se jednalo o jazyk téměř totožný s ruštinou.

Ve zpracování mezislovanštiny museli jejich autoři řešit sporné otázky, protože se často objevují i protiklady:

- a) východoslovanské jazyky + polština « jihoslovanské jazyky + čeština a slovenština
- b) západoslovanské jazyky + ukrajinština a běloruština « jihoslovanské jazyky + ruština.

Z tohoto důvodu bylo někdy těžce najít společné slovo, kterému by všichni Slované rozuměli, protože zejména jihoslovanské jazyky byly často „přehlasovány“ ostatními jazyky.

Tyto projekty společného slovanského jazyka nejsou ojedinělé. Už v 16. století se Slované pokusili o vytvoření moderní mezislovanštiny, která se však nestala společným jazykem. Ba, dokonce je dodnes zaznamenáno 68 pokusů o vytvoření společného jazyka pro všechny Slovanů.

Mezislovanština je vytvořena na základě přírodních slovanských jazyků. Je umělým, ale zonálním jazykem, a proto nemá historickou mluvnickou normu, i když základem pro vymezení současné mluvnické normy byly normy, které vznikly historickým vývojem jednotlivých slovanských jazyků. A proto tento jazyk dopouští normu „dubletivní“, a také variabilní. Je to společný rys s češtinou.

Srovnání jednotlivých jazykových rovin ukazuje na dost velký podíl češtiny na mezislovanštině, např. mezislovanská abeceda nemá čárky nad dlouhými samohláskami a háčky nad měkkými souhláskami [t'], [d'] a [ň]. Nerozlišuje také hrtanové [h] od

zadopatrového. Větší rozdíl je vidět v morfologické rovině. Týká se to např. pádových koncovek.

Dále autor srovnává slovní zásobu mezislovanštiny s dosavadním výzkumem všeslovanské slovní zásoby F. Kopečného, který popisuje 1972 slova („s přidruženými číslovkovými hesly je to na 1990 hesel!"; Kopečný 1981, s. 9). Přičemž za všeslovanské považuje „asi 1170 (s přidruženými číslovkami 1188)" (Kopečný 1981, s. 9). Zde uvádí, že některá slova se neobjevují hlavně v lužické srbštině a makedonštině (srov. „je příznačné, že značný podíl z nich připadá na luž. srbštinu (130), a to přirozeně pro reliktní ráz jazyka, v němž jde vývoj opačně než v ostatních jazycích, tj. směrem k ubývání domácích elementů, zejména právě ve slovníku. Nepřekvapuje také, že dalším areálem je skupina makedonskobulharská (dohromady na 105 mank), zčásti přičiněním mladého spis. jazyka, makedonštiny, jež nemá archaismů, držících se v jazycích s delší spisovnou tradicí"; Kopečný 1981, s. 10). Odkazuje také na současnou českou slovní zásobu.

Mgr. Aksana Bekasava

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Výuka českého jazyka se zdravotnickou tematikou pro cizí studenty

Cílem této studie je analýza výuky českého jazyka se zdravotnickou tematikou pro cizí (rusky mluvící) studenty českých vysokých škol. V dané práci rozebíráme poptávku po výuce češtiny se zdravotnickou tematikou pro cizí (ukrajinské, ruské, běloruské, kazašské aj.) studenty na českých vysokých školách a v kurzech připravujících zahraniční lékaře k získání souhlasu s výkonem lékařské praxe v České republice. Ohledně situace se studiem diplomovaných zahraničních lékařů připomínáme, že se podle příslušného zákona zahraniční lékaře musejí připravovat k získání souhlasu s výkonem lékařské praxe v České republice. Jednou z možných alternativ je získání příslušného vysokoškolského vzdělání na území České republiky. Kvůli tomu existuje velký zájem ze strany absolventů zahraničních středních škol o studium na lékařských fakultách v České republice. Důvodem je vysoká kvalita bezplatného českého vysokoškolského vzdělání v českém jazyce, konkrétně medicínského vzdělání, vysoká poptávka po zdravotnicích, což znamená možnost úspěšného uplatnění na pracovním trhu po ukončení vysoké školy. Budeme si všímat existujících nabídek výuky a kurzů, budeme analyzovat příslušnou literaturu, současnou metodiku výuky a programy i problémy výuky. Představíme výsledky průzkumu aktuální situace s výukou češtiny jako cizího jazyka na lékařských fakultách České republiky.

Zabýváme se srovnáním češtiny a ruštiny a věnujeme se úzce zaměřeným jevům příslušným lékařské češtině na základě struktury existujících učebnic lékařské češtiny pro cizince. Nabídka podobných učebnic je omezená, ale v poslední době se objevují nové kvalitní a zajímavé učebnice zaměřené na výuku lékařské češtiny na medicínských fakultách. Zároveň s tím existuje poptávka po učebnicích pomáhajících cizím absolventům se připravit na prospěšné zvládnutí přijímací zkoušky a začátek studia na medicínských fakultách v České republice. Jednou z podmínek přijímacího řízení je úspěšné složení zkoušky z češtiny pro cizince na úrovni C1.

Jsou publikovány nové moderní učebnice, didaktické materiály, zaměřené především na studium na lékařských fakultách. Velice kvalitními a používanými učebnicemi na začátku našeho století byly *Čeština pro zahraniční studenty lékařské fakulty*, autorství Dagmar Kozlíkové a Věry Těšenské, Praha 2005, a *Lékařská čeština* Ivany Mokošové, Praha 2001, 2007. Obě učebnice nabízely odborné texty, gramatické cvičení a cvičení na pochopení textů.

Kniha Ivany Mokrošové také uváděla slovníčky a gramatické materiály. V současné době se knihy nedají koupit v knihkupectvích v České republice, ale několik vyhotovení je představeno v knihovnách lékařských fakult.

V této situaci vyšly další dvě navazující na sebe moderní učebnice: *Talking Medicine — Czech for Medical Students* (Iveta Čermáková, Karolinum 2018, 2020) a *Talking Medicine 2. Case Reports in Czech* (Iveta Čermáková a Tereza Bakusová, Karolinum 2021), které poskytují slovní zásobu, frazeologii používanou v běžné lékařské dokumentaci, a pomáhají studentům naučit se rozumět odborným písemným dokladům s cílem provádění samostatné práce s nimi. S účelem srovnání a představení úplného obrazu analyzujeme také slovenskou moderní učebnici češtiny pro cizince se zaměřením na zdravotnickou tematiku. Slovenská univerzita Jozefa Šafaříka v Košiciach představila v roce 2021 novou učebnici Lívie Barnišinové a Želmíry Macejové *Slovenský jazyk v dialogoch pre zahraničných lekárov*.

Ve výsledku průzkumu uvádíme, že současná výuka češtiny se zdravotnickou tematikou je velmi aktuální, poptávka několikanásobně převyšuje nabídku. Státní univerzity a soukromé školy poskytují své varianty výuky. Pro cizí uchazeče se poskytují přípravní kurzy češtiny jako cizího jazyka.

Doc. PhDr. Lucie Betáková, Ph.D.

JĚU České Budějovice

Úloha transferu a interference v cizím jazyce: formální podobnost vs. funkční odlišnost gramatických kategorií v angličtině a češtině

Ve svém příspěvku se budu zabývat úlohou transferu a interference při studiu cizího jazyka, konkrétně angličtiny, s tím, že se zaměřím především na rovinu gramatickou. Klíčovým termínem je jazykový transfer, který se v literatuře nejčastěji chápe jako jazykový vliv (*language influence*). Někteří autoři dělí transfer na pozitivní, který osvojování cílového jazyka usnadňuje, a negativní, který je naopak zdrojem chyb. Alternativní termín používaný pro negativní transfer je interference.

Negativní transfer, tedy interference mezi angličtinou a češtinou, je způsoben jejich odlišnostmi, na nejobecnější rovině odlišností typologickou. Angličtina je jazyk analytický, kdežto čeština flektivní. Z toho vyplývá, že některé syntaktické funkce, které jsou v češtině vyjádřeny flexí, nemůže omezená anglická flexe postihnout, a proto se v angličtině syntaktické vztahy vyjadřují jinými prostředky – především slovosledem a funkčními slovy.

Možný vliv transferu při kontaktu jazyků odhaluje kontrastivní přístup. Předpokládalo se, že kontrastivní analýza mateřského jazyka a jazyka cílového může z větší části odhadnout potenciální problémy, se kterými se při osvojování cílového jazyka budou studující potýkat. V reakci na tento přístup se ovšem začaly provádět výzkumy chyb (*error analysis*) ukazující, že některé chyby se transferem vysvětlit nedají. Ukázalo se totiž, že některé chyby při učení konkrétnímu jazyku jsou společné všem, kteří se mu učí, bez ohledu na jejich jazyk mateřský. Objevují se i v jazyce dětí, které si daný jazyk osvojují jako svůj mateřský. Jedná se o vývojové chyby (*developmental errors*) a sled, ve kterém se učíme konkrétní gramatické struktury daného jazyka, ať mateřského nebo cizího, se označuje jako vývojová posloupnost (*developmental sequence*). Vliv může mít i způsob, jakým se lidé cizí jazyk učí, tedy metoda učení i vyučování, tj. transfer učení (*transfer of training*). V neposlední řadě je zdrojem chyb přílišná generalizace (*overgeneralization*), tedy aplikace nově osvojených pravidel i tam, kde aplikovatelná z nějakých důvodů, např. existujících výjimek, nejsou (např. užívání pravidelných tvarů préterita u nepravidelných sloves či pravidelné tvoření plurálu u substantiv s nepravidelným plurálem). Transfer je všudypřítomný a objevuje se na všech jazykových rovinách.

Problémy zákonitě vznikají i na rovině gramatické, na kterou se chceme soustředit především. V angličtině existují gramatické kategorie, které v češtině chybí nebo jsou zcela odlišné (např. kategorie určenosti). Na druhou stranu, nejen u odlišných gramatických kategorií, ale i u kategorií podobných, nacházíme v angličtině v porovnání s češtinou dílčí odlišnosti zejména v jejich podsystémech (např. v temporálním systému protiklad prostých a průběhových tvarů ve všech časech a stejně tak protiklad základních a perfektních časů). Morfologická rozmanitost tvarů je v angličtině v porovnání s češtinou velmi omezená, což může vytvářet mylnou představu o jednoduchosti angličtiny. I přes tuto chudost, nebo právě z důvodů této chudosti flexe, je jednou z nejčastějších chyb vynechávání koncovky – „s“ ve třetí osobě singuláru přítomnosti. Z hlediska gramatického systému se u této koncovky jedná o jistou anomálii systému rezultující ve vývojovou chybu společnou všem, kdo se učí angličtinu bez ohledu na jejich mateřský jazyk.

Omezené možnosti flexe kompenzuje v angličtině slovosled, který je zde prostředkem roviny gramatické. Znamená to, že postavení slova ve větě určuje jeho syntaktickou funkci, tedy o jaký větný člen se jedná. Jiným příkladem negativního transferu z češtiny je vynechávání podmětu v anglické větě. Přítomnost podmětu je pro anglickou větu nezbytná na rozdíl od české, kde je podmět indikován flektivní koncovkou slovesa.

Slovosled je v angličtině také indikátorem větných typů, což vede k celé řadě dalších interferenčních chyb. Problémy činí i postavení anglické předložky, která často bývá od členu řídicího oddělena. Při omezených možnostech anglického slovosledu hrají důležitou roli gramatické konstrukce, které dovolují přeradit větné prvky podle stupně jejich výpovědní dynamičnosti, tj. umístit jádro výpovědi na konec věty. Patří k nim zejména pasivum. Další možnost přizpůsobit slovosled anglické věty informační struktuře nabízejí existenciální věty s „there“.

Všechny tyto příklady se týkají interference na jazykových rovinách do úrovně věty. Ovšem vliv transferu se projevuje také na úrovni diskurzu, kde může být ještě závažnější. Problematické jsou podle Odličné (1989) zejména dva aspekty diskurzu – vyjadřování zdvořilosti a koherence. Zkoumání interference a její míry v osvojovaném jazyce ukazuje, že je závislá na pokročilosti subjektů. Významnou roli hrají i individuální odlišnosti studujících, ať už kognitivní, osobnostní či sociokulturní, které jsou výrazně ovlivněny věkem. Zcela klíčová je pak motivace.

Mgr. Marie Boccou Kestránková Ph.D.

Národní pedagogický institut ČR

RRZJ obsahující jedno z prvních zpracování mediace v českém kontextu

Tento příspěvek je úzce spjat s prezentací *Ke vzniku a vývoji referenčního rámce pro znakové jazyky*, zabývá se vznikem a vývojem kapitoly „Mediace“, která je součástí *Referenčního rámce pro znakové jazyky* (dále RRZJ). Při tvorbě RRZJ zastávaly z hlediska zdrojových dokumentů klíčové postavení *Common European Framework of Reference for Languages* (dále CEFR) a *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors* (dále CEFR CV). CEFR CV je dodatkem CEFR a přináší řadu koncepčních změn. Jednou z nejvýraznějších změn je nové uchopení jazyka – ustupuje od koncepce čtyř řečových dovedností (čtení s porozuměním, poslech s porozuměním, ústní projev, písemný projev) a nahlíží na jazyk a na jeho používání jako na čtyři vzájemně propojené jazykové činnosti. Těmito činnostmi jsou: produkce, recepce, interakce, mediace. Produkce, recepce, interakce se v CEFR objevují od prvně počátku, naopak role mediace se na

úroveň ostatních činností vydělila až v dodatku, tj. v CEFR CV. O existenci mediace sice CEFR informuje už v prvních vydáních, avšak mediace nebyla pojímána jako jazyková činnost. Její komplexní popsání a vypracování stupnic obsahuje až zmiňovaný dodatek CEFR CV. Tato skutečnost měla na vznik dokumentu RRZJ zásadní vliv. CEFR CV byl finalizován v roce 2020, tj. více než v polovině časového úseku, který byl vymezen pro projekt vytvářející RRZJ, přesto nemohl být (zejména pro přínos těchto koncepčních změn) při vývoji RRZJ opomenut. V základní koncepci RRZJ se proto podle CEFR CV přistupuje ke znakovému jazyku jako ke čtyřem vzájemně propojeným komunikačním činnostem. Toto uchopení znakového jazyka a jeho popis s sebou přinesly mnoho odborných výzev, jimž bylo nutné čelit, a to zejména během tvorby kapitoly Mediace. Omezení, s nimiž se tvůrci RRZJ potýkali od prvopočátku, se pro vymezení mediace projevovala výrazněji. Mezi základní potíže při vzniku RRZJ se řadil nedostatek odborné literatury, chybějící metajazyk, absence jednotné, dostatečné odborné terminologie i absence podobných projektů v zahraničí, které by se zabývaly buď mluvenými, nebo znakovými jazyky. Při popisu mediace pro znakové jazyky nebylo možné se v českém kontextu opírat o žádný podklad týkající se mediace, natož o pramen vztažený k českému (případně jinému) znakovému jazyku (poznáváme, že např. PRO-Sign se mediací nevěnuje). Z časových i jiných důvodů nebylo možné rozšířit expertní činnost o tvorbu potřebných zdrojů, proto proběhly odborné diskuse zvažující vynechání, nebo zařazení zmíněné komunikační činnosti do RRZJ. Tým se po četných debatách vyslovil pro začlenění mediace do RRZJ, neboť má nezastupitelnou pozici v CEFR CV. Pro její zpracování však byly zvoleny odlišné postupy v porovnání s ostatními komunikačními činnostmi. Kapitoly k recepci, produkci, interakci obsahují tři základní oblasti: text prezentující danou jazykovou činnost, všeobecnou stupnici, modelové stupnice a strategie spojené s danou jazykovou činností. Při diskusích o koncepci kapitoly mediace byl zvažován 1) aktuální stav probádání znakových jazyků i českého znakového jazyka a 2) využitelnost této kapitoly v praxi. Výsledný text byl omezen na úvodní prezentaci dané jazykové činnosti a na tvorbu všeobecné stupnice, která se navíc zaměřuje pouze na vybrané jevy. Do stupnice byly zařazeny jevy, které jsou nejvíce probádané v kontextu ČZJ, jsou nejrelevantnější pro ČZJ a pro kontext výuky v kurzech ČZJ. Považujeme za logické, že se budoucí pojetí mediace s největší pravděpodobností bude od našeho uchopení odlišovat. Předpokládáme, že v budoucnosti budou odborníci moci pravděpodobně čerpat z již rozvinutého, propracovaného systému, komplexních zdrojů, z výsledků moderních vědeckých výzkumů, které v současné době chybí. Přednesením příspěvku si klademe za cíl diskutovat o zmíněných řešeních, které tým zvolil k překonávání omezení. Naším cílem není zvolené postupy prosazovat či je obhajovat, nýbrž sdílet odborné zkušenosti, popsat výzvy, kterým tvůrčí tým při uchopení mediace čelil, a vyslechnout si názory odborného publika na zvolené způsoby řešení.

Doc., PhDr. Ivana Bozděchová CSc.

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Čeština a angličtina v průsečíku lexikálních hybridů

Hybridní tvoření slov se v češtině uplatňuje od nejstarší doby a jeho podíl na rozhojňování slovní zásoby se zejména od poloviny 20. století zvětšuje. Poukázali na to mnozí autoři v řadě studií i v dílčích knižních pracích (Helc, 1953, Mejstřík, 1965, Martincová – Savický, 1987, Mitter, 2003, 2008). Tento příspěvek se věnuje charakteristice a analýze nejnovějšího lexikálního materiálu z českých (korpusových) textů konce 20. a začátku 21. století, jehož hybridnost vyplývá ze spojení slovotvorných prostředků českého a anglického jazykového původu. Zejména v návaznosti na pojetí hybridů (afixoidního typu) u Martincové – Savického,

1987 jako neologických inovací se nejprve zaměří na postavení hybridních útvarů v rámci přejímek a poskytne terminologický přehled typů přejímek (anglicismy – pseudoanglicismy – hybridy – kalky). Poté na základě vzorku excerptce ze současných českých textů budou hybridy s anglickými slovtvornými prvky posouzeny co do jejich slovtvorné fundace (motivace), slovtvorné utvářenosti, sémantiky, explicitnosti vyjádření, stylové platnosti a užívání (funkčnosti). Příspěvek se v teoretické části zamýšlí nad pojetím hybridnosti v jazykové konfrontaci: ve vztahu ke zdrojové angličtině a cílové češtině se zahrnují procesy 1) připojování českých slovtvorných afixů (při derivaci) nebo základů (při kompozici) k anglickým slovtvorným základům (kořenům), 2) připojování cizích (přesněji anglických) slovtvorných afixů (při derivaci) nebo základů (při kompozici) k českým slovtvorným základům (kořenům). Hybridy vycházející z anglických prvků se tedy na základě anglického slovtvorného a lexikálního materiálu chápou jako typ anglicismů (vedle neadaptovaných / citátových anglicismů). V pojetí obou uvedených procesů lze anglické hybridy obecně definovat jako (a) útvary založené na kombinaci anglických výpůjček a domácích prostředků (např. pro němčinu jsou “based on a combination of English borrowings and German elements”, Onysko 2007, s. 55), (b) tvoření slov z domácího (zdomácnělého) základu příponami a předponami anglického původu a tvoření kompozicí ze základu domácího (zdomácnělého) a anglického (včetně polokalkování). Příspěvek se v analytické části – na rozdíl od většiny dosavadních českých lingvistických prací – zaměřuje na hybridní deriváty (dealerství, screenshotovat) a hybridní víceslovná pojmenování (online překladač, buňkový doping). Záměrem je poukázat na potenciál adaptovaných lexikálních a slovtvorných (morfematických) prostředků anglického původu v českém lexiku a na jejich komunikační rozptyl. Potvrzuje se, že hybridy nejsou pro češtinu typické, ale představují v ní specifický slovtvorný typ tvoření pomocí hybridních slovtvorných prostředků: ty zahrnují afixy, afixoidy i kořenné morfémy (slovtvorné základy, celá slova u víceslovných lexémů). V současní době je třeba hybridy a jejich tvoření vnímat a posuzovat v rámci aktuálních procesů internacionalizace slovní zásoby češtiny.

Literatura

- BOZDĚCHOVÁ Ivana, KLÉGR Aleš (2022): Pseudoanglicismy: české neologismy z anglických slov. *Slovo a slovesnost* 83, č. 1, 2022, s. 3-27.
- BOZDĚCHOVÁ Ivana, KLÉGR Aleš (2022): Pseudo-Anglicisms in Czech. Between borrowing and neology”, in Ramon Martí Solano, Pablo Ruano San Segundo (eds.), *Anglicisms and Corpus Linguistics*, Berlin, Peter Lang Verlag, s. 137-157.
- HELC Miloš (1953): Hybridně složená slova jako elektromotor, autodoprava. *Naše řeč* 36, s. 34-43.
- KLÉGR Aleš Ivana BOZDĚCHOVÁ (2022) Hybrids – a redundant category of anglicisms? *Hybrids in Czech texts* (v recenzním řízení pro *Espaces Linguistiques*).
- MARTINCOVÁ Olga, Savický Nikolaj (1987): Hybridní slova a některé obecné otázky neologie, *Slovo a slovesnost*, 48, s. 124-139, <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3164>.
- MEJSTŘÍK Vladimír (1965): Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost. *Naše řeč* 48, s. 1-18.
- MITTER Patrik (2003): Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině (*Acta Universitatis Purkynianae* 95), Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně.
- MITTER Patrik (2008): Hybridní složeniny s prvním komponentem domácího původu v současné češtině, Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně.
- ONYSKO Alexander (2007): *Anglicisms in German: Borrowing, Lexical Productivity, and Written Codeswitching*. Berlin/New York, Walter de Gruyter.
- TRÁVNÍČEK František (1942): O jazykové správnosti, in: *Čtení o jazyce a poezii*. Praha, s. 105-128.

PhDr. Jitka Cvejnová

Národní pedagogický institut České republiky

Digitální výzvy ve výuce jazyků a zejména češtiny jako druhého jazyka

Digitální revoluce přináší do naší společnosti hluboký zvrat, který se netýká jen našich každodenních činností, ale také vyučovacích metod a způsobů učení. Snadná dostupnost chytrých telefonů, tabletů, notebooků umožňuje lidem, kteří se chtějí, potřebují nebo musí naučit druhý či cizí jazyk, poměrně snadný přístup k obrovskému množství jazykových dokumentů v textové formě nebo audio-vizuální formě. Osoby, které se učí druhý nebo cizí jazyk, mají možnost velkého výběru při volbě různých vyučovacích nástrojů a forem. Mohou využívat u podpory při prezenční výuce, mohou se účastnit hybridní výuky. Dnešní vyspělé techniky samozřejmě umožňují osvojovat si produktivní i neproduktivní řečové dovednosti pouze v elektronickém prostředí. Současné trendy rovněž ukazují, že i jazykové testování se v nejbližší době přenese, alespoň z určité části, do digitálního prostředí. Autorka ve svém příspěvku shrne různé možnosti výuky češtiny jako druhého jazyka, které nabízí současná doba, a to zejména s ohledem na uprchlickou krizi, kdy vzniká velká společenská potřeba naučit velké množství lidí češtině jako druhému jazyku. Poukáže rovněž na potřebu vytvořit učební materiály s digitálními nástroji, tzv. digitálními balíčky, které pro češtinu prakticky neexistují. Tvorba těchto moderních učebních nástrojů je poměrně náročná a vyžadovala by podporu státu nebo nějakého velkého nakladatelského domu tak, jako tomu je v zahraničí. V zahraničí tyto specializované materiály vznikají především na základě poptávky uživatelů a na základě konkurence v rámci jazykového průmyslu. Tvorba takovýchto specializovaných učebních materiálů pro digitální výuku je pro jednotlivce či malé kolektivy naprosto nemyslitelná a jejich obsah musí vytvářet celé specializované profesionální týmy. Digitální obsah musí být navíc neustále přizpůsobován situaci, aby jeho rychle nezastarával, týmy tedy musí být připraveny k jeho neustálé obměně. V další části svého příspěvku autorka upozorní na některé mýty spojené s digitální výukou i na přehnaná očekávání ze strany některých studujících i laické veřejnosti. Digitální vzdělávání nepochybně přináší do výuky jazyků nový rozměr a nové možnosti. Autonomie studujícího je samozřejmě větší, pokud jde o volbu vyučovacích nástrojů a volbu času a místa ke studiu jazyka, nicméně zahraniční zkušenosti ukazují, že nijak významně neovlivňuje motivaci studujícího k samotnému osvojování jazyka. Navíc stále zůstává důležitá role učitele jakožto „mediátora“ celého vyučovacího procesu jazykového učení, což však mnoho lidí okouzlených možnostmi digitálního prostředí nebere v potaz. Některé úvahy vedoucí k tomu, že v rámci digitálního vyučování lze výrazně ušetřit na učitelích jazyků, jsou v tomto směru naprosto nepatřičné. V této souvislosti se autorka také zamyslí nad rolí překladačů a translátorů, které dle názoru některých odborníků mohou učinit výuku cizích jazyků v nejbližší době zbytečnou. Tyto názory byly nyní medializovány především v souvislosti s diskusí ohledně výuky druhého jazyka na základních školách a nepochybně odrážejí názory určité části veřejnosti, která se domnívá, že jim digitální nástroje zajistí cizojazyčnou komunikaci bez nutnosti se učit cizí jazyky nebo druhý jazyk. Na druhé straně Rada Evropy, která dlouho prostřednictvím Společného evropského referenčního rámce určovala vývoj jazykového vyučování v Evropě, zaostává, pokud jde o zohlednění digitálních nástrojů ve vyučování a svým konceptem pre-A1 v současném dodatku *Companion Volume* poněkud zbytečně zavádí a popisuje úroveň, kterou právě uživatelé různých digitálních nástrojů bez výuky opravdu zvládají. V závěru se autorka zaměří na možnosti „digitálního“ jazykového testování a poukáže na to, jak se postupně jazykové testování proměnilo a proměňuje od začátku 21. století, kdy začalo masivní testování jazyků jak z podnětů specialistů na lidské zdroje, tak jako nástroj migrační politiky. Konkrétně se bude věnovat zkoušce z českého jazyka pro trvalý pobyt, která existuje v ČR už od roku 2009 a u níž došlo v minulém roce k navýšení úrovně.

Prof. PhDr. Marie Čechová DrSc.

Komplexní seminář češtiny

V textu se pokusím podělit s čtenáři o dlouhodobé zkušenosti s výukou češtiny zvláště německých studentů v Německu. Tam jsem více než dvacet let vedla komplexní jazykové semináře. Současně jsem prováděla výzkumy osvojování češtiny u cizinců v českých školách. V obou případech jsem shromažďovala nedostatky a chyby, jichž se studující dopouštěli a následně předjímal jsem tyto jevy probíráním tak, abych předcházela jejich vznik, přičemž jsem využívala konfrontace s rodným jazykem studentů. Tyto jevy v příspěvku představím. K syntéze poznatků jsem využívala příruček Komplexní jazykové rozboru a Mluvnická a slohová cvičení. Vycházím z toho, že interferenční jevy je třeba probírat konfrontačně. Např. máme-li před sebou studenty německého původu, východiskem může být němčina, např. s jejím předložkovým spojením „zu Hause“ a „nach Hause“ jako odpověď na otázku kde a kam. Příklad může sloužit k osvojení si konstrukce s dativem a akuzativem v češtině, která obdobně obojí odliší; na dotaz kde? Doma; na dotaz kam? Domů, v obou případech se odpoví adverbii, od původu ustrnulými podobami jmennými. Na otázku „kam“ se odpovídá v češtině předložkovým tvarem v genitivu (do lesa, do školy) nebo akuzativu (kam pokládáš sešit? na stůl), na otázku „kde“ tvarem lokálu (kde jsi? v lese, kde leží sešit? na stole). Postupně vysvětlíme studentům, že čeština vyjadřuje systémem sedmi pádů to, co němčina systémem pádů čtyř, ty jí musí vystačit na všechny pádové funkce. Přes jisté shody jsou tedy zde základní rozdíly. Různé obraty včetně frazeologických je vhodné cvičit tak, že je studující vkládají do komunikátu jako panely, když předtím je cvičili samostatně, např. do různých výpovědí vkládali spojení čas od času, odpovídající německému von Zeit zu Zeit („občas“), tím si natrvalo spojili osvoji, přijmou ho do svého idiolektu. Aktualizovaně se lze setkat v řečové praxi s podobou čas za čas, nikoli od času k času, což by byl přesný překlad. Ve frazeologickém semináři v Česku jsem měla vedle Němek Polky. Práce s Němkami byla nesrovnatelně obtížnější, protože metaforické obraty bylo nutno podrobně objasňovat, Polky většinou – pro příbuznost nejen jazykovou, ale i mentální – „kapírovaly“ podstatně rychleji. V oblasti fonetiky se věnujeme především výslovnosti těch fonémů, kterými se liší jazyk mateřský cizince od češtiny, u Němců se tedy soustředíme např. na odlišnost znělých a neznělých souhlásek. Jejich zaměňování v poslechu i v produkci projevu přetrvává dlouho, protože německá výslovnost těchto hlásek není tak diferencovaná, viz nedostatečné užívání znělých, a naopak užívání nadměrné: „spálili“ místo „sbalili“, „hotnotami“ místo „hodnotami“, „uposlehlí“ místo „uposlechli“, „výdvarného“ místo „výtvarného“, „výled“ místo „výlet“. V grafice mají Němci sklon pod vlivem mateřštiny k nadužívání velkých písmen (Venkovské nádraží). Němečtí studenti, stejně jako východoslovanští a jihoslovanští, mají problémy s kvantitou a vůbec s diakritikou (píší: prazdninach, nadraži, nejaky, uplně, vzáli, podívali se, bíla zíma), a to proto, že němčina ani některé další jazyky ji nepoužívají, přitom kvantita v češtině je významonosná, srov. dal x dál, rána x raná, domu x domů. Nejen mezi příbuznými jazyky nalézáme „falešné přátele“, nacházíme je i mezi češtinou a němčinou („die Bank“ označuje nejen banku, ale i lavici, české slovo „šajba“ vedle kotouče, „die Scheibe“ označuje vysokou šarži, nejen ve vojenství), velmi často i se stylovým a jazykově útvarovým rozdílem. Je tudíž třeba postupně poukazovat na synonymii a homonymii jazykových prostředků v obou srovnávaných jazycích. Až do nejvyšší úrovně trvá nerozeznávání zvrtnosti sloves a slovesných tvarů, protože tuto kategorii studenti z mateřštiny neznají, proto častěji zvrtné se vypouštějí („vydali jsme do hor“, „jsme rozhodli“). Na vyšším stupni zvládnutí češtiny silně působí interference

např. na užívání jednoduchého záporu místo dvojího („nikdy budeme si vzpomínat“). V nejvyšším stupni studia, na úrovni C2, kdy už se téměř nerozliší cizinec a rodilý mluvčí, signálů cizosti ubývá – nadále však zůstává občasná záměna vidu, kategorie typicky slovanské. Nesnáze působí zvládnutí stavby větné, nejen souvětí. Např. opět vlivem němčiny dochází k záměně předložek („u nádraží“ místo „na nádraží“) spolu se záměnou výrazu („šli jsme do spánku brzy“, srov. „šli jsme brzy do postele“, „šli jsme brzy spát“). Při probírání stavby věty by vyučující neměl zapomínat ani na přízvučná a nepřízvučná slova – na postavení nepřízvučných zájmenných tvarů *mi, ti, si, se* a nepřízvučných slovesných tvarů *jsme, bys, by*. Jejich první místo ve větě nebo na jiném přízvučném místě signalizuje cizince. Němec, stejně jako jiní příslušníci západních jazyků, má ve svém povědomí gramatický pořádek slov, a tak si neuvědomuje princip český („nejednou byli jsme na osamělé mytině“). Stupeň komunikační kompetence, porozumění textu, se ověřuje v odpovědích na otázky vztahující se k textu a vymezením významu nosných slov v textu se vyskytujících. Přitom se však vyžaduje i jistý stupeň schopnosti vyjádření, takže nejde o zjištění jedné kompetence, ale o více kompetencí. Dobře prokomponovaný komplexní jazykový rozbor umožňuje studentům pochopit jazykový systém v jeho složitosti, vidět vzájemné vztahy mezi různými jazykovými jevy, mezi složkami projevu i mezi nimi a celkem.

Meng Ding

Ústav bohemistických studií FF UK

V diskotéce, na kině, do Karlova mostu. Užití místních předložek „na“, „v“, „do“ v češtině čínských mluvčích

Příspěvek se zaměří na analýzu chyb v užití lokálních prepozic „na“, „v“, „do“ v češtině nerodilých mluvčích, jejichž prvním jazykem je čínština. Z analýzy dokladů v žákovském korpusu CzeSL vyplývá, že pouze 12% zjištěných chyb v užití uvedených prepozic se týká nerozlišení jejich statického a dynamického významu, zatímco 88% chyb spočívá ve volbě nesprávné předložky. Prepozice *na* stojí nenáležitě na místě prepozic *v* a *do* v 35% případech, *v* je místo *na* použito ve 33% a *do* místo *na* ve 32% případech. Z uvedeného vyplývá, že čínští mluvčí nemají zásadní potíže s výběrem prepozice ve významech „kde“ a „kam“, ale mnohem obtížnější je pro ně výběr vhodné předložky pro vyjádření významů „uvnitř“ a „na povrchu“. Na základě kontrastivního srovnání jazykových prostředků pro vyjadřování uvedených významů v češtině a čínštině budou hledány příčiny nejistoty čínských mluvčích při volbě českých prepozic. V češtině proti sobě stojí statické a dynamické významy místních prepozic, v rámci těchto významů je pak ve většině případů rozlišován význam „uvnitř“ (*v*, *do*) a „na povrchu“ (*na*) (typologický pohled např. Feist, 2010; Levinson, 2003). Česká prepozice „na“ je dále užívána pro označování aktivit (*na party*), institucí (*na univerzitě*) a u vymezeného souboru zeměpisných názvů (*na Žižkově*) (podrobný popis viz Hrdlička, 2000). Předložky v čínštině mají také dynamické a statické významy, avšak jejich rozlišení je mnohem jednodušší než v češtině. Obvykle se používají znaky 朝 (*čchao*), 向 (*siang*) a 往 (*wang*) pro označení směru nebo cílu pohybu (*kam*). Předložka 在 (*zaj*) je užívána pro určení lokace (*kde*). Podle čínské mluvnice musí po předložce následovat podstatné jméno jako předmět. Ve většině případů stačí použít předložku samostatně s podstatným jménem a výraz se může, ale nemusí zaměřovat na vlastnosti tohoto místa, tj. zda je otevřené nebo zavřené, případně zda se jedná o nějakou instituci. Pokud to nestačí nebo chce-li mluvčí zdůraznit význam „uvnitř“ nebo „na povrchu“, je třeba k podstatnému jménu přidat odpovídající znak(y), tedy „uvnitř“ – 里

(li) / 里面 (li mian) nebo „na povrchu“ – 上 (šang) / 上面 (šang mian). Tato předložková struktura či fráze, tj. čínská předložka + podstatné jméno + znak(y) vyjadřující význam „uvnitř“ / „na povrchu“, je v čínštině velmi frekventovaná.

Empirická část výzkumu užití prepozic „v“, „na“, „do“ bude založena na gramatickém testu, v němž bude skupina mírně pokročilých čínských studentů doplňovat předložky „do“, „na“, „v“ do jednoduchých českých vět, jež budou následně překládat do čínštiny. Test bude obsahovat jednak příklady, v nichž se vysoká míra chybovosti nepředpokládá (v domě, na stole), jednak příklady, které se na základě korpusového zkoumání jeví jako potenciálně problematické. Mezi ně patří označování některých uzavřených prostorů (škola, obchod, kino), otevřených prostranství (náměstí, zastávka, nádraží) a případů pomezí (přízemí, patro, stadion). Mezi další obtížné významové okruhy patří média (internet, televize, noviny), dopravní prostředky (tramvaj, metro) a některá zeměpisná označení (střední Evropa). Pozornost se zaměří rovněž na označování aktivit (diskotéka, zkouška) a institucí (fakulta, konzervatoř). Příklady budou voleny tak, aby zahrnovaly všechny uvedené významy, tj. statické i dynamické s kontrastem „uvnitř“ a „na povrchu“, od jednoznačných po méně zřetelné příklady. Tentýž gramatický test bude předložen i kontrolní skupině českých studentů, a to především pro sledování případů, kde se rozdíl mezi významy „uvnitř“ a „na povrchu“ stírá, např. v/na křesle, v/na pokoji, v/na ulici. Cílem empirického výzkumu bude ověřit výchozí hypotézy, že čínští mluvčí nemají v češtině zásadní problémy s rozlišováním statických a dynamických významů českých místních předložek a jejich případné obtíže vyplývají ze skutečnosti, že čínština pomocí prepozic ve všech případech obligatorně nevyjadřuje kontrast mezi významy „uvnitř“ a „na povrchu“, zatímco v češtině je výběr jedné z prepozic nutný a ve většině případů také jednoznačný.

Mgr. Blanka Ferklová Ph.D.

Katedra asijských studií, Univerzita Palackého v Olomouci

Česká a korejská slovesa existence a spona – jak je učit, abychom naučili

Výuka korejštiny pro české studenty a češtiny pro korejské studenty přináší řadu výzev vzhledem k velké odlišnosti těchto jazyků. Některé dílčí rozdíly již byly hlouběji prozkoumány a popsány, viz např. A. Bytel, Kwon Čeil (1998), Baštanová Kwak (2021), Park, Miyong (2010), M. Hrdlička (2020) a další, kteří se zaměřovali na písmo a transkripci, užití zdvořilosti, problematiku vyjádření vidu v obou jazycích atd. Při práci na nové učebnici korejštiny, jež vyšla téměř 40 let po vydání předchozí učebnice, jsem si s kolegyněmi kladla za cíl zakomponovat co nejvíce dostupných poznatků o rozdílech mezi těmito dvěma jazyky, co nejpřesněji je objasnit a vytvořit vhodná cvičení k jejich bezpečné akvizici. Některé oblasti, jež dosud nebyly do hloubky popsány, bylo třeba probádat a též nově uchopit.

Tento příspěvek je zaměřen na jednu z velmi důležitých oblastí, srovnání českých a korejských existenčních sloves a spony, jejichž použití je v obou jazycích do značné míry odlišné a může způsobovat obtíže v jejich užití jak korejským studentům češtiny, tak českým studentům korejštiny. V příspěvku budou představeny hlavní konstrukce, v nichž se tato slovesa objevují v češtině (existenční konstrukce, sponové konstrukce), jež budou porovnány s korejskými ekvivalenty a budou analyzovány jejich podobné i rozdílné rysy. Zvláštní pozornost bude věnována konstrukcím vyjadřující vlastnictví, jež jsou v obou jazycích tvořeny odlišnými prostředky. Dále budou představeny a analyzovány výukové

strategie, které vedou k úspěšné akvizici těchto pro komunikaci klíčových prostředků, a to zejména výklad těchto prostředků studentům a vhodné typy cvičení. Porovnání českých a korejských sloves existence a spony vyžaduje především obeznámení se specifickými jazykovými jevy, které se v obou jazycích projevují a jež oba jazyky navzájem odlišují. V korejštině se oproti češtině velmi výrazně projevuje princip zdvořilosti na jazykové úrovni, a to různými prostředky. Na lexikální úrovni u sloves existence evidujeme několik variant, jež jsou rozlišeny v některých případech pouze morfologickými prostředky, v jiných případech existuje samostatné honorifikum pro dané sloveso. Toto platí pro slovesa existence i sponu a používání zdvořilých forem a variant je v korejské komunikaci závazné. Korejská slovesa existence (itta, hon. kjesida) mají základní význam být někde, navíc oproti českému být zahrnuje „itta“ rovněž význam vlastnictví. Je pozoruhodné, že větný vzorec zůstává totožný při užití v obou významech. Význam vlastnictví je možno vyjádřit i dalšími prostředky, zmíněný způsob je nicméně nejfrekventovanější. Při výuce je účelné odlišné významy vykládat i procvičovat odděleně, při výuce českých sloves být a mít je postup obdobný. V takovém případě je situace pro korejského studenta češtiny náročnější z toho důvodu, že korejská spona „ida“ odpovídá v češtině na rozdíl od korejštiny slovesu existence být. V praxi můžeme pozorovat a doložit řadu případů záměny a nevhodného použití vzhledem k výše zmíněným rozdílům. Proto analogicky je výhodnou strategií oddělovat jednotlivé významy slovesa existence být, vlastnictví mít a spony. V příspěvku budou podrobně představeny jednotlivé zdvořilostní varianty korejských sloves existence a vlastnictví a spony (včetně záporné spony), jejich větné konstrukce a adekvátní konstrukce v češtině. Bude představena strategie výuky těchto sloves jak pro studenty češtiny, tak pro studenty korejštiny, a vhodné typy cvičení, jež minimalizují možnost chyby a vedou k úspěšné akvizici. Za příklady budou v tomto příspěvku sloužit reálné texty získané z praktické výuky a komunikace v příslušných jazycích.

Mgr. Hana Goláňová Ph.D., Mgr. et Bc. Andrea Halaštová

Ústav Českého národního korpusu

Korpus argentinské češtiny a vliv španělštiny na jazyk našich krajanů

Výzkum jazyka českých menšin v zahraničí má v české lingvistice svou tradici. V minulosti se především dialektologové z Ústavu pro jazyk český zabývali mluvou našich krajanů z hlediska nářečního, takže v Českém jazykovém atlasu je zařazeno i několik lokalit ze zahraničí (Polska, bývalé Jugoslávie a Rumunska), ale velké množství míst po celém světě zůstávalo zcela stranou jazykovědného zájmu, což je také případ Jižní Ameriky. Kromě studie Zajícové Český jazyk v Paraguayi se na zděděný jazyk českých přistěhovalců v jihoamerickém prostředí zaměřovaly ojedinělé diplomové práce. Diplomovou prací je rovněž studie Halaštové *Moravská nářeční u nejstarší generace mluvčích v argentinské provincii Chaco*, z níž vychází tento příspěvek. Výzkum v regionu Chaco proběhl na podzim roku 2019, a to ve městě Sáenz Peña a jeho přilehlém okolí, díky němuž se podařilo získat od českých krajanů dostatečný jazykový materiál.

Na základě výše uvedeného lingvistického výzkumu jazyka české menšiny v Argentině je nyní budován v Ústavu Českého národního korpusu FF UK korpus argentinské češtiny. Sběrem se podařilo získat jazyková data od 20 mluvčích, jejichž předkové pocházeli z různých míst České republiky (proběhlo několik emigračních vln od druhé poloviny 19. století do současnosti), sekundárně z Rumunského Banátu, dřívější Jugoslávie a

Podkarpatské Rusi. Tímto sběrem bylo původně získáno kolem 29 hodin nahrávek, avšak ty jsou dále stříhány na kratší sondy. Náš příspěvek se bude zaměřovat jednak na představení tohoto krajanského korpusu, který by měl být přístupný veřejnosti během roku 2023, a dále na kontaktologickou problematiku jazyka, nikoliv dialektologickou, přestože se výzkumem podařilo zachytit velmi cenné nářeční jevy (např. z dolského nářečí ve východomoravské nářeční oblasti). V korpusu je totiž nejvíce zastoupená skupina mluvčích mající kořeny na jižní a východní Moravě. Analýza jazykových dat pochází od mluvčích zejména druhé a třetí generace s kompetencí jazyka převážně velmi dobrou až spíše dobrou.

Mluvená čeština krajanů žijících v zahraničí je vždy ovlivněna domácím jazykem, v případě české komunity v Argentině je to španělština. Přítomnost cizojazyčného prostředí zanechává svůj vliv u mluvčích ve všech jazykových rovinách. Jedná se o jevy odchylovající se od spisovné podoby jazyka psaného i mluveného a od nářečního podloží, které vznikly buď z důvodu sekundárního vlivu španělštiny, nebo počínající atrofie češtiny v důsledku snižující se kompetence ve slovanském jazyce.

Vliv španělského jazyka na češtinu v rovině hláskoslovné je na základě získaných jazykových dat nejpatrnější v oblasti vokalické kvantity. Jedná se především o prodlužování první, přízvučné slabiky, což je jev, který se nesystematicky projevil u všech mluvčích. Vedle toho se objevilo krácení nepřízvučné slabiky (např. *mlúvi*, *hódna*). Dále jsme zaznamenali ovlivnění španělštinou v případě sykavek, u nichž se projevila tendence *š > s*. Tento posun je možný sledovat u výrazu *ještě* (*ešče/ešče > est'e*). Kromě toho se v mluvě krajanů setkáváme se zajímavým rysem, kterým je nezvykle vysoký výskyt měkkého *l'* (např. *bi'lo*, *pl'ac*, *al'e*), jenž se nám dosud nepodařilo jednoznačně vysvětlit.

V rovině tvaroslovné se často vyskytují jevy ovlivněné španělskou slovnědruhovou homonymií, kdy pro substantivum i adjektivum existuje jeden výraz, např. „*checo*“ znamená Čech, ale i český. Dále homonymii zvyšuje rozšířené užití adjektiv ve funkci příslovečných určení, např. „*mluví rychle*“ – ve španělštině „*habla rápidamente*“ (spíš se ale užívá spojení „*habla rápido*“), v němž adjektivum nahradí adverbium. Vliv slovnědruhové homonymie se ve španělštině projevuje v těchto případech: 1. záměnou adjektiva za substantivum (např. „*Střížig bíl' takí českí*“ ‚Čech‘), 2. záměnou adverbia za substantivum (např. „*mezi českí a slováckí se d'elala zabíjačka*“ ‚Čechy a Slováky‘) 3. záměnou adverbia za adjektivum (např. „*takové divad'l'o mal'é, víš, českí*“ ‚české‘).

Lexikální a slovtvorná rovina jsou oblasti, kde se vliv španělského jazyka projevuje v největší míře, a to na několika úrovních. Podle kategorizace převzaté z Nového encyklopedického slovníku češtiny (viz hesla *Výpůjčka* a *Kalk*) se vliv španělštiny vyskytl zejména v lexikálních přejímkách neadaptovaných a adaptovaných a v kalcích: kalky gramatické (např. „*ona je Češka*“ – *Češka* ‚má oba rodiče české‘), sémantické (např. *bratři* ‚sourozenci‘ podle španělského ‚*hermanos*‘) a frazeologické (např. „*ostali zme trestaňi*“ – sloveso *zůstat* + doplněk podle španělského ‚*quedar*‘ při vyjádření výsledku změny stavu).

Syntax byla v projevech mluvčích ovlivněna španělštinou poněkud méně než jiné jazykové roviny. Nejvíce zasahovala do oblasti rekce (např. „*tebe ukážu fotki*“), konkurence předložkových a bezpředložkových spojení (např. „*ti se optej, co chceš*“), slovosledu, zejména do nekanonického postavení příklonek (např. „*jag maminka si pamatovala dobře*“), a záporové shody (např. „*sem niǵdá vid'el sních*“).

Při prepisu jazykových dat česky hovořících mluvčích používáme v argentinském korpusu následující metatextové značky, kterými jsou označovány odchylky od českého jazyka: 1. španělský výraz <SJ> (např. <SJ *bueno*>), 2. hispanismus s českou deklinací nebo konjugací <SJ_CJ> (např. <SJ_CJ *eskučovali jsme*>), 3. interference ze španělštiny <SJ_IN> (např. <SJ_IN *může plavat*> místo „*umí plavat*“ vlivem šp. „*poder nadar*“), 4.

chybné tvarosloví <CJ_TV> (např. „mjel <CJ_TV svůj> pole“), 5. inovace češtiny <CJ_IN> (např. <CJ_IN vnučka> namísto „vnučka“). Použití dalších dvou kódů týkajících se chybného užití předložky nebo lexika prochází v současné době diskusí.

Dr. Christof Heinz

Ústav slavistiky Univerzity Lipsko

Příbuznost – podobnost – přenositelnost? Jazykový „trojúhelní“ Čeština-Angličtina-Němčina z hlediska studentů češtiny nebo němčiny jako cizího jazyka

Proces osvojování třetího jazyka, tj. druhého nebo dalšího cizího jazyka, se ve mnoha ohledech liší od procesu osvojování prvního cizího jazyka. Je ovlivněn nejenom mateřským jazykem studujících, ale i prvním cizím jazykem, který se naučili. Určitou roli hraje ale i celá řada dalších vzájemně se ovlivňujících faktorů, jako např. různé stupně příbuznosti jazyků, počet a průhlednost shody mezi nimi a jejich skutečná přenositelnost. Ve svém příspěvku chci na základě konkrétních příkladů zkoumat, jaký vliv má znalost angličtiny jako prvního cizího jazyka na proces osvojování češtiny jako druhého cizího jazyka německými studenty ve srovnání s procesem osvojování němčiny jako cizího jazyka českými studenty se srovnatelnou znalostí angličtiny. Otázka bude, jestli v tomto procesu opravdu rozhodují skutečné mezijazykové shody a rozdíly mezi jazykem prvním, druhým a třetím, nebo zda hraje větší a jakou roli tam hraje tzv. „domnělá typologie“, pomocí které si studující samostatně vytváří hypotézy o tom, které jevy z kterého jazyka jim proces osvojování usnadňují.

Mgr. Štěpánka Horáková

PGS studentka oboru *Didaktika konkrétního jazyka (korejština)* na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, lektorka na Katedře asijských studií – korejština, Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Výslovnostní problémy českých studentů korejštiny v hláskové rovině

Úspěšné osvojení zvukového plánu je důležité pro všechny, kteří se učí cizí jazyky, tedy i pro české studenty korejštiny. Korejšťina je jazyk se značně odlišným fonematickým inventářem a bohatým asimilačním repertoárem. V kurzech pro veřejnost však proběhne základní poučení o fonetické stránce většinou jen v prvních hodinách během osvojování si korejského písma a dále se pak učitelé věnují fonetice už jen mimoděk v rámci nácviku čtyř základních řečových dovedností a jednotlivé fonologické jevy se probírají nahodile v souvislosti s osvojováním si jednotlivých lexémů. Velká pozornost fonetice nebývá věnována ani ve vysokoškolských studijních plánech českých koreanistik, a to i přestože z řad koreanistů se rekrutuje většina učitelů korejštiny. Teoretické poučení se „odbude“ v rámci jednosemestrálních Úvodů do jazyka a praktický nácvik probíhá podobně jako na jazykových školách v rámci hodin praktického jazyka. Příspěvek se proto pokouší naznačit, čemu a jak by měla být při výuce korejštiny v hláskové rovině věnována největší pozornost. Opírá se o pedagogické pozorování, teoretické porovnání i praktický výzkum. Nejprve na základě porovnání fonematických inventářů identifikuje hlásky korejštiny, které by hypoteticky mohly činit českým studentům potíže, a dále pak tyto hypotézy testuje a výsledky kvantifikuje na základě praktického výzkumu, který se uskutečnil se studenty začátečníky na různých vzdělávacích institucích po absolvování jednoho semestru korejštiny. Byly vytvořeny diagnostický poslechový test a

diagnostické nahrávky studentů, pomocí nichž je kromě schopnosti studentů rozlišovat a produkovat jednotlivé hlásky izolovaně, ve slovech i větách v různém hláskovém okolí sledována i znalost jednotlivých fonologických jevů souvisejících s koartikulací a výsledky z jednotlivých institucí jsou porovnávány v souvislosti s mírou předchozího teoretického poučení o fonetice. Důležitost náležitého fonetického poučení a vhodného praktického nácviku dokládají pak výsledky návazného výzkumu, jehož se v zájmu optimalizace výsledků účastnili oboroví studenti stejné vzdělávací instituce (konkrétně druhého semestru prvního ročníku oboru Korejšťina pro hospodářskou praxi na Filozofické fakultě Univerzity Palackého), kteří byli rozděleni na experimentální a kontrolní skupinu. Experimentální skupina absolvovala jednosemestrální kurz fonetiky zaměřený na teoretické poučení i praktický nácvik. Její výsledky v oblasti percepce i produkce byly na konci semestru porovnány s výsledky skupiny kontrolní, která se kurzu neúčastnila. Závěrečné poznámky se týkají didaktických doporučení a fonetických cvičení na podporu rozvoje fonematického sluchu a artikulační báze.

Mgr. Darina Hradilová Ph.D.

Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého

Pohled na popisy referenčních úrovní dle Společného evropského referenčního rámce v širších souvislostech

Príspevek bude zaměřen vývoj popisů referenčních úrovní a na jejich obsahovou analýzu se zřetelem k širšímu kontextu možností jejich aplikace a bude sledovat následující cíle.

1) Srovnání komunikačních dovedností očekávaných podle Společného evropského referenčního rámce (dále SERR) s dovednostmi modelovanými jako výstupy učení ve školských kurikulárních dokumentech (v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní a střední vzdělávání). Cíl je motivován především situací přicházejících žáků/studentů, kteří se ve školách setkávají jak s výukou češtiny jako druhého jazyka, tak s výukou orientovanou na rodilé mluvčí v předmětu Český jazyk a literatura. Dokumenty formující a delimitující výuku jsou dosud vnímány spíše izolovaně, důvodem je možná i to, že jsou určeny různým cílovým skupinám (v řadách vyučujících i studujících), přesto však naše předběžné výzkumy ukázaly, že mezi nimi existuje zřetelná a současně smysluplná korelace, tedy že dosažení určité úrovně podle SERR koresponduje s dovednostmi, jimiž by měl disponovat absolvent konkrétního vzdělávacího stupně v rámci českého vzdělávacího systému. Zviditelněním vzájemné provázanosti základních dokumentů výuky češtiny jako cizího, druhého i mateřského jazyka chceme ukázat jejich styčné body, které je následně možno využít ve výuce.

2) Srovnání obecných popisů referenčních úrovní s popisy určenými pro specifické cíle, tj. např. pro získání trvalého pobytu. V českém prostředí koexistují dva popisy úrovní A1 a A2: základní popis, který nenese žádnou konkrétní specifikaci, a popis, který byl vytvořen jako podklad pro tvorbu zkoušek pro žadatele o trvalý pobyt v ČR. Jejich porovnáním chceme poukázat na rozdíly v chápání, učení i užívání češtiny jako cizího a jako druhého jazyka a současně se chceme zamyslet nad tím, zda tyto dvě disciplíny mohou fungovat ve stejném R/rámci. Vznikla-li totiž potřeba vytvořit speciální popis pro potřeby ověřování dovedností v češtině jako druhém jazyce pro specifickou skupinu jeho uživatelů, lze předpokládat, že odchylky od základního rámce jsou poměrně zásadní. Současně lze vyvozovat, že by mohla vyvstat potřeba vytvořit samostatný popis také pro jiné cílové skupiny, které se vyznačují specifickými komunikačními potřebami. Zamýšlíme se také nad teorií tzv. profilování komunikačních dovedností, a to zejména díky zkušenostem získaným právě při zkoušení žadatelů o trvalý pobyt v ČR nebo o české občanství. Často pozorujeme, že uchazeči jsou zjevně zkušenými uživateli jazyka v

oblasti mluvené komunikace, ale vzhledem k osobním a zejména profesním potřebám jsou mnohem méně zdatní v psaném jazyce.

3) Analýzu konkrétních jazykových jevů, které je třeba pro naplnění očekávaných komunikačních kompetencí zvládnout se zřetelem k tomu, jak jsou dané jazykové jevy užívány rodilými mluvčími češtiny. Již od počátku existence SERR se diskutuje o tom, že pro získání komunikační zdatnosti určité úrovně je třeba v závislosti na typu jazyka zvládnout odlišné penzum jazykových jevů, které jsou nezbytné pro naplnění komunikačního cíle, a že pro dosažení konkrétní úrovně je třeba odlišného času, v němž je možno si tyto jevy osvojit. Stejně tak se diskutuje o přiměřenosti množství gramatických jevů, které jsou do konkrétních úrovní zařazeny. U vybraných jevů, které jsou tradiční součástí učebnic češtiny pro cizince, se chceme pokusit nahlédnout jejich význam z pohledu referenčních popisů a z pohledu praktické komunikace, jak je realizována rodilými mluvčími. Příspěvek se bude opírat o východiska daná kurikulárními dokumenty, odbornou literaturou i o materiál získaný vlastním terénním šetřením.

Doc. PhDr. Milan Hrdlička CSc.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

K akvizičním strategiím v učebnicích češtiny pro cizince

K akvizičním strategiím v učebnicích češtiny pro cizince Úroveň zpracování učebních materiálů češtiny pro jinojazyčné mluvčí je jedním z důležitých faktorů akvizice češtiny jako cílového jazyka. Jsou-li učebnice kvalitní, mohou celý náročný proces usnadňovat, urychlovat, upevňovat, není-li tomu tak, bývá jejich efekt právě opačný. Ve vystoupení se přibližují relevantní způsoby a trendy zpracování především mluvnické látky (výběr bazových gramatických kategorií a jevů, posloupnost a návaznost učiva) v tuzemských i v zahraničních učebnicích češtiny pro cizince v posledních desetiletích. Na výsledcích výzkumu se statisticky dokládá nepřehlédnutelná role typologických a genealogických odlišností jazyka výchozího i cílového, které významným způsobem determinují tempo i kvalitu jinojazyčné akvizice. Výhoda slovanské mateřštiny se při učení se češtině projevuje nejvýrazněji v počátcích studia (k přechodu od úrovně A0 do úrovně A2 potřebují Slované zhruba tři měsíce, Neslované však měsíců osmáct, Asiaté dokonce dvacet), poté se rozdíly částečně stírají (Slované potřebují k dosažení úrovně C1 v průměru 36 měsíců, Neslované 38, Asiaté 42). Prezentují se vybrané názory na obtížnost zvládnutí mluvnické roviny studovaného jazyka (mimo jiné pětistupňová tabulka náročnosti), připomíná se a kriticky komentuje zajímavý pokus ze šedesátých let naučit se kodifikované varietě českého národního jazyka (včetně gramatiky spisovné češtiny) přeučováním znalosti češtiny kolokviální, resp. obecné. Hodnotí se rovněž způsob a relevantní tendence lingvodidaktické prezentace slovesných tříd (postupná versus souborná) a časů (pořadí přezens – préteritum – futurum i přezens – futurum – préteritum), klady i problémové aspekty horizontální a vertikální koncepce deklinačních paradigmat substantiv a adjektiv, která rozhodující měrou ovlivňuje zpracování celé řady dalších kapitol české gramatiky. Sleduje se pozice a role indukce a dedukce (pojmenovávají se základní problémy a nedostatky v učebnicích), preskripce a deskripce, přístupu sémaziologického i onomaziologického (poukazuje se na obtíže při jeho možné aplikaci i na jeho nemalý potenciál, na jeho nevyužívané přednosti). Při zpracování dané problematiky se vychází z výzkumů i z dlouholetých zkušeností (nejen) z oborové výuky zahraničních bohemistů.

Anna Chabrová, PhDr., Jitka Veroňková, Ph.D.

Fonetický ústav Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Kvantita vokálů v českých dvojslabičných slovech u rodilých mluvčích němčiny

1. Úvod

Výslovnost je jednou z důležitých oblastí, kterou si mluvčí u nového jazyka musí osvojit. Nesprávná výslovnost může výrazně komplikovat komunikaci a vést až k úplnému nepochopení. V tomto experimentu jsme se zaměřili na kvantitu vokálů v českých dvojslabičných slovech u rodilých mluvčích němčiny. Vokály a slovní přízvuk v němčině a češtině se v mnoha ohledech odlišují. Němčina má více vokalických kvalit a ty jsou mnohdy přímo spojeny s konkrétní realizací délky. Trvání i kvalita v němčině také souvisí s přízvukem. Becker (2012) předpokládá, že přízvuková slabika by mohla být relativně delší než slabika nepřívuková. To by mohlo mít pro rodilé mluvčí němčiny učící se česky významný dopad, protože k obdobné situaci v češtině nedochází. V případě dvojslabičných slov se němčina a čeština zpravidla shodují v přízvukování na první slabice (Kleiner & Knöbl, 2015, str. 59). Cílem experimentu je prostřednictvím percepčního testu a akustické analýzy získat údaje o realizaci délky u dvojslabičných slov v češtině u mluvčích s mateřštinou němčinou.

2. Metoda

Materiál pochází od osmi rodilých mluvčích němčiny. Jedná se o ženy ve věku 21 až 38 let s různými jazykovými úrovněmi sahajícími od mírně pokročilých až po pokročilé mluvčí. Cílová slova tvoří čtveřice/trojice/dvojice, v rámci nichž se slova navzájem liší pouze kvantitou vokálů (např. čtveřice valy, valí, vály, válí); kombinace kvalit vokálů v cílových slovech jsou a-i, a-u a i-i. Celkem bylo v experimentu použito 27 nosných vět, z nichž každá obsahovala jedno cílové slovo v jednoznačném kontextu. Z nahraných vět byla cílová slova vyříznuta a byl z nich sestaven percepční test obsahující 203 položek. Test byl zadán rodilým posluchačům češtiny. Jejich úkolem bylo vybrat ze čtyř nabízených struktur tu, kterou slyšeli (byly vždy nabízeny všechny čtyři varianty KK-KD-DK-DD bez ohledu na to, zda příslušná kombinace v češtině existuje; pozn. K – krátký vokál a D – dlouhý vokál). Kromě toho měli posluchači za úkol na sedmibodové škále označit, jak namáhavé pro ně bylo se pro jednu z variant rozhodnout. Percepčního testu se zúčastnilo 32 rodilých mluvčích češtiny, jednalo se o studenty ve věku 18 až 26 let. Dále bylo provedena akustická analýza cílových slov. Bylo změřeno trvání vokálů a byly extrahovány jejich formantové hodnoty.

3. Výsledky

V souladu s originálním textem bylo percipováno 42% slov. Nejvyšší úspěšnosti dosahovali mluvčí u kombinace DK (65%), naopak nejnižší úspěšnosti u kombinace KD (27%). V případě kombinací KK a DD se úspěšnost pohybovala kolem 40%. Obecně lze říci, že u slov, které posluchači určili ve shodě s originálním textem, uváděli také nižší námahu. Celkově velké problémy měli mluvčí se slovy, ve kterých se vyskytovala kombinace vokálů i-i. U slov obsahujících i-ové vokály bylo také pro posluchače zpravidla obtížnější se rozhodnout pro určitou strukturu K/D. Na základě percepčního testu se u německojazyčných mluvčích projevila tendence ke krácení koncové nepřívukné slabiky a náznak tendence k prodloužení přízvukné slabiky. Akustická analýza ukázala, že trvání vokálů bylo vyšší, než bývá běžné u rodilých mluvčích češtiny. Poměry trvání dlouhé a krátké varianty s ohledem na to, zda byl vokál v originálním textu krátký/dlouhý, byly naopak nižší než u českých mluvčích (porovnáno se Skarnitzl, 2012). Z hlediska formantů byly rozdíly mezi krátkou a dlouhou variantou malé (max. 6%); krátké a dlouhé varianty i-ových a u-ových vokálů se tedy odlišovaly méně, než ukazují výsledky nejnovějších studií na materiálu rodilých mluvčích češtiny (Skarnitzl & Volín, 2012; Paillereau & Chládková, 2019).

4. Závěr

Experiment potvrdil předpoklad, že kvantita vokálů v českých dvojslabičných slovech je pro rodilé mluvčí němčiny obtížným jevem. Na úspěšnost realizace mohou mít vliv následující aspekty: typ struktury krátká/dlouhá, kvalita vokálu, pozice vokálu v první/druhé slabice (k dispozici jsou údaje pro i-ové vokály). Neukázal se vliv frekvence lexémů/tvarů cílových slov či to, zda se příslušná struktura K/D vyskytuje v češtině ve dvojici, trojici či čtveřici.

Počet mluvčích v tomto experimentu byl příliš malý na to, aby šly pozorovat rozdíly mezi výsledky mluvčích odlišných jazykových úrovní. To by proto mohlo být předmětem dalšího výzkumu.

Literatura

Becker, T. (2012). Einführung in die Phonetik und Phonologie des Deutschen. WBG Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Kleiner, S., & Knöbl, R. (2015). Duden, das Aussprachewörterbuch (7., komplett überarbeitete und aktualisierte Auflage). Dudenverlag.

Paillereau, N., & Chládková, K. (2019). Spectral and temporal characteristics of Czech vowels in spontaneous speech. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, 2019(2), 77-95.

Skarnitzl, R. (2012). Dvojí i v české výslovnosti. Naše řeč, 95(3), 141-153.

Skarnitzl, R. & Volín, J. (2012): Referenční hodnoty vokalických formantů pro mladé dospělé mluvčí standardní češtiny. Akustické listy, 18(1), str. 7-11.

Doc. PhDr. Pavla Chejnová Ph.D.

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

Vývoj gramatické kompetence u českého dítěte

Príspevek shrnuje základní tendence ve vývoji morfologie a syntaxe u českého monolingvního dítěte a výsledky vztahuje k zahraničním výzkumům a starším českým výzkumům. Autorka se vývojové psycholingvistice, především osvojování gramatiky, věnuje dlouhodobě. Její výzkum je založen na analýze autentických výpovědí dítěte v komunikaci s dospělými (audionahrávky). Príspevek shrnuje a usouvztažňuje základní poznatky o vývoji gramatických kategorií u českého dítěte a porovnává je s výsledky zahraničních studií. Cílem příspěvku je prezentovat univerzální strategie v osvojování gramatických kategorií, které se objevují při osvojování mateřských jazyků, ale i poukázat na specifika češtiny. U jmenných kategorií lze ve slovanských a baltských jazycích pozorovat univerzální tendence, které potvrzuje i prezentovaný autorčin výzkum. U jmenných kategorií se jedná např. o jistý sled osvojování pádů; vždy se objevují nejprve pády v singuláru, plurálové pády jsou osvojovány později, ovšem v podobném sledu. Jako první se vždy objevuje kontrast nominativ a akuzativ, následuje genitiv, dativ či lokál (zde není striktně určeno pořadí, záleží na individuálním subjektu). Instrumentál a vokativ jsou téměř vždy osvojeny jako poslední. Tento trend se objevuje v češtině, slovenštině, ruštině, polštině, chorvatštině, litevštině. Univerzální tendence se projevuje i v hypergeneralizaci a regularizaci prakticky u všech gramatických kategorií. Děti obecně projevují tendenci k nadměrnému zobecňování pravidel, což platí pro všechny jazyky, nejen pro ty s bohatou flexí. V češtině zpočátku např. dítě používá jednu univerzální koncovku pro plurál, u skloňování se přiklání k prototypickým vzorům pro každý rod (žena – pán – město). U slovesných kategorií se projevuje tendence k provázanosti osoby, času a vidu, motivovaná pravděpodobně pragmatickými faktory. V případě, že dítě hovoří o sobě v první osobě singuláru, zpravidla používá budoucí čas dokonavých sloves, když plánuje určitou akci zaměřenou na dosažení cíle. Při popisu okolností a činností dalších lidí používá třetí osobu a slovesa v přítomném čase v kombinaci s videm nedokonavým. Provázanost vidu a času je faktorem, který se manifestuje v různých jazycích, nejen ve slovanských, korelace byly zjištěny např. v turečtině, japonštině, angličtině a řečtině. Výsledky naznačují, že se nejedná pouze o záležitost jazykovou, ale že vývoj gramatických kategorií je navázán na vývoj

kognitivní, a především rozvoj pragmatické kompetence – dítě vyjadřuje to, co potřebuje, pomocí prostředků, které má k dispozici. Rychleji se tedy vyvíjejí ty prostředky, které dítě potřebuje k vyjadřování svých bezprostředních potřeb. Neplatí tedy zcela, že nejdříve by byly osvojeny formálně nejjednodušší struktury, spíše se jedná o struktury s nejnižším kognitivním zatížením. Vliv pragmatických a kognitivních faktorů se manifestuje i v oblasti syntaxe. Výzkumná evidence naznačuje, že více než jazyková složitost souvětných struktur hraje důležitou roli kognitivní náročnost struktury, tj. které myšlenkové operace musí mluvčí vykonat, aby danou výpověď mohl produkovat. Sled osvojování syntaktických struktur u českého dítěte potvrzuje tento předpoklad, dítě volilo dříve typy výpovědí založených na menším počtu mentálních kroků. Tato tendence se rovněž zdá být univerzální, manifestuje se např. v typologicky odlišných jazycích (angličtina). Příspěvek si tedy klade za cíl především propojit některé dílčí poznatky autorčiných longitudinálních výzkumů, porovnat je s výsledky studií zaměřených na osvojování jiných jazyků a vsadit je do širšího psycholingvistického kontextu.

Mgr. Jiří Jelínek Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Práce s víceznačností v angličtině a češtině na příkladu Conradovy prózy *Úsměv štěstěny*

Příspěvek se zabývá srovnáním víceznačnosti jednotlivých míst v textu v anglickém originálu prózy „Úsměv štěstěny“ („A Smile of Fortune“, 1911) Josepha Conrada a v jejím novějším českém překladu, pořízeném Lubou a Rudolfem Pellarovými. Conradův svérázný styl lze hodnotit jako obratné střídání slov a celých výpovědí, u nichž je možné velice různorodé čtení, což je zajišťováno užíváním lexémů s poměrně vysokým stupněm generalizovanosti („good“, „body“, „way“, dále užíváním vazeb, jež je možné chápat jak metonymicky, tak alespoň hypoteticky coby personifikaci, kupříkladu „desperate illness“, „anxious night“, a četnými dalšími podobnými postupy, o nichž bude pojednáno), se slovy a výpověďmi, jejichž sémantika je úzká a často jednoznačná, především pro svou příslušnost k lexiku spojenému s námořnictvím (například „landfall“, „roadstead“, „charterer“ a podobně). Tímto střídáním je víceznačnost, na některých místech až znepokojivá, či naopak zakládající jazykový vtíp či hříčku, ještě podtržena. Vzhledem k rozdílné sémantické struktuře jazyků je samozřejmě nemožné popsanou víceznačnost při překladu doslova a beze ztrát převést, je však možné zachování této textové strategie jako takové, o což se překladatelé také pokusili. Někdy bývá víceznačnost zachována na stejném místě v textu, v těchto případech je však kladen větší důraz na samotnou její přítomnost než na její konkrétní podobu. Například úvodní vypravěčův popis ostrova „pearl distilling much sweetness upon the world“, převedený do češtiny jako „Perla, která dodává zeměkouli sladkosti“, otevřeně navádí čtenáře v překladu pouze k jednomu způsobu recepce, zemědělsko-obchodnímu, který je také dále v textu explicitně specifikován jako správný (čímž je ovšem původní víceznačnost potvrzena). Anglické „distill sweetness“ a „upon the world“ je možné nicméně před vypravěčovým následným upřesněním vnímat také jako projev lyrizujícího, až barokního jazyka, který s odkazem na Píseň písní oslavuje krásu místa a jeho útěsné působení na každodennost či světskost. V češtině je dvojnásobnost substituována alespoň napětím mezi chápáním tvaru „sladkosti“ jako genitivu (a tím také odkazem ke knižnějšímu vyjadřování) a jeho chápáním jako množného čísla; toto napětí sice odpovídá původnímu pnutí mezi velebným a přízemním, z oblasti významu se nicméně přesouvá jen do oblasti stylistické hodnoty slovních tvarů. Jinou možností je kompenzace významově poněkud zploštělých míst umístováním víceznačných pasáží na jiná místa textu. Úvodní věta prózy „Ever since the sun rose I had been looking ahead.“, do češtiny převedená

jako „Už od východu slunce jsem se díval kupředu.“, překladem ztrácí nádech obecnější platnosti, nepřetržitosti, jenž je zajišťován spojením „ever since“ a který je možné chápat také jako naznačení vypravěčovy povahy a jeho budoucího osudu – českou formulaci by bylo naproti tomu obtížné číst jinak než jako poměrně věcné oznámení o činnosti během daného dne. Nahrazení víceznačnosti je zde provedeno až o dvě věty dále, kdy se u původního „After a sixty days’ passage...“ v češtině stává „Po té šestinedělní plavbě...“. Významný zásah do zachycovaných faktů – šest týdnů neodpovídá šedesáti dnům – je obětí za možnost užít slovo „šestinedělní“, které do čtenářské recepce vtahuje porodní konotace. Tímto způsobem je vypravěč také představen jako osoba, pro niž popisovaná plavba vedla k výrazné transformaci či znovuzrození. Úlohou příspěvku je zhodnocení dalších podobných míst, na nichž dochází k razantnějšímu odchýlení od stylu originálu, vedoucí nakonec až k obecnější úvaze o možnostech a omezeních, se kterými je angličtina, a to především Conradova angličtina, při převodu do češtiny spojena.

Mgr. Petra Jirásková

Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy

Paměť, učení a výukové materiály

Názory a pohledy na fungování paměti se vyvíjely a měnily vlivem vývoje v mnoha vědních disciplínách. Výzkumy a bádání v této oblasti zasahovaly do filozofie, psychologie, biologie a také do pedagogiky. Zjistit, jak paměť funguje, a zajistit, aby si student něco zapamatoval, to je jedna z klíčových otázek mimo jiné i pro učitele. Výuka jazyků má svoje specifikum v tom, že od studentů očekáváme téměř okamžitou aktivní práci s nabytými znalostmi, schopnost využívat je kreativně, bezprostředně a znalost také neustále rozšiřovat, budovat a obohacovat. Ve výuce figuruje několik klíčových proměnných, především však lektor (jeho osobnost, přístup, vzdělání, metody apod.), student (u něhož kromě vlastností zmíněných u lektora hraje důležitou roli motivace a také jeho mateřský jazyk) a výukový materiál. Pokud hledáme výukový materiál, který pomáhá eliminovat negativní interference způsobené blízkostí dvou jazyků a zároveň není na žádný první/mateřský jazyk studentů přímo fixován, může jím dle mého názoru a zkušenosti být ozvučená animovaná prezentace kombinující obrázek – zvuk – písmo, a to bez zprostředkujícího jazyka.

Je-li naším cílem, aby si student zapamatoval maximum předávaných informací, je smysluplné vycházet při tvorbě výukového materiálu právě z poznatků o fungování paměti. To v našem případě znamená propojení složky vizuální neverbální (jednoduché a snadno zapamatovatelné ikony), zvukové (nahrávky frází a dialogů představovaných danými ikonami) a vizuální verbální (písemný zápis vyslovovaných frází). Tato kombinace cílí jednak na senzoryckou paměť, která je prvním, pouze vjemovým vstupem do komplexu paměti, jednak na paměť krátkodobou, která je už záměrná a propojuje vjem s obsahem. Porozumění obsahu je umožněno právě využitím kombinace ikon a hlasů, nejde nám přitom o schopnost slova a fráze doslovně přeložit, ale o globální porozumění jejich funkci a situačnímu využití. Absence psaného textu v prvním kroku seznamování s frázemi eliminuje vliv toho, jak je student zvyklý číst, resp. vyslovovat písmena ve svém jazyce. Díky tomu nedochází ke zkreslení výslovnosti a student primárně fixuje čistě český zvuk hlásek.

Pro zabudování informace do dlouhodobé paměti využívá vytvořený materiál pravidelné opakování frází (vždy v kombinaci ikona – zvuk – písmo), ale zároveň na každém dalším slidu jejich obohacování o nové a nové složky. Student se tak s využitím známého učí novému a navazuje, materiál mu nenabízí jen strojové opakování, ale přidává vždy i nové podněty. Toto opakování vede v duchu behaviorismu k automatizaci frází a brání interferenci (vytlačování starého novým) a vyhasínání (mizení paměťové stopy). Díky vytvoření kontextu obrázkem a

různými hlasy (muž a žena, žena a dítě, dvě děti apod.) dochází k pochopení významu a jeho zpracování a zapracování do stávajících znalostí o jazykovém a mimojazykovém chování (např. podávání rukou, tykání, vykání) a zapojení slov a frází do studentovy sémantické sítě, čímž se opět posiluje zapamatování, jak prokazují výsledky zkoumání v duchu kognitivní psychologie. Studenti mají také možnost „předpochopení“ základních gramatických struktur, a to jednak díky podobnosti s vlastním mateřským jazykem, nebo naopak mohou ostře vnímat rozdíl ve fungování. Také přijímání informací více kanály – verbálně (sluchem i zrakem) a neverbálně (obrázkem) – zvyšuje dle teorie dvojího kódování šanci na zapamatování a následné vybavení.

Výsledkem využití těchto poznatků pro tvorbu výukového materiálu jsou tři prezentace zaměřené na češtinu jako cizí jazyk představující studentům tři základní komunikační situace - setkání a seznámení (prezentace „Dobrý den.“), tykání a vykání (prezentace „Dobrý den. – Ahoj./Čau.“) a fungování slova „prosím“ (prezentace „Děkuju. – Prosím.“). Výhodou takového materiálu je jeho univerzální využití bez ohledu na mateřský jazyk studentů, možnost využití bez přímé účasti učitele, možnost opětovného pouštění a hlasitého opakování, pochopení některých základních sociokulturních jevů a možnost „předpochopení“ opakujících se gramatických struktur. Největším rizikem pak je neporozumění v jazykově a geograficky vzdálených regionech, v nichž zvolené ikony nemusejí mít očekávanou výpovědní hodnotu. Proto je jedním z dalších kroků otestování vytvořených prezentací právě u těchto mluvčích.

Mgr. Karolina Kenderová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace Univerzity Karlovy

Specifika akvizice češtiny jako druhého jazyka u žáků na českých středních školách

V předkládaném příspěvku bude detailněji pojednáno téma akvizice češtiny jako druhého jazyka u žáků s odlišným mateřským jazykem, kteří studují na českých středních školách. Téma samo o sobě je komplexní a úzce spjaté s učitelskou praxí, situací na středních školách i s podporou ze strany MŠMT, proto jsou vybrány pouze oblasti, které těsně souvisejí právě s akvizicí jazyka. Na úvod budou představena specifika druhého jazyka jako takového. Především čím je odlišný od jazyka mateřského a čím je zároveň odlišný od jazyka cizího. Ukazuje se, že s každou ze zmíněných entit má něco společného, ale zároveň je jako prostředek integrace osobitý a naprosto klíčový pro žáky s odlišným mateřským jazykem, kteří studují na českých školách. To se samozřejmě promítá i do metody výuky a ovlivňuje například také pořadí témat pro úplný začátek výuky. Podle Jima Cumminse a jeho teorie ledovce si můžeme představit, že žáci si nejprve osvojují jazyk komunikační, jehož prostřednictvím řeší běžné situace (rozhovor o přestávce, komunikace s učitelem apod.), ale hned vzápětí se k němu přidává i jazyk akademický, který je specializovaný a obsahuje odbornou slovní zásobu charakteristickou pro daný předmět. Jedná se o kritický bod, neboť výukou češtiny jako druhého jazyka bývají často pověřeni učitelé českého jazyka a literatury, ovšem v oblasti slovní zásoby odborných předmětů také nemusejí dané téma znát do potřebné hloubky. Učitelům specializovaných předmětů zase neřídka chybí potřebné zkušenosti v tom, jak své téma vykládat tak, aby nedostatečná znalost češtiny nebyla překážkou v porozumění obsahu. Žáci s odlišným mateřským jazykem si češtinu osvojují přímo v českém prostředí, což jim umožňuje se v ní velmi rychle zlepšovat, zvláště je-li jejich mateřský jazyk slovanský. Velkou výzvou je však pro ně písemný projev. V ústní komunikaci se totiž mohou mnohé drobné nedostatky schovat, ovšem slohová práce prozradí vše a zároveň je u maturity podmínkou úspěšného dokončení střední školy. V závěru budou stručně pojednány možnosti řešení.

Prof. PhDr. Aleš Klégr

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Dva v jednom: webová aplikace zpřístupňující dva onomaziologické slovníky

Příspěvek informuje o poslední fázi realizace tříletého projektu *Lexikálně-sémantická databáze češtiny (TLO2000041 TAČR)*, jehož řešitelský tým zastřešují dvě pracoviště, Filozofická fakulta UK a Ústav pro jazyk český AV ČR. Projekt reaguje na nedostupnost věcných, tematických (onomaziologických) slovníků češtiny a převádí existující dva slovníky do podoby volně přístupného elektronické aplikace, která je určena širší veřejnosti i profesionálním uživatelům (autorům, publicistům, překladatelům ap.) pro tvorbu textů. Jako otevřená datová základna a veřejný programový API je databáze zároveň určena specialistům v oblasti lexikálně-sémantického výzkumu přirozeného jazyka. Umožní pracovat s exportovatelným datovým souborem a v rámci korpusové lingvistiky provádět sémantické tagování a disambiguaci. Pro češtinu existují pouze dva (v širším slova smyslu) onomaziologické slovníky, Hallerův *Český slovník věcný a synonymický* a Klégrův *Tezaurus jazyka českého*, které jsou již rozebrány a nevycházejí tiskem (jiná situace je u úzce zaměřené onomaziologické podkategorie, tj. slovníků synonym). Starší Hallerův slovník, jehož tři svazky (1969, 1974, 1977) postupně vycházely před půl stoletím, vznikl z iniciativy překladatelské sekce Svazu čs. spisovatelů pod vedením redakční rady, jejímž předsedou byl V. Šmilauer. Měl sloužit jako praktická jazyková příručka pro překladatele, spisovatele, novináře a zároveň měl ambiciózní cíl jazykovědně shromáždit a utřídit (veškerou) českou slovní zásobu. Konceptně vycházel z teoretické, na jazyce nezávislé klasifikace R. Halliga a W. von Wartburga (*Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie* 1963). Tuto klasifikaci, která zahrnuje tři celky, A. Vesmír, svět kolem nás, B. I. Člověk, bytost tělesná, II. Duševní stránka člověka, III. Člověk, bytost společenská a C. Člověk a univerzum, pokrývá jen zčásti (B. III. a C. zůstaly nedokončeny) v 3193 heslech na 1594 stranách. Složitá hierarchická makrostruktura slovníku i mikrostruktura vlastních hesel je díky encyklopedickému pojetí a snaze přizpůsobit se konkrétnímu materiálu místy nejednotná a proměnlivá. Digitalizace slovníku proto představuje náročný úkol. Novější *Tezaurus jazyka českého* (2007) vychází z osvědčeného anglického modelu, tezauru Petera M. Rogeta (*Thesaurus of English Words and Phrases* a novějších verzí), kterého se od jeho vydání v r. 1852 prodalo přes 32 milionů výtisků. Na rozdíl od Hallera není tezaurus koncipován encyklopedicky, ale má jediný cíl, sloužit „literární kompozici“. Český tezaurus implicitně zachovává původní koncepci šesti hierarchicky členěných tříd (abstraktní vztahy, prostor, hmota, intelekt, volní oblast, emoce) rozdělených na sekce a konečně 885 vlastních pojmů-hesel řazených kontrastně (začátek, konec, síla, slabost). Na rozdíl od Hallera mají hesla jednotnou strukturu, tj. každý pojem je reprezentován všemi významovými slovními druhy (substantivum, adjektivum, sloveso, příp. i příslovce). V rámci hesla každý slovní druh tvoří jedno či více lexikálních polí (založených na [částečné] synonymii, [ko]hyponymii a meronymii). Český Tezaurus přitom není překladem, nýbrž pouze vychází z výběru, uspořádání a strukturace pojmů v anglickém tezauru. Skutečnost, že Tezaurus je pojat jako praktická stylistická příručka (usilující o dosažení přesného a bohatého vyjadřování), zatímco Haller jako encyklopedie našich znalostí o světě, vede k tomu, že oba slovníky se jen částečně překrývají a představují komplementární popisy lexika. Cílem prezentace je představit projekt, jeho fáze a technické a programovací úskalí a jejich řešení a ukázat fungování a možnosti aktuální verze elektronické slovníkové databáze. Původní tříletý harmonogram projektu běžícího od února 2019 byl prodloužen do konce roku 2022. Dosud proběhly fáze základní digitalizace obou slovníků (sken a automatické rozpoznání znaků) a jejich převod do datových

struktur pomocí nástrojů strojového učení, přičemž následná kontrola a oprava dat Hallerova slovníku dosud probíhá. Oba slovníky jsou uloženy ve standardu TEI-XML, který zaručuje jejich dlouhodobou čitelnost, a pro každý bylo zvlášť vytvořeno schéma umožňující kontrolu validity obou rozdílných struktur. Dlouhodobé uchování dat je zaručeno uložením obou slovníků v úložišti LINDAT-CLARIAH, kde jsou veřejně přístupné.

Souběžně se zpracováním datových podkladů probíhá programování obslužné aplikace, která umožní pracovat s dvěma datovými podklady najednou i zvlášť. Aplikace je naprogramována především v JavaScriptu a koncipována je modulárně: data ve formátu TEI-XML jsou uložena a čerpána z databáze eXistDB, serverový modul je programován ve frameworku Node.js (Express.js) a klientský modul ve frameworku Next.js (React.js). Standardy přístupnosti a čitelnosti uživatelského rozhraní budou zaručeny dle zásad W3C Web Content Accessibility Guidelines a programové rozhraní (API) pro přístup cizích aplikací k datům bude řešeno pomocí Exist Rest API. Aplikace tedy umožní snadné a pokročilé vyhledávání na více úrovních slovníkových struktur, procházení hesláře obou slovníků i prohlížení naskenovaných stran původních tištěných verzí. Aplikací rozhraní umožní snadné čerpání slovníkových dat aplikacemi třetích stran a výrazně tak rozšíří využitelnost námi budovaného zdroje. Představení veřejně přístupné beta verze předpokládáme na podzim 2022, kdy bude také probíhat testování aplikace a vyladování její finální verze.

Literatura

Haller, J. (1969, 1974, 1977 a 1986) Český slovník věcný a synonymický 1-3, Restřík. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hallig, R., von Wartburg, W. (1952) Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie. Versuch eines Ordnungsschemas. Berlin: Akademie-Verlag.

Klégr, A. (2000) Rogetův Thesaurus a onomaziologická lexikografie. Časopis pro moderní filologii 82/2, 65-84.

Klégr, A. (2007) Tezaurus jazyka českého. Slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Obstová, Z. (2021) Zwei onomasiologische Wörterbücher als Basis für eine lexikalisch-semantische Datenbank des Tschechischen. In: Kloudová V. et al. (ed.), Spielräume der modernen linguistischen Forschung, 92-111. Praha: Karolinum.

The Penguin Pocket English Thesaurus (red. F. Carney, M. Waite) (1985). London: Penguin Books.

Roget, P. M. (1852) Thesaurus of English Words and Phrases. London: Longmans, Green and Co. [přepř. 1879 (red. J. L. Roget), 1925, 1936 (red. S. Romilly Roget)].

Roget's Thesaurus of English Words and Phrases (red. R. A. Dutch) (1962). London: Longmans [1982 (red. S. M. Lloyd), 1987, 1998 (red. B. Kirkpatrick), 2002 (red. G. Davidson, Penguin)].

Tichý O. – Obstová, Z., Klégr A. (2021) A Lexico-Semantic Database of Czech. An Interim Report. Linguistica Pragensia 1/2021, 93-100.

PhDr. Ivana Kolářová CSc.

Pedagogická fakulta, katedra českého jazyka a literatury, Masarykova univerzita

Názvy vzniklé univerbizací v učebnicích češtiny pro cizince a jak je zařadit do výuky češtiny jako cizího jazyka

Ve svém příspěvku bych se chtěla primárně zaměřit na slova vzniklá univerbizací, tj. zjednodušením původního víceslovného výrazu a existující současně s ním jako jeho ekvivalent: obývací pokoj → obývací, mikrovlnná trouba → mikrovlnka a na jejich využití v učebnicích češtiny pro cizince pro referenční úroveň A2, B1 a B2. Východiskem byla práce na projektu SLAN – Slovtvorný analyzátor pro výuku češtiny pro cizince, řešeném na Pedagogické fakultě MU v Brně (TAČR TL03000293, řešitelka A. Sokolová): projekt se soustředí na vytvoření aplikace pro zařazení slovtvorby do výuky češtiny pro cizince a pro procvičování tvoření slov, ovšem zaměřuje se pouze na slova vzniklá odvozováním od jednoho

slova základového sufixy nebo prefixy: učít – učitel, hrát – hřiště, zařízen – zařízení, jít – přijít. Takto odvozená slova jsme vyhledávali v korpusu *Učebko* vytvořeném z textů učebnic češtiny jako cizího jazyka (autorka Válková, 2021b) a mezi nimi se podařilo vyhledat právě i slova vzniklá univerbizací pomocí sufixů. Výrazy vzniklé univerbizací do dat pro projekt zařazeny nejsou, resp. ty, které jsme vyhledali spolu se slovy odvozenými sufixací nebo prefixací od jednoho slova základového jsme nakonec vyřadili pro částečně odlišný způsob tvoření. S odvozenými slovy typu učitel, hřiště, zařízení je však spojuje formální odvození od jednoho výrazu základového, odlišuje je od nich významová motivovanost celým souslovím, navíc pro studenty češtiny jako cizího jazyka může být pochopení univerbizace obtížné, zejména pro ty, v jejichž mateřském jazyce je takový proces cizí. Přesto zamýšlíme se v následujících projektech slovy vzniklými univerbizací zabývat. Řada z nich totiž tvoří důležitou součást slovní zásoby užívané v každodenní komunikaci. V mluvených projevech mají často jednoslovné výrazy vzniklé univerbizací i vyšší výskyt než odpovídající sousloví, jak dokazuje sonda do korpusu mluveného jazyka ORAL v1. Jejich zařazení do učebnic češtiny pro cizince ukazuje, že i pro ně se s nimi v komunikaci počítá, tj. předpokládáme, že i cizinec se s některými slovy vzniklými univerbizací setká běžně: dozví se, že jeho známý bydlí v paneláku (nikoliv v panelovém domě), na návštěvě půjde do obýváku (nikoliv do obývacího pokoje), benzin natankuje na benzince, (málokdo mu doporučí, aby jel na benzinovou pumpu). Ukázalo se, že slova panelák, obývací mají nejen v mluvené češtině, ale i v textech korpusu *Učebko* stejnou, nebo dokonce vyšší frekvenci než odpovídající sousloví a např. ke slovu mikrovlnka v něm odpovídající sousloví ani nenajdeme. Naše cíle pro potřeby tohoto příspěvku tedy budou následující:

- a) Budeme zjišťovat nejen to, které výrazy vzniklé univerbizací mají své místo v učebnicích češtiny pro cizince (= *Učebko*). Zajímat nás budou kontexty užívání slov vzniklých univerbizací ve srovnání s kontexty užívání odpovídajících sousloví; také se snažíme vysledovat, v které významové skupině jsou tyto výrazy využívány nejčastěji. V současné době zůstáváme u výrazů vzniklých univerbizací a současně sufixací. V korpusu *Učebko* jsme již názvy vzniklé univerbizací vyhledali: doložena jsou v něm slova tvořená sufixy -ák (42%) a -ka (58%), kterými se názvy vzniklé univerbizací většinou tvoří (ve více než 80%). Podle významu tvoří nejpočetnější skupiny názvy míst, objektů, dokladů a jídel nebo nápojů.
- b) Zajímá nás výskyt v učebnicích podle úrovně: zjistili jsme, že 35% z názvů vzniklých univerbizací najdeme v korpusu *Učebko* v učebních textech pro úroveň A1, z toho 15% je v textech pro všechny úrovně. Naopak 27% je doloženo pouze v textech úrovně B2, tj. nejvyšší sledované úrovně.
- c) Budeme srovnávat frekvenci výrazů vzniklých univerbizací v učebnicích češtiny pro cizince a frekvence odpovídajících sousloví.
- d) Pokusíme se též zjistit, jak jsou překládány do cizích jazyků – ruštiny a angličtiny – oba typy výrazů, tj. shodují-li se jejich překlady, nebo naopak liší; nástrojem zjištění je korpus *Intercorp*. Ten nám umožní zjistit, zda angličtině, němčině, popř. ruštině fungují běžně užívané univerbizáty, které jsou doloženy v našem korpusu textů z učebnic češtiny jako cizího jazyka.

Literatura

- KOPŘIVOVÁ, M.; LUKEŠ, D.; KOMRSKOVÁ, Z.; POUKAROVÁ, P.; WACLAWIČOVÁ, M.; BENEŠOVÁ, L.; KŘEN, M. ORAL: korpus neformální mluvené češtiny, verze 1 z 2. 6. 2017. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2017. Dostupný z [www: http://www.korpus.cz](http://www.korpus.cz).
- ROSEN, A.; VAVŘÍN, M.; ZASINA, A. J. Korpus InterCorp, verze 10 z 1. 12. 2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- SOKOLOVA, A; VÁLKOVÁ, A. Představení projektu SLAN na 72. setkání AUČCJ. Praha, 2021.
- VÁLKOVÁ, A. Building Czech Textbook Corpora (UcebKo) for Word-formation Research of Czech as a Second Language. Jazykovedný časopis, 2021, roč. 72, č. 2, s. 631-640.

VÁLKOVÁ, A. Učebko. Brno, 2021^a. Dostupný z:
https://ske.fi.muni.cz/#dashboard?corpname=user%2Fadriana%2Fučebko_b2_2.
VÁLKOVÁ, A; KOLÁŘOVÁ, I. CZEDD a SLAN — online nástroje zaměřené na práci se slovtvorbou češtiny jako druhého/cizího jazyka. *Nová čeština doma a ve světě*, 2021^b, roč. 2021, č. 2, s. 78-92.

Prof. PhDr. Jana Králová CSc.

Ústav translologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Interpunkce ve španělštině a v češtině a explicitační hypotéza v překladu

Interpunkce bývá považována za specifický překladatelský problém a vzhledem k odlišným principům ve španělštině a v češtině je i častým zdrojem interferencí jak při výuce jazyka, tak při překladu. V této poslední aktivitě se však nabízejí i další možnosti pro překladatelskou interpretaci výchozího textu a jeho převedení do cílového jazyka. Předmětem příspěvku bude analýza užití středníku a dvojtečky ve španělských textech a jejich potenciálních respondentů v češtině se zřetelem k tzv. explicitační hypotéze v překladu.

Doc. Melissa Shih-hui Lin Ph.D.

Department of Slavic Languages and Literature of the National Chengchi University

Cíl or Cílem: Another Challenge for Learners of Czech

This study proposes one pragmatic use of the Czech instrumental case, defined as ‘shell nouns’ by Schmid (2000) or ‘signaling nouns’ by Flowerdew (1994; Flowerdew & Forest, 2015), referring to abstract nouns which “deal with the creation of cohesive ties within the text, and signal textual units and the boundaries between them” (Vergaro, 2018, p. 17). However, not all abstract nouns can function as shell nouns, according to Schmid (2018, p. 111), shell nouns require to open up a semantic gap which has to be filled based on the context. For example: **The fact is that I have to leave.** In this example, the bold word **fact** is used in the function of shell noun, and the underlined words I have to leave are a shell or concept content.

The main reason to propose such pragmatic use of the Czech instrumental case is derived from the Czech translation of the 148 example sentences with English shell nouns (Schmid, 2000): the assumed ‘Czech shell nouns’ are 28.38% the highest used in nominative, followed by 25.68% in instrumental. For example: **Walkerovým dalším cílem je dostat se v novém roce do velšského týmu pro mistrovství pěti národů.** “Walker’s next goal is to get into the Welsh squad for the Five Nations Championship in the New Year. (Schmid, 2000, p.210)” The bold word **cílem** “goal” is considered to be used in the function of shell noun, and the underlined words are the corresponding concept content. About the concurrence between nominative and instrumental in Czech, there are important observations from Ertl (1922), Štícha (1980, 2004), Uličný (2000), Václavková (2015) to Sláma (2016), who support the idea that the choice of instrumental or nominative is not governed by specific rules, but instead can be interpreted under various conditions. Štícha (2004, p. 113) considers that between instrumental and nominative there is a functional difference. Uličný (2000, pp. 107-135) points out that there are strong norms for selecting one of these two grammatical cases for communication. In addition, the instrumental can carry some emphasis or stylistic meaning (Sláma, 2016, p. 16), which also corresponds to the statistics derived by Jelínek (2013, p. 193; 2015, p. 23): only 35.46% of nominal subject complements in fictions are realized with the instrumental case, while in professional literature the percentage reaches 73.81%. Václavková (2015, p. 46) also comes to a similar conclusion that the predicative instrumental gains more significance over

the nominative in written texts, such as in professional texts and in journalism. She further points out that when the predicates are abstract nouns, instrumental occurrences feature much more prominently: the occurrence rate of instrumental is 78.19% while nominative is only 21.81% (Václavková, 2015, p. 44-45). In summary, there seems to be a tendency to use instrumental over nominative in constructions that use the copula verb ‘to be’ when the noun is an abstract noun, and in professional, stylistic and informative written texts. However, there are no further studies about the uses of instrumental at the pragmatic level. Only Tárníková (2018) compares the use of nouns initially between English and Czech within the framework of shell nouns, and indicates that the case-alternation might be one of the shell noun patterns in Czech. According to her, the nominative-alternation is usually used more colloquially, and the instrumental-alternation is used more formally, and thus still depends on the collocation of other elements or socio-pragmatic factors. Regardless, Tárníková launches a discussion about shell nouns in Czech, by which this study is motivated and intends to continue this discussion more systematically and comprehensively within L1 and also L2 corpus data, including SYN and CzeSL-SGT of the Czech National Corpus.

From the results of the corpus analysis, the L1 data confirm the proposal that there are construction patterns where Czech instrumentals function as shell nouns. In addition, based on the statistic numbers, the occurrence rate of “cílem” at SYN is 0.011%, but at CzeSL-SGT is only 0.002%. This at least reveals that the Czech L1 speakers use the instrumental form of cíl “goal; aim” 5.5 times more than learners of Czech. Not to mention among the learners who know how to use “cílem”, most are L1 Russian speakers, and so are native speakers of a related Slavic language. Moreover, one of the most commonly used constructions that co-occurs with cílem in L1 data is aby-/že-clause, but in L2 data that construction is not used at all. On the other hand, the L2 data also reveals that Czech language learners are not familiar with using light verbs with instrumentals. To sum up, the L2 data indicates that instrumentals used as shell nouns are likely to be problematic for L2 users of Czech; a hypothesis that is borne out by this study.

According to Flowerdew (2006, p. 346), the importance of signaling nouns (i.e. Schmid’s (2000) ‘shell nouns’) is that they are frequently used in academic language. The appropriate use of them can be considered as an important dimension in learning academic or professional writing. Flowerdew also emphasizes the significance of this pedagogic intervention in order to “help in bringing the learners nearer to an L1 model, which, it is assumed, is likely to be more coherent” (2010, p. 38) with the use of such signaling or shell nouns. To summarize, this study explores and analyzes the instrumental uses in Czech, to examine whether they hold pragmatic functions as shell nouns or signaling nouns, which are assumed of great importance in language expression. Moreover, it is assumed that if the instrumentals used as shell nouns are introduced into the Czech language teaching classroom, it could improve the L2 academic reading and writing ability in advanced learners of Czech.

Mgr. Antoni Ludwicki

Ústav bohemistických studií Univerzity Karlovy

Recepte nespisovné češtiny polskými studenty bohemistiky

Príspevek se zabývá vnímáním nespisovné češtiny polskými studenty bohemistiky, kteří strávili minimálně jeden semestr v pražském jazykovém prostředí. Několikaleté pozorování této jedné z nejpočetnějších národnostních skupin v rámci volitelného předmětu Běžně mluvená čeština dokládá, že i přes obrovský zájem o tuto stylovou úroveň češtiny, rodilí mluvčí polštiny většinou odmítají její aktivní používání a substandardní češtinu vnímají jako

méně hodnotnou. Velice často ji také spojují s nižšími společenskými vrstvami či konkrétními skupinami na okraji společnosti. Tento přístup ovlivňuje jejich vnímání textů kultury, například současné literatury či publicistiky, v nichž se pravidelně vyskytují prvky nespisovné češtiny. Podobný přístup projevují v případě mluvené nespisovné češtiny, kterou v rámci semináře analyzovali v seriálech či rozhovorech v rozhlase a televizi. Ve výsledku polští studenti bohemistiky často záporně hodnotí postavy či mluvčí na základě řeči, nikoliv obsahu jejich výpovědi. Toto přesvědčení platí i při kontaktu s rodilými mluvčími češtiny v Praze. Příčiny tohoto fenoménu je třeba hledat ve studijních programech oboru Bohemistika, které (nejen v Polsku) dlouhodobě přehlíží existenci nespisovné češtiny a také v učebnicích češtiny pro cizince, které se v ojedinělých případech pouze povrchně zmiňují o substandardní vrstvě češtiny či spíše o běžně mluvené češtině každodenní komunikace. Polští studenti nechápou nespisovnou češtinu jako komplexní jazykový útvar s vlastními morfologickými či fonetickými pravidly, nýbrž jako způsob komunikace nevzdělaných lidí. Cílem příspěvku je prezentace výsledků výzkumu, jehož záměrem bylo mapování vnímání polskými studenty bohemistiky určitých prostředků patřících k nespisovné češtině a také pokus o nalezení odpovědi čím je ono způsobené. Čeština a polština by totiž jako blízké příbuzné jazyky měly svým mluvčím nabízet podobné jazykové či stylové prostředky. Součástí příspěvku je také stručné představení studijních programů oborů Bohemistika na největších polských univerzitách a také jejich analýza v kontextu výuky věcných stylů či dokonce nespisovné češtiny.

**Prof. Arkady Lvovich Semenov D.Sc., Assistant Professor Marina
Yevguenievna Korovkina Ph.D.**

Moscow State Linguistic University, Moscow State University of International Relations

**Contrastive Studies of Presuppositions in Interpreting and
Translation**

Presuppositions have been studied by the linguistical pragmatics both by Prague's and Moscow's schools of linguistics (P. Sgall, E. Hajcova, J. Panevova, N. Arutiunova, E. Paducheva). The general linguistics defines the presuppositions as shared knowledge of communicants. For example, Arutiunova singles out several groups of presuppositional knowledge: existential (describing entities that exist in this world), denotational (relating to the denotate), logical (expressing the text logic, coherence and cohesion), pragmatic and communicative (showing the pragmatics of the communicative act and its parameters), and syntagmatic (meaning words collocations in speech). Later Arutiunova together with Paducheva put together the presuppositions into two groups: pragmatic and semantic. Pragmatic presuppositions relate to speech, semantic presuppositions: to the language, with different languages having dissimilarities in their semantic structures attributable by the differences in the language world view. Presuppositions were introduced into the translation studies by Chernov in his model of probabilistic forecasting designed for simultaneous interpreting. In his model the researcher described the process of inferencing – deriving implicatures on the basis of presuppositions that he also understood as shared knowledge of communicants. Another important translation model also based on presuppositions (without actually alluding to them) is the interpretive model by Lederer and Seleskovitc, which is also known as “théorie du sens” (“sense theory”). The translation process, according to the model, includes three stages: 1. comprehension of the utterance/text in the source language; 2. deverbalization of sense and search for translation decisions; 3. reverbalization in the target language. Lederer and Seleskovitc stress that sense can be deverbalized in the source language

and reverbalized in the target language through sense interpretation, as translation/interpreting deals with sense rather than words or other language structures. Umberto Eco believes that meaning/sense elicited from the text depends on the recipient's interpretative choices, which are context-sensitive and in their turn depend on text cohesion. In other words, recipient's interpretative choices are limited by the knowledge of presuppositions shared by the sender of the message and its recipient. A translator/interpreter is at the same time a recipient of the message in the source language and a sender in the target language. He/she has to take into account the presuppositional knowledge shared by communicants in the source and target languages to be able to provide adequate interpretation of the text. The process of translation boils down to inferencing – we introduce this term in opposition to the term inference widely used in general linguistics. In the process of inferencing the translator derives implicatures from the utterance in the source language in the process of deverbaling, thus inferring the sense of the text in the source language. Reverbaling the sense in the target language the translator implies it for the recipient to be able to infer it. Both inferences and implicatures are made on the basis of presuppositions divided by us into two big groups: language-based and extralinguistic. The first group of presuppositions correlates with linguistic structures that quite often present language asymmetries caused by the differences in the worldviews between the source and target languages. A few examples of this kind: the grammar metaphor or animalism of the European languages: the month has seen a bankruptcy, la economia real no despegó, la crise financière lui a fait perdre ses illusions; metaphors referring to specific denotates in different languages: to go down the drain, foul play, les entraves, le miroir aux alouettes, redil atlantico, bacanazo. Another important feature of this group is the text reference and reflection of the discursive specifics of the text in the source and target languages, which provide for the text cohesion and coherence. Extralinguistic presuppositions include the knowledge of the world (general encyclopedic knowledge), cultural context of the source and target languages and knowledge in a specific domain of the text or a communicative situation in case of interpreting. The success of translation and interpreting as a cognitive mechanism of inferencing depends to a great extent on the knowledge by interpreter/translator of presuppositions described above.

Mgr. Petra Macurová Ph.D.

Università degli Studi di Napoli

Poznámky k anaforické referenci v češtině a v italštině

Tento příspěvek bude věnován užívání nominálních skupin ten + NS v češtině (typ ten pán) a jejich nejběžnějších ekvivalentů v italštině, určitému členu a demonstrativům „questo“ a „quello“, tedy nominálním skupinám il / questo / quello + NS (typ il / questo / quel signore). Pozornost bude zaměřena na případy užití uvedených jazykových prostředků při anaforické referenci, jež je zde chápána jako odkazování vycházející z textu a směřující do textu, přičemž odkaz je veden směrem k totožnému referentu. Studium tohoto typu reference ukazuje, že existuje určitý paralelismus v užívání zájmena „ten“ a „quello“, zároveň se však lze setkat se situacemi, kdy tato demonstrativa nekorespondují a v italštině musí být užit určitý člen nebo zájmeno „questo“.

V tomto příspěvku se autorka zaměří na základní typy kontextů, v nichž lze hovořit o aspektech, jež jsou pro češtinu a italštinu shodné, nebo jsou naopak v rozporu, přičemž se bude snažit zachytit motivaci užití toho či onoho jazykového prostředku; zároveň bude zvažována možnost jeho případné substituce. Rozbor dat nevychází ze zrekonstruovaných příkladů ani překladů, nýbrž je založen na zkoumání autentických případů jazykové reference v originálních českých textech. Výchozím bodem analýzy je pak užívání adjektivního demonstrativa ten a jeho překlad do italštiny. Rozhodnutí neopírat se primárně o italské texty

je motivováno tím, že fakultativnost (či tzv. nadměrnost) výskytu demonstrativa ten je v češtině ústřední oblastí vyvolávající otázky, navíc při překladu z italštiny do češtiny existuje více možností, jimiž lze příslušné ukazovací zájmeno (nebo člen) vyjádřit: tento, tenhle, onen atd. Centrální otázkou však zůstává překládání demonstrativa ten do italštiny, jelikož ukazovací zájmeno ten lze užít ve všech kontextech, kdežto ostatní formy jsou nějakým způsobem omezeny, např. typem reference či aspekty stylistickými.

Vlastní analýza je založena na souboru dat, který se skládá ze dvou korpusů, a to korpusu literárních textů a korpusu mluveného jazyka. V prvním případě se jedná o originální česká beletristická díla, která byla přeložena do italštiny, v případě druhém rozbor vychází ze záznamu promluv vyslovených v českých dokumentárních filmech věnujících se rozličným tématům, která souvisejí s českými reáliemi v oblasti historické, kulturní, společenské i sportovní, přičemž jednotliví mluvčí reprezentují širokou škálu věkových a sociálních skupin. Zatímco v případě „literárního“ korpusu se autorka opírá o publikovaný překlad, u „dokumentárního“ korpusu je italská verze příkladů nabízena na základě vlastního překladu, vždy konzultovaného s rodilými mluvčími italského jazyka.

Důvodem pro nevyužití dat, jimiž disponuje *Český národní korpus*, tedy přesněji paralelního korpusu *InterCorp* ani řad SYN a ORAL, je fakt, že při studiu jazykové reference je nutné znát výrazně širší kontext, než je ten, jež poskytuje tradiční formát KWIC.

Literatura

Apothélos, Denis, 1995, *Rôle et fonctionnement de l'anaphore dans la dynamique textuelle*. Genève-Paris, Librairie Droz.

Kleiber, Georges, 1991, "Anaphore-déixis. Où en sommes-nous?". In: *Information grammaticale* 51, s. 3-18.

Korzen, Iørn, 1996, *L'articolo italiano fra concetto ed entità*. Vol. I, II. Copenhagen, Museum Tusulanum Press.

Korzen, Iørn, 2001, "Anafore e relazioni anaforiche. Un approccio pragmatico-cognitivo". In: *Lingua nostra* LXII, 3-4. Firenze, Casa editrice Le Lettere, s. 107-126.

Macurová, Petra, 2018, "Demonstrativa ten a tento a jejich italské ekvivalenty il, questo a quello". Doktorská práce. Brno, Masarykova univerzita.

Macurová, Petra, 2020, "Sull'uso degli aggettivi dimostrativi in ceco (ten) e in italiano (quello) nei contesti di anafora associativa". In: Inkova, Olga – Nowakowska, Małgorzata – Scarpel, Sebastiano (eds.), *Systèmes linguistiques et textes en contraste. Études de linguistique slavo-romane*. Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, s. 213-229.

Perdicoyanni-Paléologou, Hélène, 2001, "Le concept d'anaphore, de cataphore et de déixis en linguistique française". In: *Revue québécoise de linguistique* 29/2, s. 55-77.

Štícha, František, 1999, "K deikticko-anaforickým funkcím lexému ten". In: *Slovo a slovesnost* 60, s. 23-135.

Zimová, Ludmila, 1994, *Způsoby vyjadřování větných členů v textu. Konkurence pojmenování, pronominalizace a elize*. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně.

Doc. PhDr. Markéta Malá Ph.D., PhDr. Zuzana Nádraská Ph.D.

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, katedra anglického jazyka a literatury

Zvolací výpovědi v češtině

Na rozdíl od angličtiny, v níž mají základní typy zvolacích vět distinktivní syntaktickou strukturu, kterou se zřetelně odlišují od ostatních intencních větných typů, v češtině zvolací věta samostatný, formálně odlišený větný typ netvoří (Dušková a kol. 2009: 12.14). Subjektivně zabarvené vyjádření emocionální reakce (např. překvapení, uznání či obdivu), hodnocení či postoje mluvčího (Huddleston a Pullum 2002: 922; Biber a kol. 1999: 202; Siemund 2015: 702) v češtině „často vyplývá z obsahu výpovědi, která je pronesena jistou zdůrazňující intonací“ (Štícha a kol. 2013: 774). Toto „intonační ztvárnění“ je podle Grepla a Karlíka (1998: 587) pro vymezení zvolacích výpovědí důležitější než hledisko funkční, protože „všechny funkční typy výpovědí mohou být ... proneseny s intonací mírnou,

„nezvolací“ ..., nebo s intonací výraznou, „zvolací““. Přesto lze předpokládat, že i v mluveném jazyce, kam zvolací výpovědi spadají, je možné nalézt „určitou pravidelnost a ustálenost“ (Hoffmannová a Zeman 2017: 47) a tedy i určité jazykové „prostředky, jimiž může mluvčí víceméně jednoznačně signalizovat, s jakým cílem (záměrem) svou výpověď realizuje, a které adresátovi umožňují správně (úspěšně) její komunikační funkci v dané situaci porozumět“ (Grepl a Karlík 1998: 591). Můžeme tedy pokládat zvolání za komunikační funkci výpovědi, k jejíž signalizaci se budou používat kromě intonační křivky i jiné gramatické a lexikální prostředky. V angličtině se zvolací věty pokládají obvykle za samostatný typ, který stojí v paradigmatické opozici k ostatním větným typům. Ačkoli i v angličtině je vztah mezi exklamativní funkcí a prostředky jejího vyjadřování asymetrický, má nejčastější a neutrální typ anglické zvolací věty distinktivní syntaktickou strukturu, která se vyznačuje prepozicí slovesného doplnění s počátečním „how“ nebo „what“ (Dušková a kol. 2009). V porovnání s ostatními větnými typy je anglická zvolací věta funkčně relativně omezena, vykazuje užší škálu užití a nebývá do takové míry konvenčně asociována s nepřímými řečovými akty (Huddleston a Pullum 2002: 923; cf. Siemund 2015: 724). V našem příspěvku se pokusíme ukázat a klasifikovat indikátory zvolacích výpovědí v češtině. Metodu, kterou jsme pro identifikaci těchto prostředků zvolili, můžeme označit jako kontrastivní a korpusově založenou. V kontrastivním přístupu vycházíme z toho, že veškerá srovnávání se zakládají na obecném předpokladu, že jevy, které porovnáváme, mají něco společného (Krzyszowski, 1990: 15). Takové „tertium comparationis“ představuje v porovnávání jazyků právě komunikační funkce, k níž je možné vztáhnout různorodé jazykové prostředky, jimiž se v různých jazycích vyjadřuje (srov. Mathesius 1936: 95). Místo velmi široké otázky „jak čeština vyjadřuje zvolací funkci“ si můžeme tedy položit snáze uchopitelnou otázku „jaké prostředky používá čeština pro vyjádření takové komunikační funkce, která se v angličtině vyjadřuje pomocí vět zvolacích uvozených „how“ nebo „what““. Anglických výrazů „how“ a „what“ (v iniciální pozici ve větě) využíváme tedy jako indikátorů zvolací funkce. Překladové protějšky anglických zvolacích vět s „how“ a „what“ pak analyzujeme jako formální koreláty téže funkce v češtině (srov. Gast 2015). Tato metoda nám umožňuje postupovat od funkce k její formální realizaci. Abychom omezily vliv překladu, ověřujeme užívání takto identifikovaných protějšků v originálních českých textech. Náš výzkum se opírá o anglicko-český sub-korpus paralelního překladového korpusu *InterCorp* (verze 14). Pracujeme s texty, které jsou nejbliž mluvenému jazyku – přímou řečí v beletrii a filmovými titulky. V anglických textech jsme identifikovaly zvolací věty s „how“ a „what“, včetně četných vět redukováných, obsahujících jen predikační jádro s intenzifikátorem „how“ nebo „what“. České překladové protějšky těchto vět ukazují, že na indikaci zvolací funkce v češtině se podílejí jak prostředky lexikální, tak gramatické. Ukazuje se, že zvolací funkce je signalizovaná interakcí kumulovaných, často polyfunkčních prostředků. Tyto prostředky (uvedené v následujících bodech vždy po dvojtečce) reflektují základní aspekty zvolacích výpovědí: - kontextová zapojenost, presupozice propozičního obsahu („faktivnost“): anafora (tohle, př. 6), deixe, osamostatňování částí výpovědi, redukováné věty (př. 2); - kontaktní funkce: interakční dativ (Fried 2019, př. 3), tázací dovětky (př. 4), tázací (záporná) forma (př. 5), vokativ; - neformální a expresivní lexikální prostředky (př. 7), idiomy, citoslovce; - intonace reflektovaná v interpunkci (!, př. 6); - hodnotící a emocionální postoje: postojové predikátory, modální slovesa (př. 6), osamostatnělé vedlejší věty (př. 6), částice, často iniciální (to, př. 4; ale, př. 1), intenzifikátory (dost, př. 2; prefix na-, genitiv množství (Karlík a kol. 2008), př. 7), lexikální prostředky (podivná vesnička, př. 1). Příklady (*InterCorp*, verze 14): 1. What a quaint little village. - To je ale podivná vesnička. 2. What a depressing subject to choose. - Dost depresivní námět. 3. What a surprise... - To je mi překvapení... 4. What a pair. - To jsme pár, co? 5. How wonderfully these sorts of things occur! - Není to skvělá shoda okolností? 6. What a thoughtless present to give a woman. - Jak tohle někdo může dát ženě! 7. What a novel he told

me. - Těch keců co mi napovídal. Literatura Biber, D. a kol. 1999. Longman Grammar of Spoken and Written English. London and New York: Longman. Dušková, L. a kol. 2009. Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Elektronické vydání. Ústav anglického jazyka a didaktiky, FF UK. [cit. 20. dubna 2022]. Fried, M. 2019. Interakční dativ v běžně mluvené češtině. In Hoffmannová, J. a kol. (eds) Syntax mluvené češtiny. Praha: Academia. 218-243. Gast, V. 2015. On the use of translation corpora in contrastive linguistics A case study of impersonalization in English and German. Languages in Contrast 15(1). 4-33. Grepl, M. a P. Karlík. 1998. Skladba češtiny. Olomouc: Votobia. Hoffmannová, J. a J. Zeman. 2017. Výzkum syntaxe mluvené češtiny: inventarizace problémů. Slovo a slovesnost 78(1). 45-66. Huddleston, R. a G. K. Pullum. 2002. The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press. Karlík, P. a kol. (eds) 2008. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Krzeszowski, T. P. 1990. Contrasting languages: the scope of contrastive linguistics. Berlin: Mouton de Gruyter. Mathesius, V. 1936. On some problems of the systematic analysis of grammar. Travaux du Cercle Linguistique de Prague VI. 95-107. Quirk, R. a kol. 1985. A Comprehensive Grammar of the English Language. London and New York: Longman. Siemund, P. 2015. Exclamative Clauses in English and their relevance for theories of clause types. Studies in Language 39(3). 697-727. Štícha, F. 2013. Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia. Zdroj dat Klégr, A., M. Kubánek, M. Malá, L. Rohrauer, A. Rosen, P. Šaldová, D. Šebestová, M. Vavříň, A. J. Zasina. 2022. Korpus InterCorp – angličtina, čeština, verze 14 z 31. 1. 2022. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z <http://www.korpus.cz> zvolací výpovědi v angličtině a v češtině, formální indikátory zvolací funkce, polyfunkčnost a kumulace výrazových prostředků, kontrastivní korpusová analýza, anglicko-český paralelní korpus (InterCorp).

PhDr. Mgr. Petra Mračková Vavroušová Ph.D.

Ústav translátologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

DD² aneb double degree a deformovaná direkcionálnita při výuce překlada a tlumočení

Cílem příspěvku je představit výzvy, které klade přítomnost zahraničních studentů, jejichž mateřtinou není čeština, na výuku překlada a tlumočení na pražském Ústavu translátologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚTRL FF UK). Autorky příspěvku řadu let vyučující tlumočnické a překladačské semináře na výše zmíněném pracovišti, a to ve shodné jazykové kombinaci němčina-čeština a španělština-čeština. Na základě vlastní několikaleté pedagogické zkušenosti popíší výzvy, které tato nestandardní situace představuje pro vyučující (v porovnání s dalšími jazyky vyučovanými na ÚTRL FF UK), jakým způsobem je třeba upravit učební metody a jakým způsobem může tato kombinace studentů s odlišnými mateřskými jazyky obohatit překladačské a tlumočnické semináře a jaké výhody přináší pro interakci mezi vyučujícím a studentem i mezi jednotlivými učícími se subjekty navzájem.

Nejprve krátce představíme bakalářský program double degree (DD) *Mezikulturní komunikace: němčina a čeština pro překlad a tlumočení*, který je od r. 2016 realizován mezi ÚTRL FF UK (Česká republika) a Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Univerzity v Lipsku (Německo). Část studentů tohoto programu jsou totiž rodilí mluvčí němčiny, část jsou naopak rodilí mluvčí češtiny. Studenti společně absolvují mnohé překladačské a tlumočnické semináře, v nichž není možné jasně určit směr překlada/tlumočení s ohledem na mateřtinu.

Konkrétně se zaměříme na semestrální kurzy Překladačská propedeutika (DE) + Překlad I (DE-CS) a Tlumočnická propedeutika (DE) + Tlumočení I (DE-CS). Kurikulum těchto předmětů bylo primárně vytvořeno pro dvouspecializační či sdružené bakalářské studium Mezikulturní komunikace: němčina pro překlad a tlumočení; tj. propedeutiky se sice zaměřují

stejným dílem na převod oběma směry, nicméně kurzy označené I cílí nejprve na převod do mateřštiny, tedy do češtiny, což neodpovídá v případě studentů DD, kteří jsou rodilými mluvčími němčiny – pro ně jsou tyto disciplíny náročnější, jelikož překládají a tlumočí do svého cizího aktivního jazyka B či pasivního jazyka C.

V teoretické části se zaměříme na direkcionalitu v překladu/tlumočení a poté na didaktiku překladu/tlumočení. V multikulturních a multijazykových skupinách není direkcionalita tak „černobílá“, neboť zde odpadá klasická dichotomie cílový/výchozí jazyk. Vyučující je nucen aplikovat jiné didaktické metody i způsoby hodnocení. V této souvislosti lze hovořit o tzv. „deformované direkcionalitě“ (srov. Way 2003: 322), která však může výuku obohatit, zvláště pokud vyučující založí semináře na projektové výuce.

Tato forma výuky v rámci překladatelských seminářů přibližuje formální přípravu budoucích překladatelů s reálnou překladatelskou praxí a zároveň předává učební proces do rukou učících se subjektu. Projektové vyučování spadá do didaktické koncepce tzv. konstruktivismu (Rohlíková & Vejvodová 2012: 101-149), jenž staví do popředí učící se subjekt, který je hlavním aktérem učebního procesu. Konstruktivistická výuka je založena na principu kooperace a důraz je rovněž kladen na sociální dimenzi učení, na diskusi a interakci studentů během skupinové práce. Studenti se během projektů v rámci překladatelských seminářů učí prostřednictvím kooperace ve skupinách a vyučující vystupuje pouze v roli průvodce, rádce či tutora. Vzhledem k přítomnosti studentů DD na překladatelských seminářích se vytvářely v rámci projektů heterogenní skupiny, v nichž byli zastoupeni jak rodilí mluvčí češtiny, tak studenti, jejichž mateřštinou je němčina. Tato heterogenost umožnila studentům vnést do projektové výuky své rozdílné prekoncepty a vzájemně se obohacovat a učit během procesu skupinové práce na analýze, překladu, redakci i při závěrečné prezentaci výsledného textu.

Pokud jde o tlumočnické semináře, i v nich lze uplatnit skupinovou práci. Studenti si připravují ve dvojicích dialogy mezi Němcem a Čechem, které jsou pak bilaterálně tlumočeny dalším studentem; student-tlumočnická tlumočí rodilé mluvčí a rovněž dostane feedback od rodilých mluvčích.

A ač se zpočátku může projektová výuka v překladu a tlumočení jevit jako organizačně náročná a vyžaduje důvěru v odpovědnost učících se subjektů, v praxi se prokazuje, že sociální dimenze učení je při přípravě budoucích tlumočnicků a překladatelů velmi efektivní.

Multikulturní prostředí je úzce spjato se světem překladu a tlumočení; vícejazyčnost je z hlediska direkcionality poměrně složitou situací pro didaktiku překladu a tlumočení. Nicméně pokud vyučující zvolí vhodné způsoby výuky, je tato „deformovaná direkcionalita“ přínosná z hlediska sociálního (vyšší interakce mezi studenty), lingvistického (přítomnost rodilých mluvčích na seminářích) i didaktického (nové vyučovací metody i způsoby hodnocení).

Mgr. Radka Návarová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Pojetí českého kondicionálu v učebnicích češtiny pro cizince z perspektivy portugalských mluvčích

V tomto příspěvku se chceme zaměřit na prezentaci českého kondicionálu přítomného ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince. Budou nás zajímat především kapitoly v učebnicích, kde je hlavním gramatickým obsahem kondicionál, a to, jak je zde tato gramatika pojata s ohledem na portugalské mluvčí a do jaké míry je výklad v českých knihách nápomocný právě mluvčím tohoto románského jazyka. Žádná učebnice ani jiný učební materiál češtiny pro cizince zaměřený na tuto jazykovou skupinu u nás prozatím nebyl vydán, ač se čeština učí i oficiálně v rámci vládního programu na Podporu českého kulturního dědictví v zahraničí jak

v Portugalsku, tak v Brazílii, kde působí dokonce dvě učitelky. Téma kondicionálu se většinou vyskytuje v učebnicích úrovně A2 dle SERR, výjimečně až na úrovni B1. Plánujeme tedy analyzovat učebnice těchto úrovní, zejména by se jednalo o učebnice: ADAMOVIČOVÁ, A. – IVANOVIČOVÁ, D. – HRDLÍČKA, M. (2014): Basic Czech II. BOCCOU KESTŘÁNKOVÁ, M. a kol. (2019): Čeština pro cizince: úroveň B1. CVEJNOVÁ, J. (2019): Česky, prosím A1+A2. HOLÁ, L. – BOŘILOVÁ, P. (2016): Česky krok za krokem 1. HOLÁ, L. – BOŘILOVÁ, P. (2014): Čeština expres 3: A2/1., případně další. Zaměříme se na samotný výklad gramatiky, ale rovněž na k němu náležející cvičení, příkladové věty, nebo i na názvy lekcí a jejich tematický obsah, protože vše může mít význam při interpretaci dané gramatiky. Chtěli bychom ukázat, jak důležitá je pro správné pochopení funkce podmiňovacího způsobu například míra pravděpodobnosti ve větách s kondicionálem uváděných v učebnicích, případně kategorie času. Rádi bychom nastínili možnosti překladu do portugalského typově se opakujících vět v učebnicích a ukázali, zda z pohledu portugalsky mluvících studentů nemohou být v něčem zavádějící. Na základě této analýzy bychom chtěli identifikovat možné problematické momenty v pojetí dané gramatiky v učebnicích z perspektivy portugalských mluvčích. Výsledkem této analýzy by měl být v budoucnu také jazykový test, který by posloužil k ověření znalosti kondicionálu, respektive k potvrzení možných problémů portugalsky mluvících studentů češtiny. V neposlední řadě se budeme snažit navrhnout doporučení pro výuku portugalských mluvčích, která by vedla ke snazšímu či jednoznačnějšímu pochopení této problematiky.

Mgr. Radka Nováková

Národní pedagogický institut České republiky

Ke vzniku a vývoji referenčního rámce pro znakové jazyky

Common European Framework of Reference for Languages (dále CEFR) je světově rozšířeným referenčním materiálem pro výuku jazyků cizích, učení se jim a pro jejich hodnocení. Četné implementace zmíněného dokumentu jsou spjaty zejména s mluvenými jazyky, nikoli s jazyky znakovými. Z tohoto důvodu je Referenční rámec pro znakové jazyky (dále RRZJ) prvním dokumentem tohoto typu. V projektu Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem. Implementace Akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora (APIV-A), který zaštiťuje NPI ČR, byl jako jeden z výstupů vytyčen vznik a vývoj Popisů českého znakového jazyka A1–B2 (dále Popisy). Vzhledem k absenci CEFR pro znakové jazyky byl jako základní zdrojový dokument stanoven Sign Languages and the Common European Framework of Reference for Languages (dále PROSign). Během práce došel odborný tým k závěru, že použití PROSign je k provedení stanovených záměrů nejen nedostačující, ale bez komplexní implementace CEFR na znakové jazyky je naplnění cílů nereálné. Klíčová aktivita 5 projektu APIV-A proto rozšířila své vytyčené výstupy o vznik a vývoj chybějícího klíčového zdrojového dokumentu. Začal se proto vyvíjet inovativní dokument RRZJ jako referenční materiál pro výuku znakových jazyků, učení se jim a pro jejich hodnocení. Vzhledem ke skutečnosti, že se RRZJ nevztahuje jen k českému znakovému jazyku, nýbrž obecně k evropským znakovým jazykům, bylo možné po vzniku stěžejních kapitol zahájit práce na vývoji Popisů. Připomínáme, že Popisy byly prvotním požadovaným výstupem klíčové aktivity 5 projektu APIV-A a RRZJ byl nevyhnutelným rozšířením prací, neboť RRZJ byl nezbytným východiskem ke splnění původního zadání projektu. Další problematou oblast představovala během tvorby absence metajazyka, případně jednotnosti v terminologii v oblasti českého znakového jazyka. K napsání odborného dokumentu bylo třeba mnoha diskusí k volbě řady termínů, ke stavu vědění o českém znakovém jazyce či o

znakových jazycích, k definování potřebných pojmů, vysvětlení jejich obsahů apod. Během tvorby bylo třeba rozhodnout se pro určité názvosloví, jednotně je používat, příp. nová potřebná slova vymezit (např. Deskriptor, komunikační činnosti, mediace, manuální složka znaku) a zavést je do terminologie jazyka Neslyšících. Práce s novou terminologií byla velmi komplikovaná. Zavedení některých pojmů vyžadovalo nejen stanovení názvu v psané češtině, ale i vznik znaku a jeho praktické rozšíření nejprve mezi překladatele, tlumočníky, následně mezi budoucí uživatele RRZJ a Popisů. Primárním cílem Glosáře je tedy obsáhnout termíny užívané jak v RRZJ, tak v Popisech, avšak za jeho přesah považujeme popsání určitých pojmů, jež prozatím nejsou jednotně odborně vymezeny ani jednotně používány odbornou veřejností, a zároveň rozšíření odborné slovní zásoby znakového jazyka (viz zařazení nových pojmů). V příspěvku prezentujeme tři báze výstupy inovativní vědecké činnosti: Referenční rámec pro znakové jazyky, Popisy českého znakového jazyka A1–B2 a Glosář. Při prezentaci Popisů, které jsou vztaženy výhradně k českému znakovému jazyku, vysvětlíme jejich paralely s RRZJ i jejich vzájemné odlišnosti. V závěrečné části příspěvku představíme Glosář, zmíníme jeho účel a obecně pohovoříme o jeho obsahu. Tento příspěvek si klade dva stěžejní cíle. Za prvé bude představen vývoj zmíněných dokumentů, jejich hlavní zdroje, obsah, způsob publikace, budou zmíněny problémy spojené s adaptací na znakové jazyky a budou komentována jejich řešení. Za druhé bude vyzvána odborná veřejnost ke zpětné vazbě ke všem třem dokumentům, neboť je třeba mít neustále na mysli vysokou důležitost těchto dokumentů – tyto texty budou mít dopad na současné vzdělávání v komunitě Neslyšících a v různých oborech souvisejících s ČZJ. Mnohé nejasnosti, nepřesnosti, omyly byly sice odhaleny validací a neustálou pečlivou kontrolou erudovaných expertů, ale s jistotou se projeví v průběhu dalších let během jejich praktického používání. Z těchto důvodů je zapotřebí budoucí spolupráce s neslyšícími i slyšícími teoretiky a praktiky, kteří budou sdílet postřehy během uplatnění dokumentů v praxi.

Mgr. et Mgr. Radim Ošmera

Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity

Korelace mezi kategoriemi „comprehensibility“ a „intelligibility“. Aneb jaký vliv mají výslovnostní chyby nerodilých mluvčích na míru porozumění s mluvčím rodilým

Comprehensibility je míra subjektivního porozumění komunikátu měřena na číselné škále. Intelligibility je pak objektivní porozumění tomuto komunikátu testováno přepisem slyšeného. Tyto dvě kategorie samozřejmě nejsou vždy v souladu. Ne vždy rozumíme skutečně tomu, co mluvčí říká. Příčiny toho jsou různé. Příspěvek představí dílčí výstupy rozsáhlého percepčního testu prováděného v rámci disertačního výzkumu v oblasti osvojování českého fonetického plánu nerodilými mluvčími s prvním jazykem vietnamštinou. Jinými slovy budeme zjišťovat, jak vietnamští mluvčí užívají češtinu a jaký vliv má transfer z vietnamštiny na porozumění rodilými mluvčími češtiny. Tématem toho příspěvku je osvojování českého fonetického plánu nerodilými mluvčími s prvním jazykem vietnamštinou, a to na základě rozsáhlého empirického výzkumu. Cílem příspěvku je ukázat, jaký je vztah mezi pocitem porozumění a skutečným porozuměním, a zda je možné případné nedorozumění lokalizovat ve sledu segmentů. Výzkum prezentovaný v tomto příspěvku se ptá i na to, zda je možné toto případné nedorozumění osvětlit pohledem na první jazyk mluvčích. Při odpovědích na výše uvedené otázky pracuji se dvěma kategoriemi: 1. comprehensibility, tj. mírou subjektivního porozumění měřenou na škále, 2. intelligibility, tj. mírou objektivního porozumění měřenou přepisem slyšeného; srov. Munro and Derwing (2015, s. 28). Míra objektivního a subjektivního porozumění byla

testována pomocí percepčního testu. Percepční test se zaměřil na porozumění na základě skutečné identifikace zvuku, tj. bez znalosti kontextu. Obsahoval celkem 55 položek, které jsou kombinací izolovaných slov, sousloví a krátkých vět, z nichž 45 bylo namluveno vietnamskými mluvčími. Jednalo se o muže i ženy ve věku 35-45 let, jejichž znalost češtiny se pohyboval kolem úrovně A1; čeština je pro ně druhým jazykem. Zbýlých 10 položek použitých v percepčním testu bylo namluveno rodilými Čechy. 55 položek percepčního testu, který byl připraven na samostatném webovém rozhraní, bylo posouzeno celkem 110 rodilými mluvčími češtiny. Respondenti byli instruováni, aby pracovali v tiché místnosti, ideálně za použití sluchátek na PC (nikoliv na mobilu či tabletu). Jejich úkolem bylo: a) na škále vyjádřit míru porozumění slyšeného. B) zapsat slyšené.

Doc. PhDr. Jana Pekarovičová PhD.

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Studia Academica Slovaca

Prvá pomoc po slovensky v slovanských jazykoch

Na podporu výskumu i praktickej výučby ako kreatívna forma prezentácie slovenského jazyka a kultúrnych reálií môže slúžiť projekt Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk Prvá pomoc po slovensky doteraz realizovaný v 15 jazykových mutáciách v spolupráci s lektorátmi slovenského jazyka a kultúry pôsobiacimi na univerzitách v zahraničí. Do riešenia boli zapojení aj študenti lektorátov, ktorí sa pod vedením svojich učiteľov podieľali na prekladoch textov zo slovenčiny do cieľového jazyka, a tak si precvičovali svoje translátologické zručnosti a uvedomovali si prípadné zradnosti. Ide o dvojjazyčné brožúrky s informáciami o Slovensku, slovenčine a Slovákoch, obsahujúce základnú lexiku a frázy v modelových mikrosituáciách z každodenného života. Táto príručka je mostom k štúdiu slovenčiny a znamená prvé kroky k poznávaniu slovenských špecifik, uchovaných v reči, zvykoch a národných tradíciách. Brožúrka predstavuje akýsi balíček slovnej prvej pomoci, ktorý čitateľov bezpečne i vtipne prevedie bežnými komunikačnými situáciami a zrozumiteľnou formou predstaví mnoho faktov o Slovensku a slovenčine. Medzi dôležité didaktické činitele patrí grafická realizácia projektu, kde ikony a obrázky ilustrujú a výstižne dopĺňajú verbálnu stránku prezentovaných lexikálnych jednotiek. Publikáciu reprezentuje motív modrotlačie typický pre tradičný ľudový odev. Projekt reaguje na potrebu podpory viacjazyčnosti v Európe, čím prispieva k medzinárodnému dialógu ako predpokladu kultúrnej diplomacie. Prvá pomoc po slovensky svojím participatívnym charakterom podporuje mladých ľudí v aktívnom prístupe ku kultúrnej, a teda aj jazykovej integrácii v rámci európskych regiónov. Na skúmanie interslovanskej komunikácie slúžia brožúrky v slovanských jazykoch, vydané v ruskej verzii Первая помощь по-словацки, v poľskej Pierwsza pomoc po słowacku, v ukrajinskej Перша допомога по-словацьки, v bieloruskej verzii Першая дапамога па-славацку, ako aj reprezentanti južnoslovanských jazykov v bulharskej Първа помощ на словашки език, v srbskej Прва помоћ на словачком, v chorvátskej Prva pomoć na slovačkom a v slovinskej mutácii Prva pomoč po slovaško. Spoločné riešenie výskumných projektov podporuje jednak profesijný rast členov riešiteľského tímu reflektovaním spoločného slovanského základu a objavovaním vzájomných kontaktov a kontrastov v praxi, jednak cibrí didaktickú spôsobilosť hľadaním najvhodnejších prostriedkov a foriem na sprístupnenie daného obsahu. Avšak za najvýraznejší prínos pre všetkých participantov treba považovať schopnosť pozitívnej sebareprezentácie národných jazykov a kultúr a súčasne rozšírenie interslovanskej kompetencie a interkultúrnej vnímavosti k národným rozdielom reprezentovaných aj na pozadí medzijazykových homoným (zradných

slov). Využití moderní prezentace našich jazyků je konkrétním naplněním principů evropské jazykové politiky.

Doc. Anna Maria Perissutti PhD.

Università di Udine

Mediální konstrukce v češtině a v italštině

Referát je věnován konstrukci, která v lingvistice dostala různá pojmenování: *modal deagentive* (E. Geniušienė, 1987), *medium* (J. Panevová, P. Karlík, 2017), *dispositional reflexive* (M. Fried, 2005), *involuntary state* (M.L. Rivero, A. Arregui, 2012) a další. Jak vidíme v příkladu (1), je konstrukce charakterizována reflexivním morfemem *se*, vyjádřením externí role v dativu a příslovcem hodnocení, které může být v mluvené řeči nahrazeno intonací (1a) nebo zájmenem *to* (1b):

(1) *Tady se mi dobře spí.* (1a) *Tady se mi spí!* (1b) *To se mi (to) spí!*

V české gramatické tradici je tato konstrukce analyzována v rámci fenoménu diateze neboli "hierarchizace sémantické struktury propozice" a je interpretována jako výsledek procesu deagentizace: prostřednictvím morfému *se* je připisována participantu zaujímavějšímu ve výchozí struktuře pozici podmětu (viz příklad 2) podvojná role agens/proživatel (2a). Příslovce hodnocení, které vyjadřuje intenzitu nebo způsob prožívání činností, je obligatorním komponentem derivované mediální konstrukce:

(2) *Celý den jsem pracoval dobře.* (2a) *Celý den se mi pracovalo dobře.*

Čeština se vyznačuje také variantou mediální konstrukce: jedná se o tzv. „mediopasivum“ (někdy označováno jako *facilitativum*, viz Faltz, 1985), které je charakterizováno příslovcem hodnocení, proživatelem v dativu a patientem v pozici podmětu, jako v pasivní konstrukci:

(3) *Matematika se nám studuje dobře.*

V italštině a v románských jazycích vůbec (viz G. Cinque, 1988) se mediální konstrukce liší tím, že externí role nemůže být přidělena. Podívejme se na příklady s mediální diatezí v italštině (3):

(3) *Queste camicie (*mi) si lavano facilmente.* „Tyto košile se mi snadno perou“.

Co se týče sloves, která se v české konstrukci vyskytují, z korpusu *Czech web 2017* z platformy *Sketch Engine* lze zjistit, že se jedná o imperfektivní slovesa, která z hlediska aktionality patří do třídy procesů (activities), anebo *accomplishment(ů)*, jak je zřejmé z příkladů (4) a (5)):

(4) *Hrálo se mi skvěle. Byla tam dobrá atmosféra a mám z toho super pocit.*

(5) *Gel se mi nanáší dobře, jen je řidší.*

Co se týče stavových sloves, některá jsou vyloučena (viz příklad (6)), zatímco jiná jsou možná, dokonce častá, viz př. (7):

(6) **To se mi lehce nenávidí/ chybí/ zná odpověď/ slyší / existuje/ patří / vypadá / váží 60 kil.*

(7) *Na tomhle gauči se mi dobře leží.*

K pochopení role stavových sloves uvádíme analýzu C. Maienbornové (2007), která identifikuje existenci dvou tříd stavových predikátů, tzv. *Davidsonian* a *Kimian states*, přičemž jejich rozdíl interpretuje na základě filozofických kritérií, vztahujících se k odlišné ontologické kategorii „stavu“, kterou označují tzv. *Kimian states*, vyjádřené slovesy jako *bát se*, *divit se*, *pohrdat*, *toužit*, *scházet*, *chybět*, *líbit se*, *hnusit se*, *vadit*, *svědčit*, *prospívat*, *vyhovovat*, *škodit*, *vidět*, *slyšet*, *vědět*, *znát* aj., označují vlastně abstraktní objekty, tj. čisté mentální entity, které jsou jako takové přístupné vyšším kognitivním operacím, jako je anafora, a mohou být lokalizovány v čase, ale nemají umístění v prostoru a nemohou se lišit ve způsobu, jakým jsou realizovány.

Davidsonian states, vyjádřené slovesy jako *dívat se, pozorovat, zírat, poslouchat, ležet, stát, sedět* aj., označují naopak události, které mají funkčně integrované účastníky, jsou vnímatelné, dají se lokalizovat v prostoru a čase a mohou se lišit ve způsobu, jakým jsou realizovány. Na základě naší analýzy ukážeme, že do české mediální konstrukce mohou vstoupit jenom tzv. *davidsonian states*.

Na základě dat pocházejících z korpusu *Italian web 2020* (Sketch Engine) provedeme analýzu sloves, která se v italské mediální konstrukci objevují. V rámci tzv. „konstrukční gramatiky“ (A. Goldbergové, 1995) se pak v referátu pokusíme definovat rozdíly mezi mediální konstrukcí v češtině a v italštině. Na základě dat z česko-italského *InterCorpu* (InterCorp v14 – Italian) se nakonec podíváme na to, jak se česká konstrukce překládá do italštiny.

Literatura

- G. CINQUE, On *si* Constructions and the Theory of Arb, in «Linguistic inquiry», 1988, vol. 19, n. 4, pp. 521-581. L. M. Faltz, Reflexivization: A Study in Universal Syntax, 1985.
- M. FRIED, Constructing grammatical meaning: isomorphism and polysemy in Czech reflexiv-ization, «Studies in Language», 2005, 16(3), pp. 475-512.
- E. GENIUSIENĚ, The typology of reflexives, Mouton de Gruyter, Berlin 1987.
- A. GOLDBERG, Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure, University of Chicago Press, Chicago 1995.
- M. GREPL, P. KARLÍK, Skladba češtiny, Olomouc 1998. L. Medová, Reflexive Clitics in Slavic and Romance. A Comparative View from an Antipassive Perspective. PhD. diss., Princeton University, 2009.
- C. MAIENBORN, On Davidsonian and Kimian States, in COMOROVSKI I., VON HEUSINGER K. (a cura di), Existence: Syntax and Semantics, Kluwer, Dordrecht 2007, pp. 107-130.
- J. PANEVOVÁ, P. KARLÍK, Reflexivní sloveso, in Nový encyklopedický slovník češtiny, Karlík P., Nekula M., Pleskalová J. (a cura di), Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018, pp. 1536-1541.
- A.M. PERISSUTTI, Classi di verbi cechi tra semantica e sintassi. Azionalità e aspetto in un modello semantico scalare, Aracne, Roma, 2022.
- M. L. RIVERO, A. ARREGUI, Building Involuntary States in Slavic, in Telicity, Change and State. A Cross-categorical View of Event Structure, Demonte, V., McNally L. (a cura di), Oxford University Press, Oxford 2012, pp. 300-332.

Ing. Mgr. Žaneta Pixová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Využití databáze EUR-Lex pro kontrastivní zkoumání

Příspěvek představí možnosti volně přístupné online databáze EUR-Lex pro kontrastivní zkoumání jazyků. Databáze EUR-Lex zahrnuje oficiální právní dokumenty Evropské unie, dostupné ve všech národních jazykových mutacích. Představuje tedy možnost vzájemného srovnávání až 24 úředních jazyků Evropské unie. Databáze je denně aktualizována a umožňuje komplexní přístup k právním dokumentům společenství (například smlouvám, právním aktům orgánů a institucí EU, judikatuře, mezinárodním dohodám). Dokumenty jsou rozříděny do jednotlivých modulů, které nabízejí samostatné vyhledávání a další nástroje pro práci s nimi. Zvláště cenné jsou pro kontrastivní analýzy smlouvy a mezinárodní dohody, které umožňují srovnávání slovní zásoby v oblasti terminologie, typizovaných obrátů nebo poměru užití cizích a domácích slov. Rovněž představují pro svou obsáhlost a různorodost významný zdroj pro syntaktickou komparaci, ale lze je využít i pro užší sondy zaměřené na srovnání konkrétních gramatických jevů. Tytéž možnosti nabízí také judikatura Evropské unie (včetně odkazů na vnitrostátní judikaturu vztahující se k právním předpisům EU), která navíc dává větší prostor pro zkoumání v oblasti stylistiky. Jedná se o judikaturu Soudního dvora Evropské unie, rozsudky a usnesení (například ve věci právnických osob či jednotlivců proti jednání nebo nečinnosti orgánu, rozhodnutí proti členským státům EU, které nesplnily své povinnosti, nebo

třeba rozhodnutí ve věci předběžných otázek platnosti nebo výkladu práva). Soudní rozhodnutí obvykle bývají označována jako hraniční žánr, který je nejčastěji řazen k žánrům funkčního stylu Administrativního (Čechová et al., 2008), v minulých dobách však soudní řeči patřily ke stylu Rétorickému (Kraus, 2004) a i dnes tento žánr zahrnuje mnoho jeho prostředků (například rétorické figury). V jednotlivých jazycích mimo to existují rozdíly v chápání stylu (Krčmová, 2002), pro jejichž mapování se judikatura jeví rovněž jako vhodná. Kontrastivní analýza jazyka právních dokumentů má svůj přesah rovněž pro další praktické užití jazyka v translatoologii. Postihnutí vzájemných rozdílů by mělo napomoci lepšímu porozumění a dosažení jednotné singulární interpretace (Kořenský et al., 1999), což je zvláště v právní oblasti klíčové.

Literatura

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová, 2008. Současná stylistika. Praha: NLN. ISBN: 978-80-7106-961-4.

EUR-Lex. Přístup k právu Evropské unie. [online] [cit. 30. 04. 2022]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

KOŘENSKÝ, Jan, František CVRČEK a František NOVÁK, 1999. Juristická a lingvistická analýza právních textů (právně-informatický přístup). Praha: Academia. ISBN:80-200-0730-X.

KRAUS, Jiří, 2004. Rétorika a řečová kultura. Praha: Karolinum. ISBN:978-80-246-1829-6.

KRČMOVÁ, Marie. Kontrastivní studium věcných textů. GA405/02/0349 [online] [cit. 30. 04. 2022]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/1295>.

MACH, Vladimír, Svatava MACHOVÁ, 1974. Kontrastivní výzkum – pokračování konfrontačních metod české lingvistiky. Slovo a slovesnost, ročník 35 (1974), číslo 1, s. 43-48. ISSN 2571-0885.

PhDr. Eva Roubalová CSc.

Beijing International Studies University

Role mateřského jazyka při osvojování cizího jazyka

I když se zařazuje komunikativní přístup co nejvíce, ovlivňuje osvojování cizího jazyka mateřský jazyk studentů. Projevuje se hlavně při vlastní produkci těch, kteří se cizímu jazyku učí, ať už je to mluvení, nebo psaní. Proto je jistě efektivní uvědomit si a následně stanovit hlavní rozdíly mezi mateřským a cílovým jazykem, které se projevují jako ty chyby studentů, které brání dorozumění.

V příspěvku využívám zkušeností ze své praxe výuky češtiny na čínských univerzitách, kterými byla Pekingská univerzita zahraničních studií a následně Pekingská univerzita mezinárodních studií, která poskytuje nejenom studium vysokoškolské, ale i středoškolské. Jak při přímé výuce v Pekingu, tak vzhledem k situaci s epidemií Covidu 19, formou online výuky, která samozřejmě změnila podmínky samotné výuky. Je dobré ocenit fakt, že nedošlo k přerušení výuky, čemuž výrazně pomáhají moderní technologie, což určitě pomohlo k udržení studia češtiny na čínských univerzitách. Největším problémem při této formě výuky se jeví motivace studentů: i když ti nejlepší prokazují pokrok ve studiu, slabší studenti zaostávají a výuku znesnadňují. Čínština, mateřský jazyk studentů, patří do zcela odlišné jazykové rodiny, přesto však jsou určité jazykové jevy, které jsou pro studenty mnohem obtížnější a ve výuce vyžadují více času.

Latinskou abecedu studenti ovládají před vlastním studiem, takže je možné začít přímo s morfologií. Z pohledu studentů velké množství koncovek je náročné, ale problémy jsou i v oblasti syntaxe, kde se nejedná jen o souvětí, ale i o větu jednoduchou. Výuka češtiny jako cizího jazyka je zasazena do širšího kulturního kontextu, neboť i kultura, ve které studenti žijí, je naprosto odlišná. Ale i zde je vhodné porovnání obou kultur, zvláště v současné době, kdy má méně studentů příležitost dostat se do České republiky.

Cílem cizojazyčné výuky je komunikace, ale právě při vlastní produkci v cizím jazyce se projevuje závislost na mateřském jazyce, zvláště když čínští studenti jsou při výuce příliš zvyklí a spoléhají na překlad z cizího jazyka. Stanovit ty největší chyby, které studenti dělají, a tímto směrem zaměřit procvičování napomůže větší efektivitě cizojazyčné výuky.

Mgr. et Mgr. Martin Sedláček

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Pasivum v českých a anglických akademických textech: Kontrastivní kolostrukční analýza

Konstrukční gramatika (KG) se osvědčuje jako flexibilní rámec pro popis různých jazyků, ale její využití v kontrastivním popisu jazyků je sporné (Croft, 2001). Problém vychází ze samé podstaty klíčového konceptu konstrukce jakožto dvojice významu a formy, jejíž význam je vždy unikátní. Tuto skutečnost ilustrují četné studie na vzorku jednoho jazyka, např. alternujícího dativu v angličtině: tvrdí, že ač jde o zhruba ekvivalentní formy, každá z nich nese jiný význam (John gave Mary a book vs. John gave a book to Mary, Goldberg, 2002). Problém, na nějž KG naráží v kontrastivní lingvistice, lze shrnout následovně: pokud nese každá formálně odlišná konstrukce jiný význam i v rámci jednoho jazyka, jak lze identifikovat a následně rozebrat identické konstrukce napříč jazyky?

KG při kontrastivním studiu jazyků využívají Boas et al. (2010); analyzují konstrukce, které lze považovat za přibližně ekvivalentní, co se týče významu (kondicionál, stupňování přídavných jmen, kauzativní konstrukce). Cílem předkládané sondy je se o podobný rozbor pokusit, a zmapovat tak možnosti a limity KG v kontrastivní perspektivě, konkrétně za pomoci kolostrukční analýzy (KA) pasiva v českých a anglických akademických textech. KA je kvantitativní korpusová metoda vyvinutá začátkem tisíciletí Stefanowitschem a Griesem (první studie z roku 2003). Název kolostrukce odkazuje na fakt, že KA zkoumá výskyty vybraného výrazu ve vztahu k syntaktické konstrukci (kolokace – konstrukce). Jako příklad uveďme KA kauzativní into konstrukce v angličtině (He tricked me into employing him, Stefanowitsch a Gries, 2005). Jednou z výhod KA je skutečnost, že kromě pravděpodobnosti výskytu slova v dané konstrukci měří i pravý opak – tedy jak je pravděpodobné, že se slovo v dané konstrukci nevyskytne (v anglické literatuře se využívá termínů attraction a repulsion). Ve výše zmíněné studii autoři dospěli k závěru, že sloveso torture se v into konstrukci typicky vyskytuje se slovesem confess (tedy torture into confessing, Stefanowitsch a Gries, 2005). Díky sofistikovaným statistickým výpočtům (Fisherův exaktní test) lze KA aplikovat i na malé vzorky dat (Wiechmann, 2008). Výpočty se pak provádějí v softwaru R za pomoci volně přístupných skriptů (Flach, 2017).

Cílem příspěvku je aplikovat metodu KA na pasivní konstrukce v akademické češtině a angličtině (např. studie byla provedena, the study has been carried out) a zmapovat, jaká slovesa se v nich nejčastěji vyskytují, nebo naopak nevyskytují. Ač lze očekávat, že kolokáty budou do určité míry shodné, předpokládám, že KA je schopná tyto shody přesně vyčíslit a zároveň identifikovat případné rozdíly v použití dané konstrukce. Jako zdroje dat využiji subkorpuse českého korpusu SYN2015 a anglického BNC. Hojně zastoupení pasiva v akademickém jazyce mi umožní jev zkoumat na dostatečném vzorku dat. Důvodem k výběru pasivní konstrukce je doplnění dosavadního výzkumu o relativně novou metodu, navíc v kontrastivním pohledu. Výsledné srovnání kolostrukcí má potenciál odhalit tendence, které bychom jinými metodami neodhalili.

Ačkoliv je KA vyvinutá téměř před dvaceti lety, do české lingvistiky si našla cestu zatím jen v omezené míře (Lehečková, 2017, Sláma, 2021). To samé platí i pro aplikaci KA v

kontrastivních přístupech. Jako příklad uveďme studii Gilquin[ové] (2015), která se zabývá kauzativními konstrukcemi v angličtině a francouzštině. Tato sonda si tedy klade za cíl přispět k prozatím nepříliš četnému výzkumu KA v českém kontextu, ale i v kontrastivním pohledu. Cílem příspěvku je metodu otestovat a objektivně upozornit na její výhody i nedostatky a ověřit, zda je možné ji aplikovat pro mezijazykové srovnání kolostrukcí. Zároveň studie nabízí alternativní a zatím neprobádaný pohled na pasivum v češtině ve vztahu k angličtině.

Literatura

- Boas, H. (ed.) (2010): *Contrastive Studies in Construction Grammar*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Croft, W. (2001): *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: OUP.
- Gilquin, G. (2015): *Contrastive Collostructional Analysis: Causative Constructions in English and French*. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 63(3). 253-272.
- Goldberg, A. (2002): *Surface generalizations: An alternative to alternations*. D. Divjak (ed.), *Cognitive Linguistics*, 13(4). 327-356.
- Lehečková, E. (2017): *Využití korpusových metod v popisu češtiny: příklad kolostrukční analýzy*. *Časopis pro moderní filologii*, 99(2). 167-180.
- Sláma, J. (2021): *To be or not to be? Or – to not be? Dochází ke změně v postavení anglické zápornky not a infinitivního to?* *Časopis pro moderní filologii*, 103(1). 60-73.
- Stefanowitsch, A. a Gries, S. T. (2003): *Collostructions: Investigating the interaction of words and constructions*. *International Journal of Corpus Linguistics* 8(2). 209–243.[Konec obtékání textu]Stefanowitsch, A., a Gries, S. T. (2005): *Covarying collexemes*. *Corpus linguistics and linguistic theory*, 1(1). 1-43.
- Wiechmann, D. (2008): *On the computation of collostruction strength: Testing measures of association as expressions of lexical bias*. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 4(2). 253–290.
- BNC: British National Corpus.
- Flach, S. (2017): *{collostructions}*. An R implementation for the family of collostructional methods. R package version 0.1.0. Dostupné z
- Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny. Ústav Českého národního korpusu FF UK. Praha, 2015.*
- R Core Team (2016): *R: A language and environment for statistical computing*. Vienna: R Foundation for Statistical Computing.

Doc. Sergej Skorvid CSc.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Mluva českých krajanů v Rusku a na Ukrajině v zrcadle interference s východoslovanskými jazyky

Příspěvek si klade za cíl přiblížit současný stav mluvy potomků českých kolonistů z druhé poloviny 19. a začátku 20. století na území dnešní Ruské federace, a to na černomořském pobřeží severního Kavkazu, v Adygejské republice a v Omské oblasti na západní Sibíři, a Ukrajiny (v Záporožské, Žytomyrské Oděské a Mykolajivské oblasti) a v případě již zaniklých nebo zanikajících osad poukázat na zachycené stopy po někdejší přítomnosti českého živlu v těchto končinách, jako jsou nápisy na starých hřbitovních náhrobcích, záznamy českých modliteb v ruské azbuce nebo mikrotoponyma. Jedná se o nářeční variety téměř vesměs severovýchodočeské a jen zčásti jihozápadočeské proveniencie, které se v průběhu půldruhého století své existence vyznačovaly překvapivě dobrou mírou zachovalosti původního systému, ač byly hned od prvopočátku vystaveny dalekosáhlému vlivu dominantního jazyka jejich okolí. Současně vykazují tyto variety také řadu inovací vzniklých v důsledku různého druhu kolizí se systémem na ně působících jazykových útvarů, což je o to zajímavější, že jde o variety, jež byly evolucí zavedeny do „slepé uličky“, nicméně se nejen adaptovaly na nové prostředí, ale předvedly dokonce určitou kreativitu. Dílčí výsledky dosavadního výzkumu těchto variet byly

shrnuty v řadě odborných článků autora příspěvků a jeho kolegů a také v jedné bakalářské a třech diplomových pracích studentů FF UK v Praze a Univerzity Palackého v Olomouci. Dodnes však chybí komplexní analýza získaných dat předpokládající konfrontaci poznatků z různých českých nářečních ostrovů v Rusku, na Ukrajině, ale také odjinud, kudy vedly spletité cesty českých rolníků v několika vlnách hospodářských migrací do a pak uvnitř carského Ruska. Referent představí část bohatého zvukového a také obrazového materiálu, který on sám a jiní explorátoři po léta shromažďovali bezprostředně v terénu. Zazní komentované fragmenty nahrávek autentických rozhovorů s českými krajany, kteří žijí nebo žili na východ od staré vlasti, což umožní vhled do historie jednotlivých českých komunit v této části Eurasie.

PaedDr. Ilona Starý Kořánová Ph.D.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav bohemistických studií

Aspectual value of Czech verbs cogitandi and sentiendi with regards to Chinese students of CSL

Verbs such as vidět/uvidět, slyšet/uslyšet, cítit/ucítit, vědět, uvědomit si/uvědomovat si, etc., are examined on the basis of data from the Czech National Corpus in collocations with lexical items expressing time. We take a cognitive approach to the issue and distinguish between morphological perfectives/imperfectives on the one hand and perfective/imperfective construals on the other hand when describing aspectual meanings. The basic concept we are concerned with is the event, which can be either dynamic or static. Its construal is established on the basis of the interaction of aspectual, temporal and modal factors. The above verbs behave differently from e.g. prototypical telic verbs of the type psát/napsat, in particular they do not form typical aspectual oppositions. Our research reveals the aspectual specificities that these verbs exhibit in collocation with tense-denoting expressions. We also reflect on the reasons behind the specificity of the group of verbs under investigation and the implications for Chinese learners of Czech.

Mgr. Tereza Šandová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Akvizice frazeologických jednotek u českých studentů španělštiny

Frazeologické jednotky neboli ustálená slovní spojení (rčení, pořekadla, přísloví atd.) tvoří nedílnou část aktivní slovní zásoby téměř každého jazyka. Především díky své komunikativní funkci obohacují významným způsobem přirozený mluvený i psaný projev a obecně tak přispívají ke zlepšení vyjadřovacích schopností a řečové kultury jedince. Nemělo by se proto zapomínat na tento fenomén ani ve výuce cizích jazyků. Předmětem zájmu zamýšlené disertační práce, s pracovním názvem Akvizice frazeologických jednotek u českých studentů španělštiny, tak bude problematika španělské frazeologie a její akvizice českými studenty (vnímání frazeologie studentů, nabývání přenesených významů, kde dochází či nedochází k posunům a proč, osvojují si studenti rychleji výrazy ekvivalentní češtině či naopak atd.). Avšak v této souvislosti je nutno rovněž podotknout, že za jeden z charakteristických rysů ustálených slovních spojení se mimo jiné považuje také jejich doslovná nepřeložitelnost, která může komplikovat porozumění jejich významu a funkce. Z tohoto důvodu bude část práce věnována také problematice ekvivalence či případné neekvivalence frazeologismů v českém a španělském jazyce, která hraje důležitou roli při interpretaci různých frazeologismů při učení se CJ. Budoucí disertační práce, kterou bych chtěla představit na konferenci, se bude dělit na

teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce bude obsahovat v první řadě (tj. v první fázi projektu) vymezení frazeologie jako takové, její charakteristiku a klasifikaci různých typů frazeologických jednotek (včetně terminologie). Ústřední důraz však bude kladen na principy akvizice („second-language acquisition“), a to ve smyslu procesu osvojování si frazeologismů a jejich konotace, rozlišování a rozpoznávání jejich významu a posléze i jejich aktivního používání v mluvené španělštině. Stejně tak se první část práce bude z teoretického hlediska věnovat již zmíněné otázce španělsko-české jazykové ekvivalence frazeologických jednotek a také didaktickým metodám a pedagogickým strategiím se zaměřením na zařazení frazeologie do hodin výuky španělštiny. Poté budou teoretické poznatky aplikovány v praxi, a to metodou pozorování a následnou analýzou procesu osvojování si frazeologických jednotek a jejich vnímání u konkrétní skupiny studentů.

Mgr. Denisa Šebestová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Frazeologie českých a anglických předložek napříč registry

Tato kontrastivní studie se zaměřuje na kontrastivní popis frazeologického okolí dvou českých a anglických předložek ve třech různých registrech. Cílem je zmapovat, zda a jak se liší kolokace těchto předložek právě v závislosti na registru, a zda zjištěné předložkové vzorce vykazují evaluativní prosodii či sémantické preference (Partington, 2004). Dále nastíním možnosti využití kontrastivních frazeologických poznatků ve výuce angličtiny. Předložky, potažmo gramatická slova obecně, jsou výhodným východiskem k odhalení frazeologických vzorců. Gramatická slova jsou velmi frekventovaná a jejich výskyty jsou v textech rovnoměrně rozloženy (Groom, 2010; Sinclair, 1991). Díky tomu mohou poukázat na široké spektrum frazeologických vzorců, které v textech plní rozmanité funkce (Groom 2010). Funkční slova se rovněž podílejí na strukturování textu a přispívají k jeho kohezi: zkoumání jejich frekventovaného okolí proto vypovídá o textové frazeologii. Mezijazykové porovnání předložkových frazeologických vzorců umožňuje odhalit, jaké funkce předložkové vzorce ve srovnávaných jazycích plní, které tyto funkce si napříč jazyky odpovídají a které se naopak liší. Porovnání češtiny s angličtinou je navíc potenciálně zajímavé z typologického pohledu: v analytické angličtině lze očekávat vyšší frekvenci funkčních slov, je však otázkou, zda se s frekvencí bude pojít také větší rozmanitost předložkových vzorců. [Konec obtékání textu] Studie zkoumá dvě překladové dvojice předložek: on – na, with – s. Obě patří k celkově nejfrekventovanějším předložkám v obou zkoumaných jazycích, a zároveň jsou vzájemně překladovými ekvivalenty (s vědomím toho, že překladová ekvivalentnost je u předložek problematická a omezená, srov. Klégr & Malá, 2009). Předložky a jejich kolokace porovnávám mezi třemi různými psanými registry. Zdrojem materiálu jsou korpusy zastupující beletrii (subkorpusy z české a anglické mutace překladového korpusu InterCorp, Rosen et al., 2020), novinové zpravodajství (anglický SiBol, Duguid et al. 2005; český SYN2009PUB, Křen et al. 2010), a široce pojatý internetový jazyk (český ONLINE_NOW, Cvrček & Procházka, 2020; anglický ukWac, Baroni et al. 2009).

V každém korpusu jsou nejprve vyhledány kolokace zvolených předložek. V prvním kroku jsou porovnány kolokáty vždy mezi dvojicemi překladově ekvivalentních předložek. Kolokáty v prvním kroku třídím podle slovního druhu. Druhým krokem je induktivní klasifikace: kolokáty jsou anotovány podle vyjadřovaného významu, kde je to možné (např. výrazy vyjadřující adverbialní významy času a místa). [Konec obtékání textu] Kolokace předložek jsou dále využity jako prostředek k identifikaci potenciálních sémantických prosodií a preferencí. Sémantickou prosodií rozumím tendenci frazeologických vzorců podílet se na vyjádření

pozitivně či negativně evaluativních významů. Sémantická preference je pak vymezena jako častý souvyskyt slova s výrazy, které spadají do určité významové oblasti (Partington, 2004; Sinclair, 2004). Mezi kolokáty předložek jsou tedy v druhém kroku vyhledávány a popsány potenciálně evaluativní položky. Evaluativnost je zde chápána jako vrstva významu, která vyjadřuje postoj mluvčího, umísťuje hodnocený jev na škále mezi kladným a záporným pólem, přičemž tato škála může být založena buď na sdílených a (přínejmenším domněle) objektivních, nebo na subjektivních, individuálně pocíťovaných kritériích (Gozdz-Roszkowski & Hunston, 2016).[Konec obtékání textu]V příspěvku nastíním také možné praktické aplikace získaných poznatků o frazeologických tendencích předložek ve výuce angličtiny jako cizího jazyka. Předložky a jejich frazeologie jsou i pro pokročilé studenty cizího jazyka obtížné z několika důvodů. Samotné předložky jsou problematické, protože zdánlivé překladové ekvivalenty si ve skutečnosti ne vždy odpovídají, jejich významy jsou nezdánlivě neúplně popsány i ve slovnících (Klégr & Malá, 2009). Osvojit si bezpečně frazeologické jednotky představuje pro studenty často problém (Granger, 2018), frazeologická kompetence je přitom důležitou složkou znalosti cizího jazyka (Paquot, 2018). Kontrastivní analýza frazeologických prostředků tedy může českým studentům angličtiny (a naopak) přinést užitečné poznatky. Také evaluativní rozměr lexikálních i frazeologických jednotek je pro studenty obtížnou oblastí: evaluativní prosodie navázaná na konkrétní slovo je ne vždy transparentní, a její neznalost může proto působit nedorozumění nebo evokovat u posluchačů nezamýšlenou negativní interpretaci. V neposlední řadě je pro nerodilé mluvčí užitečná znalost specifických jazykových prostředků užívaných v konkrétním registru – v tomto ohledu jsou kontrastivní poznatky relevantní zejména pro výuku cizího jazyka pro specifické, např. profesní účely.

Literatura

- Cvrček, V., & Procházka, P. (2020). ONLINE NOW: monitorovací korpus internetové češtiny. Ústav Českého národního korpusu FF UK. <http://www.korpus.cz/>.
- Duguid, A., & Anna Marchi, John Morley, Charlotte Taylor, Alan Partington, Caroline Clark. (2005). SiBol: Siena—Bologna English language newspapers corpus. University of Siena, University of Bologna. <https://www.sketchengine.eu/sibol-corpus/>.
- Gozdz-Roszkowski, S., & Hunston, S. (2016). Corpora and beyond – Investigating evaluation in discourse: Introduction to the special issue on corpus approaches to evaluation. *Corpora*, 11(2), 131-141. <https://doi.org/10.3366/cor.2016.0089>.
- Granger, S. (2018). Tracking the third code. In A. Čermáková & M. Mahlberg (Eds.), *The Corpus Linguistic Discourse: In Honour of Wolfgang Teubert*. Benjamins.
- Groom, N. (2010). Closed-class keywords and corpus-driven discourse analysis. In M. Bondi & M. Scott (Eds.), *Keyness in Texts* (pp. 59-78). John Benjamins.
- Klégr, A., & Malá, M. (2009). English Equivalents of the Most Frequent Czech Prepositions A Contrastive Corpus-based Study. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference, CL 2009, Conference in Liverpool, 20-23 July 2009*. <http://ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/>.
- Křen, M., & Bartoň, T. – Hnátková, M. – Jelínek, T. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H.: (2010). SYN2009PUB: korpus psané publicistiky. Ústav Českého národního korpusu FF UK. <http://www.korpus.cz>.
- M. Baroni, S. Bernardini, A. Ferraresi, E. Zanchetta. (2009). UkWac corpus. <http://corpora.dipintra.it/>.
- Paquot, M. (2018). Phraseological Competence: A Missing Component in University Entrance Language Tests? Insights From a Study of EFL Learners' Use of Statistical Collocations. *Journal Language Assessment Quarterly*, 15(1), 29-43. <https://doi.org/10.1080/15434303.2017.1405421>.
- Partington, A. (2004). 'Utterly content in each other's company': Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 131-156. <https://doi.org/10.1075/ijcl.9.1.07par>.
- Rosen, A., Vavřín, M., & Zasina, A. J. (2020). The InterCorp Corpus, version 13 of 1 November 2020. Institute of the Czech National Corpus, Charles University. <https://kontext.korpus.cz/>.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. OUP.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the Text*. Routledge.

Dr. phil. Kateřina Šichová B.A., PhDr. Marie Kopřivová PhD.

Bohemicum Universita Regensburg, Ústav Českého národního korpusu Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy

PareMinCzech: Paremiologické minimum/optimum češtiny – koncepte a příklady

Príslovia majú i v dnešnom jazyce vysokou životaschopnosť a sú neoddeliteľnou súčasťou mnoha textů i mentálneho lexikónu každého rodilého mluvčieho (srov. Lomotey / Csajbok-Twerefou 2021). A pretože patrí k menej frekvencovanému slovní zásobe, sú dôležité i pre študenty cudích jazykú. Frazeologové a didaktici preto hľadajú nejen optimálne spôsoby, jak přísloví vyučovat, ale také, nebo dokonce především, jejich vhodný výběr.

Přístupy k vytváření těchto tzv. paremiologických minim/optim jsou různé. Většina z nich pracuje s kombinací metod (srov. Ďurčo 2014: 190an., Mieder 1994), přičemž patrně největší význam – na pozadí analýz existujících lexikografických pramenů – je přikládán výzkumu dat od respondentů-rodilých mluvčích (Grzybek 2012, Schindler 1996) a analýzám jazykových korpusů. V této souvislosti se korpusové studie orientují na (absolutní) frekvenci jednotlivých přísloví, což může být problematické, a to nejen z hlediska variantnosti a modifikace (k tomu Steyer 2012).

V našem výzkumu považujeme paremiologické optimum za množinu s centrem a periferií, za jakýsi fundus „tvůrčí určité jádro příslušné národní paremiologie“ (Mokienko 2012: 83). Z tohoto fundu pak lze provádět výběr konkrétních přísloví pro pedagogickou praxi (včetně přípravy výukových materiálů a zkoušek), přičemž takový výběr by měl být, pokud možno, vždy přizpůsoben konkrétním cílovým skupinám.

V předkládaném příspěvku bychom se chtěly věnovat především obecné otázce, zde ilustrované konkrétně na českých příslovích, a to: Jak sestavit vyvážený materiálový základ, který by nezohledňoval pouze kritérium frekvence v jazykovém korpusu (srov. Čermák 2003). Na oblast výuky cudích jazykú se proto podíváme prizmatem sociální praxe. Snažíme se proporčně vyváženě čerpat z různých typů textů (srov. Kopřivová 2017) a zaměřujeme se při tom na frazeologicky anotované beletristické a publicistické texty v korpusu SYN_v9. Dále využijeme empiricky získaná data (srov. dotazníková studie Schindler 1996, rozhovory s různými aktéry z pedagogické praxe) a příklady z internetu. Ze sociolingvistického hlediska mohou být texty publikované v knihách a publicistice považovány za texty modelové, jazykovou produkci na internetu můžou študenti nahližet jako produkci rodilých mluvčích, a tedy normativních autorit. Důležitým zdrojem jsou samozřejmě slovníky přísloví novějšího data (Čermák 2013, Bittnerová / Schindler 2003), které jsou pro uživatele jazyka (a tedy i študenty cudích jazykú) důležitou normotvornou autoritou. V oblasti výuky cudích jazykú hrají zásadní, někdy i normativní roli také učebnice, které často jako první určují, které parémie a v jaké podobě si študenti osvojí, a lze je tedy označit za kvazikodexy. Proto jsou pro nás zdrojem dat i učební materiály (mj. i korpus UčKo).

Z takto získaného výběrového souboru jsme nakonec pomocí komparativního postupu a s přihlédnutím k výsledkům výzkumu paremiologických minim němčiny (srov. mj. Baur/ Chlosta 1996, Sprich-Wort) vybraly přísloví, která mohou sloužit jako české paremiologické optimum pro německy mluvící študenty. Tím se uzavírá jedna z frazeo-/paremioididaktických mezer pro předmět čeština jako cizí jazyk (Šichová/ Šemelík 2016).

Literatura

Baur, R. S. / Chlosta, Ch. (1996). Sprichwörter: ein Problem für Fremdsprachenlehrer wie -lerner?! In Deutsch als Fremdsprache, 33, 91-102.

Bittnerová, D. & Schindler, F. (2003). Česká přísloví. Soudobý stav konce 20. století. Karolinum. Čermák, F. (2013). Základní slovník českých přísloví: Výklad a užití. Nakladatelství Lidové noviny.

- Čermák, F. (2003). Paremiological Minimum of Czech: The Corpus Evidence. In Burger, H., Häcki Buhofer, A. & Gréciano, G. (Eds.), *Flut von Texten – Vielfalt der Kulturen*. Schneider Verlag, 15-31.
- Đurčo, P. (2014). Empirical Research and Paremiological Minimum. In Hrisztova-Gotthardt, H. & Varga, M. A. (Eds.), *Introduction to Paremiology. A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. De Gruyter Open, 183-205.
- Grzybek, P. (2012). Facetten des parömiologischen Rubik-Würfels Kenntnis \equiv Bekanntheit [\Leftrightarrow Verwendung \approx Frequenz]? In Steyer, Kathrin (Eds.), *Sprichwörter multilingual. Theoretische, empirische und angewandte Aspekte der modernen Parömiologie*. Narr Verlag, 99-138.
- Kopřivová, M. (2017). Contribution Towards a Corpus-Based Phraseology Minimum. In Mitkov, R. (Eds.), *Computational and Corpus-Based Phraseology*. Springer, 220-231.
- Lomotey, Benedicta Adokarley / Sdajbok-Twerefou, Ildiko (2021): A pragmatic and sociolinguistic analysis of proverbs across languages and culteres. *Journal of Pragmatics*, Vol. 182, 86-91.
- Mieder, W. (1994). Paremiological Minimum and Cultural Literacy. In Mieder, W. (Eds.), *Wise Words. Essays on the Proverb*. Garland Publishing, 297-316.
- Mokienko, V. M. (2012). Russisches parömiologisches Minimum: Theorie oder Praxis? In Steyer, K. (Eds.), *Sprichwörter multilingual. Theoretische, empirische und angewandte Aspekte der modernen Parömiologie*. Narr Verlag, 79-98.
- Schindler, F. (1996). Sociolingvistické, paremiologické a paremiografické výsledky empirického výzkumu znalosti přísloví. In *Slovo a slovesnost*, 57/4, 264-282.
- Steyer, K. (2012). Sprichwortstatus, Frequenz, Musterbildung. Parömiologische Fragen im Lichte korpusmethodischer Empirie. In Steyer, K. (Eds.), *Sprichwörter multilingual. Theoretische, empirische und angewandte Aspekte der modernen Parömiologie*. Narr Verlag, 287-314.
- Šichová, K. / Šemelík, M. (2016). „Was nicht ist, kann noch werden.“ Zur Parömioididaktik im Tschechisch-als Fremdsprache-Unterricht. Teil 1: Eine exemplarische Lehrwerk- und Wörterbuchanalyse. In *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, 57, 61-104.

Korpusy

SprichWort-Plattform. <http://www.sprichwort-plattform.org>.

SYN 8 = Křen, M., Cvrček, V., Čapka, T., Čermáková, A., Hnátková, M., Chlumská, L., Jelínek, T., Kovářiková, D., Petkevič, V., Procházka, P., Skoumalová, H., Škrabal, M., Truneček, P., Vondříčka, P. & Zasina, A. (2019). Korpus SYN, verze 8 z 12. 12. 2019. Ústav Českého národního korpusu FF UK Praha. <http://www.korpus.cz>.

ONLINE_NOW = Cvrček, V. / Procházka, P. (2020). ONLINE_NOW: monitorovací korpus internetové češtiny. Ústav Českého národního korpusu FF UK Praha. <http://www.korpus.cz>.

UčKo = Vališová, P. (2016). UčKo – Učebnicový korpus. FF MU Brno. [neveřejné]

Mgr. Kateřina Šormová Ph.D., Mgr. Eliška Doležalová Ph.D.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Čeština pro školu

Príspevek se zabývá akvizicí češtiny jako druhého/cizího jazyka u žáků s odlišným mateřským jazykem, a to konkrétně u žáků s ukrajinským mateřským jazykem (případně ruským mateřským jazykem), kteří se češtinu učí od března roku 2022. Tito žáci do Česka přišli v souvislosti s válkou na Ukrajině, v různé míře se zapojili do jazykových kurzů, někteří navštěvovali základní nebo střední školy. Cílem příspěvku je zjistit, jaké jsou jazykové znalosti, dovednosti a schopnosti těchto žáků po cca 3 měsících kontinuálního pobytu v českém jazykovém prostředí, tedy v době, kdy je čeká vstup do nového školního roku, pro některé z nich vůbec první vstup do české školy (vzhledem k typům víz, které ukrajinští žáci v současné době mají, je možné, aby povinnou školní docházku zahájili až po 90 dnech pobytu na území ČR, tato lhůta je u některých ještě prodloužena o dvouměsíční období letních prázdnin. V úhrnu je tedy možné, aby žáci pobývali na českém území přibližně pět měsíců bez toho, aby chodili do školy). Pro tyto účely byl vytvořen nástroj ve formě didaktického testu, který je primárně zaměřen na kompetenci čtení s porozuměním, avšak zahrnuje i základní gramatické jevy, test znalosti slovní zásoby a test zaměřený na dovednost psaní. Do výzkumného vzorku byli zahrnuti žáci ve věku 14 až 18 let, kteří během letních prázdnin navštěvují kurzy češtiny jako druhého jazyka konané na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Kromě samotných výsledků,

kteřé vyplynuly z analýzy didaktického testu, se zaměřujeme taktéž na výukový kontext a okolnosti realizace jazykových kurzů. V závěru příspěvku budou představena doporučení pro další jazykový rozvoj těchto žáků a ohledem na jejich školní integraci a akademický jazyk, který je klíčovým požadavkem pro jejich další studium v českém jazykovém prostředí. Daná věková skupina je určen také tím, že se jedná o žáky na konci základního stupně vzdělávání, případně žáky věkově zařazené na střední školy. Zdaleka ne všichni ale střední školy navštěvují nebo budou navštěvovat, jedním z důvodů je právě nedostatečná jazyková vybavenost. Úspěšná jazyková akvizice se totiž ukazuje jako klíčový faktor ovlivňující stupeň integrace a pocit životní spokojenosti jedince.

Mgr. Barbora Štěpánková Ph.D.

Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy

Epistémická částice zřejmě pohledem paralelního korpusu

Spoluautoři: Mgr. Jana Šindlerová, Ph.D. (UK FF, Praha)

MFA Ingrid Lindgren Andrén

V tomto příspěvku se zabýváme možnými významy částice zřejmě, zařazované mezi výrazy vyjadřující tzv. epistémickou modalitu (srov. Grepl a Šimík, 2017; Brogaard a Gatzia, 2017). Na základě materiálu z paralelních korpusů sledujeme interpretaci míry jistoty spojovanou s touto částicí v závislosti na kontextu.

Nejnovější kompletní výkladový slovník češtiny SSČ uvádí poměrně vágní definici: slovo zřejmě vyjadřuje blíže nespecifikovaný stupeň jistoty, přičemž navrhovaná synonyma pokrývají jistotní škálu (Grepl a Nekula, 2017) od nejvyššího stupně tzv. plné jistoty (nepochybně), po střední pravděpodobnost (patrně) (viz zpracování těchto výrazů v SSČ): zřejmě část. modál. s význ. jistého stupně jistoty, určitě 2, nepochybně, patrně: zřejmě to neviděl rád; mráz mu zřejmě nevalil. Ačkoli pro epistémické částice je typická jistá významová podspecifikovanost ohledně vyjadřovaného stupně jistoty (Ivanová, 2017), není obvyklé ani komunikačně výhodné, aby význam lexikální jednotky zahrnoval zároveň úplnou jistotu a zároveň pravděpodobnost střední či nízkou. Existence dokladů jako jsou (1) a (2) (oba z korpusu ONLINE_NOW) nás vede k postulování hypotézy, že spíše než o vágní, široce jistotní význam se jedná o dva samostatné významy částice zřejmě: 1. Význam vysokého stupně jistoty, s doprovodným rysem evidenciálnosti smyslové nebo inferenční (Hirschová, 2017), který vychází z etymologie slova zřejmý a je parafrázovatelný konstrukcí je zřejmé, že a synonymní s významem částic nepochybně, určitě, jistě, příp. očividně, zjevně. Oporou pro existenci tohoto významu jsou i slovníková zpracování v SSJČ (uvádějící pouze synonyma určitě, nepochybně) a PSJČ (uvádějící význam méně vyprázdňený se synonymy zřetelně, očividně, jasný; příklady jsou smíšené z dnešních adverbialních a částicových). Tyto starší slovníkové definice naznačují postupný přechod od plnovýznamového adverbia k částici s vysokým stupněm jistoty. (1) Nicméně, někoho jsme zřejmě musely ráno naštvat, protože jsme našly naše auto s vypuštěnými pneumatikami. 2. Význam středního stupně pravděpodobnosti, parafrázovatelný konstrukcí je pravděpodobné, že nebo synonymy možná, asi, pravděpodobně a vyjadřující dohad či domněnku inferované na základě obecné zkušenosti se světem. Jako částice s vyšším stupněm pravděpodobnosti s opisem je pravděpodobné, že je zřejmě hodnoceno např. v MČ2 (s. 232), srov. i pozici ve střední části stupnice jistoty u Grepla a Nekuly (2017). (2) Tři lidé stihli před svým zadržením prchnout ze země a zřejmě pobývají na severu Sýrie a v Iráku. Tuto hypotézu ověřujeme pomocí metody srovnání překladových ekvivalentů v paralelním korpusu. Vycházíme z metodologie Aijmer (2006), která tvrdí, že data z paralelních korpusů mohou být nápomocná při rozlišování významů pragmatických markerů, zejména díky indiciím

z kontextu. Současně s ověřováním hlavní výzkumné otázky, (i) zda je možné na základě analýzy překladových ekvivalentů paralelních korpusů vydělit dva samostatné významy výrazu zřejmě, řešíme také otázky související, a to (ii) zda a jak se při překladu konkrétního českého textu do jiných jazyků liší překlady slova zřejmě vzhledem k míře jistoty, a (iii) zda se ve zkoumaných dokladech poji určitá míra jistoty u jednotlivých užití slova zřejmě s určitými lexikálními nebo gramatickými rysy, které v daném kontextu vedou k odlišné interpretaci.

Metoda

Pro studii jsme použili paralelní korpus *InterCorp* (Rosen et al. 2020) v české, anglické a švédské jazykové verzi. Analýza probíhala ve třech fázích. V první fázi jsme vybrali 2000 náhodných výskytů slova zřejmě a na základě ruční anotace jsme identifikovali jeho překladové ekvivalenty v angličtině a švédštině. Sledovali jsme při tom různé způsoby vyjadřování těchto ekvivalentů. Ve druhé fázi jsme z analyzovaných překladových ekvivalentů vybrali čtyři nejčastější částicové výrazy (dva vyjadřující plnou jistotu *apparently*, *obviously*, dva vyjadřující střední pravděpodobnost *perhaps*, *probably*) a u každého z nich jsme na náhodném vzorku 300 dokladů provedli zpětnou ruční anotaci. Cílem této analýzy bylo ověřit, zda zvolené anglické ekvivalenty opravdu konstantně vyjadřují určitý stupeň epistémické modality. Ve třetí fázi jsme u 49 paralelních dokladů pocházejících ze stejného českého primárního zdroje provedli srovnání švédských a anglických překladových ekvivalentů slova zřejmě, s cílem zjistit, jakým způsobem je zde interpretována míra jistoty, a analyzovat, které lingvistické faktory mají na tuto interpretaci vliv.

Předběžné výsledky

Na základě analýzy překladových ekvivalentů z češtiny se potvrdila naše hypotéza, že interpretace výrazu zřejmě se štěpí do dvou významů. Jeden vyjadřuje plnou jistotu, odpovídající původnímu významu je zřejmé, že, a je typicky reprezentovaný anglickými ekvivalenty *obviously*, *apparently*, *clearly*, *it is obvious that*, *must*. Druhý pak vyjadřuje široce pojatou střední míru pravděpodobnosti a je v angličtině reprezentován hlavně ekvivalenty *perhaps*, *possibly*, *it looks like*, *may*, *might*. Doklady ze švédských dat jsou analogické anglickým. Analýza překladových ekvivalentů z konkrétního českého zdroje ale ukázala, že u více než poloviny příkladů se švédské a anglické překlady slova zřejmě významně lišily co do vyjadřované míry jistoty. U příkladů přeložených s odpovídající modalitou je však možné v blízkém kontextu vidět prvky, které přispívají k jednoznačné interpretaci míry epistémické modality, jako je například přítomnost dalších markerů epistémické modality (modální slovesa, částice), časové ukotvení situace či vyjádření ne/určitosti.

Literatura

- Aijmer, K., Foolen, A., & Simon-Vandenberg, A. M. (2006). Pragmatic markers in translation: a methodological proposal. In: K. Fischer (ed.), *Approaches to discourse particles*. Oxford, s. 101-114.
- Brogaard, B. & Gatzia, D. E. (2017). Introduction: Epistemic Modals. *Topoi*, 36(1):127–130.
- Filipec, J. a kol. (2003). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha. [SSČ]
- Grepl, M. & Nekula, M. (2017). Epistémické částice. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/EPIST%20%C3%89MICK%C3%81%20%C4%8C%C3%81STICE>
- Grepl, M. & Šimík, R. (2017): Epistémická modalita. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovník/EPISTÉMICKÁ_MODALITA
- Hirschová, M. (2017). Evidenciálnost. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy- Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/EVIDENCIÁLNOST>
- Ivanová, M. (2017). *Modálnost a modálne verbá v slovenčině*. Prešov.
- Komárek, M. a kol. (1986). *Mluvnice češtiny 2*. Praha. [MČ2]
- Hujer, O. a kol. (1935-1957). *Příruční slovník jazyka českého*. Praha. [PSJČ] <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/ss>
- Rosen, A., Vavřín, M., & Zasina, A. J. (2020). *Korpus InterCorp – čeština, verze 13 z 1. 11. 2020*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz>
- Havránek a kol. (1960-1971). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha. [SSJČ] <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

Mgr. et Mgr. Tamás Tölgyesi Ph.D.

Ústav slavistiky Vídeňské univerzity

Přísloví v češtině a ostatních jazycích střední Evropy

Jako základ pro tento výzkum posloužilo 300 přísloví z databáze *SprichWort*. Databáze dokumentuje aktuální úzus vybraných přísloví v češtině, slovenštině, slovinštině, němčině a maďarštině, které jsou v rámci platformy propojeny. Frekvence výskytu přísloví byla ověřena v korpusech. Vedle informací o významu, zvláštnosti užití, konstantnosti a běžných variantách je možné nalézt řadu autentických textových příkladů (dokladů z korpusu), v nichž se přísloví vyskytují (pro více informací viz <http://www.sprichwort-plattform.org/>).

Zajímalo nás, jestli se zkoumaná přísloví vyskytují i v polštině a chorvatštině. Ten fakt, že daný frazeologismus funguje ve většině jazyků střední Evropy, z daleka neznamena, že je typický pro zmíněný jazykový areál. Velice často jde o celoevropský výraz latinského původu. Pokud to lze, uvádíme výchozí přísloví a jeho pramen, potom české, německé, slovenské, slovinské a maďarské ekvivalenty z databáze *SprichWort*. Dále následují příslušné polské, chorvatské, anglické, ruské a francouzské frazémy z vlastní excerptce. Sémantické ekvivalenty jsou v závorkách. Význam přísloví citujeme ze *SprichWortu*. Na závěr připojujeme své poznámky k jednotlivým tvarům.

Zkoumané frazeologismy lze rozčlenit do těchto skupin: 1. biblické frazémy, 2. citáty z antických děl, 3. lidové moudrosti z latiny, 4. přísloví neznámého původu, 4.1 přísloví v jazycích střední Evropy.

1. č. *Dejte císaři, co je císařovo, a Bohu, co je Božího* (Mt 22,21), něm. *Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist, und Gott, was Gottes ist*, slk. *Čo je cisárovo cisárovi, čo je božie, Bohu*, sln. *Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in bogu, kar je božjega*, maď. *Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené*, pol. *Oddajcie więc Cezarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga*, chor. *(Po)dajte dakle caru carevo, a Bogu Božje*, angl. *Render unto Caesar the things that are Caesar's, and unto God the things that are God's*, fr. *Rendez (donc) à César ce qui est à César, et à Dieu ce qui est à Dieu*, rus. *Кесарю – кесарево, а Богу – Богово*.

2. lat. *Suae quisque fortunae faber* 'každý svého štěstí strůjce' (Gaius Sallustius Crispus, *Dopis Caesarovi* 1,1.), č. *Každý je strůjcem svého štěstí*, něm. *Jeder ist seines Glückes Schmied*, slk. *Každý si je strojcom svojho štastia*, sln. *Vsak je svoje sreče kovač*, maď. *Mindenki a maga szerencséjének (a) kovácsa*, pol. *Każdy jest kowalem swojego losu / szczęścia*, chor. *Svatko je kovač svoje sreče*, angl. *Every man is the architect of his own fortune*, fr. *Chacun est l'artisan de sa fortune / de son bonheur*, rus. *Всяк (человек) своего счастья кузнец*.

3. lat. *Capta avis est melior quam mille in gramina ruris* 'chycený pták je lepší než tisíc v polích', č. *Lepší vrabec v hrsti než holub na střeše*, něm. *Lieber den Spatz in der Hand als die Taube auf dem Dach*, slk. *Lepší vrabec v hrsti, ako holub na streche*, sln. *Bolje vrabec v roki kot golob na strehi*, maď. *Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzok*, pol. *Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu*, chor. *Bolje vrabac u ruci nego golub na grani*, angl. *A bird in the hand is worth two in the bush. / Better an egg today than a hen tomorrow*, fr. *(Un tiens vaut mieux que deux tu l'auras. / Mieux vaut tenir que courir.)*, rus. *Лучше синица в руках, чем журавль в небе*.

4.1 č. *Nechval dne před večerem*, něm. *Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben*, slk. *Nechvál' dňa pred večerom*, sln. *Ne hvali dneva pred nočjo*, maď. *Nyugtával dicsérd a napot*, pol. *Nie chwal dnia przed zachodem słońca*, chor. *Ne hvali dan prije večeri*, ALE angl. *Don't count your chickens before they're hatched. / Don't count your chickens before they've hatched*.

/ *Don't count your chickens before they hatch* 'nepočítej svá kuřata předtím, než se vylíhnou', fr. *Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué* 'neprodávejte medvědovu kůži, než ji zabijete' (srov. č. *Nerozdělujme kůži medvěda, který ještě běhá po lese*), rus. *He govoriu <<zon>>, пока не перескочишь*, srov. č. *Neříkej hop, dokud nepřeskočíš*.

Dané frazeologizmy analyzujeme z hlediska areálové lingvistiky. Cílem příspěvku je konfrontovat přísloví z jazyků národů bývalé Habsburské monarchie s anglickými, francouzskými a ruskými ekvivalenty, aby se ukázalo, že nejde o fenomén celoevropský (popř. celosvětový). Kromě toho zjišťujeme mezijazykovou ekvivalenci (tj. ekvivalenci úplnou, částečnou, sémantickou a nulovou) mezi českými, slovenskými, slovinskými, německými, maďarskými, popř. chorvatskými a polskými frazémy.

Mgr. Pavlína Vališová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Odborná slovní zásoba v učebnicích ZŠ

Cílem tohoto příspěvku je analýza odborné slovní zásoby ve vybraných učebnicích základní školy (ZŠ), především víceslovných jednotek, které se vyskytují v učebnicových textech napříč obory. Žáci s odlišným mateřským jazykem (dále OMJ), kteří studují na českých základních nebo středních školách, se totiž musí naučit nejen běžný komunikační jazyk, ale potřebují také zvládnout v češtině jazyk odborný. Osvojení odborného jazyka je však daleko náročnější a vyžaduje více času než komunikační dovednosti.

Analýza se zaměřuje na víceslovné jednotky, díky kterým žáci s OMJ text pochopí a díky kterým budou moci o svých poznatcích mluvit v češtině. Jedná se zvláště verba a jejich vazby, ale i jiné struktury, např. vést k, dojít k, souviset s, spočívat v, charakteristickým rysem je, důsledkem je apod. V odborné literatuře bývají nazývány jako meziodborové termíny, polotermíny nebo akademická slova. Otázkou je tedy, do jaké míry jsou tyto jednotky mezioborové a také které vybrat pro výuku nerodilých mluvčích (na základě frekvence, užitečnosti a náročnosti).

Pro analýzu byly vybrány dvě učebnice pro 9. třídu – dějepis a občanská výchova. Víceslovné jednotky byly vyhledávány ručně, následně byl vytvořen jejich seznam podle frekvence a byly porovnány seznamy pro oba předměty. Tato malá sonda je součástí většího výzkumu víceslovných jednotek v učebnicích ZŠ. Je plánováno vytvořit malý korpus z učebnic ZŠ a tuto analýzu zautomatizovat. Korpus bude omezen na čtyři předměty (přírodopis, zeměpis, dějepis a občanská výchova) z toho důvodu, že jsou to předměty, kde je výuka z velké části založena na textech a také kvůli tomu, že tyto předměty zahrnují české reálie, které nerodilí mluvčí většinou neznají. Při osvojování druhého jazyka je proto nutné odlišit dva základní druhy dovedností: osvojení komunikačních a odborných jazykových dovedností. Základní mezilidské komunikační dovednosti („basic interpersonal communicative skills“) jsou využívány pro každodenní dorozumívání se mezi lidmi. Slovní zásoba je z velké části konkrétní, např. nábytek, oblečení, školní pomůcky, jídlo apod. Nová slova je často možné demonstrovat obrázky a student je také schopný naučit se mnoho věcí z kontextu. Oproti tomu kognitivní znalost akademického jazyka („cognitive academic language proficiency“) je více abstraktní, nepoužívá se běžně v každodenní komunikaci a vyžaduje nejen vyšší jazykovou úroveň, ale také větší zapojení kognitivních procesů, a z tohoto důvodu trvá více let. Analýza odborného jazyka v učebnicích by proto mohla tento proces usnadnit, neboť díky ní získáme nejčastější víceslovné jednotky pro jednotlivé předměty, popř. i jednotky fungující napříč předměty. Bude pak možné vytvářet výukové materiály zaměřené na odborný jazyk pro žáky s OMJ, kteří studují na českých ZŠ nebo se připravují na českou střední školu.

Mgr. Lucie Vlášková, Bc. Mirka Tylová

Masarykova univerzita

Kontrastívna typológia kompozít v českom a českom posunkovom jazyku

Kompozícia je jedným zo základných slovotvorných procesov v hovorených (Olsen 2015) aj posunkových jazykoch (Quer et al. 2017, Sandler and Lillo-Martin 2006), dokonca aj v takých, čo sa ešte len formujú (Meir et al. 2010). Pre svoje medzijazykové rozšírenie je kompozícia tiež niekedy navrhovaná ako jazyková univerzália (Fromkin et al. 1996, Libben 2006).

Pod kompozitom v hovorených jazykoch tradične rozumieme komplexné slovo vytvorené kombináciou dvoch (alebo viacerých) slovotvorných základov či voľných lexém (Olsen 2015, Bozděchová a Wagner 2017, Bauer 2009). Zatiaľ čo v hovorených jazykoch je pojem kompozitum relatívne jednoznačný (hoci musí byť definovaný s ohľadom na konkrétny jazyk), situácia v posunkových jazykoch je zložitejšia; jednak kvôli neustále prebiehajúcej diskusii o definícii morfému a rozdielu medzi koreňom a afixom (Zwitserslood 2012), jednak kvôli možnosti simultánnej artikulácie dvoch posunkov dvoma nezávislými artikulátormi (rukami), ktorá je špecifická pre danú vizuálnu modalitu jazyka.

Kompozitom v posunkových jazykoch sa tradične rozumie morfológicky komplexný posunok zložený z dvoch (alebo viacerých) nezávislých lexém, ktorý môže zaviesť nový, nekompozicionálny význam (Quer et al. 2017). Od ustáleného slovného spojenia (formálne veľmi blízkeho kompozitu) ho odlišuje prítomnosť fonologickej redukcie alebo asimilácie, napr. skrátenie alebo strata prízvuku prvého posunku, odstránenie opakovania pohybu, či asimilácia tvaru ruky alebo miesta artikulácie (Zeshan 2004).

Z typologického hľadiska je zaužívané deliť kompozitá hovorených jazykov, resp. konkrétne českého jazyka (ČJ), na ktorý sa sústredíme, na (i) subordináčne (tmavošedý) vs. koordináčne (černobílý) kompozitá; (ii) endocentrické (olejomalba) vs. exocentrické (dlouhosrstý) kompozitá; (iii) vlastné (kolotoč) vs. nevlastné (ziskuchtivý) kompozitá; taktiež sa zvlášť vydeľujú hybridné kompozitá (videozáznam) (Bozděchová a Wagner 2017).

Obdobne aj v posunkových jazykoch bolo navrhnutých niekoľko typológií (Klima a Bellugi 1979, Brennan 1990, Vercellotti a Mortensen 2012), no doteraz najdôkladnejšia je Santoro (2018) založená na kompozitách francúzskeho a talianskeho posunkového jazyka. Santoro kategorizuje kompozitá posunkových jazykov na základe podobných parametrov: (i) syntax: subordináčne (doplnkové a atributívne) vs. koordináčne (koordinované a hyperonymné) kompozitá; (ii) sémantika: endocentrické vs. exocentrické kompozitá; (iii) prozódia: sekvenčné vs. simultánne kompozitá; (iv) lexika: domáce (domáce znaky, klasifikátory, špecifikátory tvaru a veľkosti) vs. cudzie (prstová abeceda, menné znaky, výpožičky z iných jazykov) vs. hybridné kompozitá.

Je zrejmé, že typológie kompozít v hovorených a posunkových jazykoch si navzájom nezodpovedajú a kvôli odlišným modalitám jazyka si zodpovedať ani nemôžu; kompozitá posunkových jazykov je napríklad možné podľa prozódie deliť na simultánne a sekvenčné (pričom v hovorených jazykoch sa simultánne vôbec nemôžu vyskytnúť), zatiaľ čo kompozitá hovorených jazykov môžu byť rozdelené na vlastné a nevlastné podľa konkrétneho tvaru obsiahnutého morfému, čo pri súčasnom porozumení morfémov posunkových jazykov zatiaľ nie je rozlíšiteľné.

Medzi ciele tejto práce preto patrí podrobnejšie porovnanie typológií kompozít v hovorených a posunkových jazykoch na príklade českého a českého posunkového jazyka (ČZJ), komparatívna analýza kompozít v ČJ a ČZJ ekvivalentoch pri pomenovaní rovnakého javu, a

tiež aplikácia Santorovej (2018) dôkladnej typológie na dáta z ČZJ, ktorý je (aj na pomery posunkových jazykov) málo preskúmaný. Doteraz popisuje kompozitá v ČZJ iba jedna práca (Mladová 2009), ale daná typológia – podporená iba niekoľkými príkladmi posunkov – nie je dostačujúca a je potrebné ju podrobnejšie rozviesť na základe väčšieho objemu jazykového materiálu. Použijeme preto online slovník posunkových jazykov Dictio, ktorý predstavuje doteraz najväčšiu zásobu posunkov ČZJ.

Prínos danej práce bude teda štvoraký: (i) empirický: extenzívna systematická typológia kompozít v ČZJ; (ii) analytický: porovnanie a kvantitatívna analýza použitia kompozít v ČJ a ČZJ sémantických ekvivalentoch; (iii) teoretický: pokus odpovedať na otázky vznesené Santorom (2018) o medzijazykovej platnosti kombinatorických medzier v produkcii kompozít, ktoré boli pozorované vo francúzskom a talianskom posunkovom jazyku; (iv) aplikovaný: klasifikácia a prípadná oprava kompozít a ustálených slovných spojení v slovníku Dictio.

Kompozícia je jedným zo základných slovtvorných procesov v hovorených (Olsen 2015) aj posunkových jazykoch (Quer et al. 2017, Sandler and Lillo-Martin 2006), dokonca aj v takých, čo sa ešte len formujú (Meir et al. 2010). Pre svoje medzijazykové rozšírenie je kompozícia tiež niekedy navrhovaná ako jazyková univerzália (Fromkin et al. 1996, Libben 2006).

Pod kompozitom v hovorených jazykoch tradične rozumieme komplexné slovo vytvorené kombináciou dvoch (alebo viacerých) slovtvorných základov či voľných lexém (Olsen 2015, Bozděchová a Wagner 2017, Bauer 2009). Zatiaľ čo v hovorených jazykoch je pojem kompozitum relatívne jednoznačný (hoci musí byť definovaný s ohľadom na konkrétny jazyk), situácia v posunkových jazykoch je zložitejšia; jednak kvôli neustále prebiehajúcej diskusii o definícii morfému a rozdielu medzi koreňom a afixom (Zwitserslood 2012), jednak kvôli možnosti simultánnej artikulácie dvoch posunkov dvoma nezávislými artikulátormi (rukami), ktorá je špecifická pre danú vizuálnu modalitu jazyka.

Kompozitom v posunkových jazykoch sa tradične rozumie morfológicky komplexný posunok zložený z dvoch (alebo viacerých) nezávislých lexém, ktorý môže zaviesť nový, nekompozicionálny význam (Quer et al. 2017). Od ustáleného slovného spojenia (formálne veľmi blízkeho kompozitu) ho odlišuje prítomnosť fonologickej redukcie alebo asimilácie, napr. skrátenie alebo strata prízvuku prvého posunku, odstránenie opakovania pohybu, či asimilácia tvaru ruky alebo miesta artikulácie (Zeshan 2004).

Z typologického hľadiska je zaužívané deliť kompozitá hovorených jazykov, resp. konkrétne českého jazyka (ČJ), na ktorý sa sústreďujeme, na (i) subordináčne (tmavošedý) vs. koordináčne (černobílý) kompozitá; (ii) endocentrické (olejomalba) vs. exocentrické (dlouhosrstý) kompozitá; (iii) vlastné (kolotoč) vs. nevlastné (ziskuchtivý) kompozitá; taktiež sa zvlášť vydeľujú hybridné kompozitá (videozáznam) (Bozděchová a Wagner 2017).

Obdobne aj v posunkových jazykoch bolo navrhnutých niekoľko typológií (Klima a Bellugi 1979, Brennan 1990, Vercellotti a Mortensen 2012), no doteraz najdôkladnejšia je Santoro (2018) založená na kompozitách francúzskeho a talianskeho posunkového jazyka. Santoro kategorizuje kompozitá posunkových jazykov na základe podobných parametrov: (i) syntax: subordináčne (doplnkové a atributívne) vs. koordináčne (koordinované a hyperonymné) kompozitá; (ii) sémantika: endocentrické vs. exocentrické kompozitá; (iii) prozódia: sekvenčné vs. simultánne kompozitá; (iv) lexika: domáce (domáce znaky, klasifikátory, špecifikátory tvaru a veľkosti) vs. cudzie (prstová abeceda, menné znaky, výpožičky z iných jazykov) vs. hybridné kompozitá.

Je zrejmé, že typológie kompozít v hovorených a posunkových jazykoch si navzájom nezodpovedajú a kvôli odlišným modalitám jazyka si zodpovedať ani nemôžu; kompozitá posunkových jazykov je napríklad možné podľa prozódie deliť na simultánne a sekvenčné (pričom v hovorených jazykoch sa simultánne vôbec nemôžu vyskytnúť), zatiaľ čo kompozitá hovorených jazykov môžu byť rozdelené na vlastné a nevlastné podľa konkrétneho tvaru

obsiahnutého morfému, čo pri súčasnom porozumení morfémov posunkových jazykov zatiaľ nie je rozlíšiteľné.

Medzi ciele tejto práce preto patrí podrobnejšie porovnanie typológií kompozít v hovorených a posunkových jazykoch na príklade českého a českého posunkového jazyka (ČZJ), komparatívna analýza kompozít v ČJ a ČZJ ekvivalentoch pri pomenovaní rovnakého javu, a tiež aplikácia Santorovej (2018) dôkladnej typológie na dáta z ČZJ, ktorý je (aj na pomery posunkových jazykov) málo preskúmaný. Doteraz popisuje kompozitá v ČZJ iba jedna práca (Mladová 2009), ale daná typológia – podporená iba niekoľkými príkladmi posunkov – nie je dostatočujúca a je potrebné ju podrobnejšie rozviesť na základe väčšieho objemu jazykového materiálu. Použijeme preto online slovník posunkových jazykov Dictio, ktorý predstavuje doteraz najväčšiu zásobu posunkov ČZJ.

Prínos danej práce bude teda štvoraký: (i) empirický: extenzívna systematická typológia kompozít v ČZJ; (ii) analytický: porovnanie a kvantitatívna analýza použitia kompozít v ČJ a ČZJ sémantických ekvivalentoch; (iii) teoretický: pokus odpovedať na otázky vznesené Santorom (2018) o medzijazykovej platnosti kombinatorických medzier v produkcii kompozít, ktoré boli pozorované vo francúzskom a talianskom posunkovom jazyku; (iv) aplikovaný: klasifikácia a prípadná oprava kompozít a ustálených slovných spojení v slovníku Dictio.

Literatura

- Bauer, L. (2009). Typology of compounds. In Lieber, R., & Štekauer, P. (Eds.) *The Oxford handbook of compounding*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199695720.013.0017.
- Bozděchová, I., & Wagner, R. (2017). KOMPOZITUM. In Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.) *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.
- Brennan, M. (1990). *Word formation in BSL*. PhD dissertation, Department of Linguistics, Stockholm University.
- Fromkin, V. R. R., Collins, P., & Blair, D. (1996). *An Introduction to Language*, 3rd Ed. Sydney: Harcourt Brace.
- Klima, E. S., & Bellugi, U. (1979). *The signs of language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Libben, G. (2006). Why study compound processing? An overview of the issues. In Libben, G. & Jarema, G. (Eds.) *The Representation and Processing of Compound Words*. Oxford: Oxford University Press, 1-22.
- Meir, I., Aronoff, M., Sandler, W., & Padden, C. A. (2010). Sign languages and compounding. In Scalise, S., & Vogel, I. (Eds.) *Cross-disciplinary issues in compounding* (Vol. 311). John Benjamins Publishing. 301-322
- Mladová, P. (2009). *Kompozita v českém znakovém jazyce*. Bc. thesis, Charles University.
- Olsen, S. (2015). Composition. In Müller, P. O., Ohnheiser, I., Olsen, S., & Rainer, F. (Eds.) *Word-Formation (An International Handbook of the Languages of Europe)*. DOI:10.1515/9783110246254-022.
- Quer, J., Cecchetto, C., Donati, C., Pfau, R., Steinbach, M., Geraci, C., & Kelepir, M. (2017). *SignGram Blueprint: A guide to sign language grammar writing*. Berlin: De Gruyter.
- Sandler, W., & Lillo-Martin, D. (2006). *Sign language and linguistic universals*. Cambridge University Press.
- Santoro, M. (2018). *Compounds in sign languages: The case of Italian and French Sign Language*. PhD dissertation, EHESS-Paris.
- Vercellotti, M. L., & Mortensen, D. R. (2012). A classification of compounds in American Sign Language: an evaluation of the Bisetto and Scalise framework. *Morphology*, 22(4): 545-579.
- Zeshan, U. (2004). Interrogative and Negative Construction in Sign Languages. *Language*, 80(1): 7-39.
- Zwitzerlood, I. (2012). Classifiers. In R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (Eds.): *Sign Language. An International Handbook*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. 158-186.

Mgr. Pavlína Vondráčková, Mgr. Jia Tong

Ústav českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy,
Šanghajská univerzita mezinárodních studií

Písemný projev čínských studentů češtiny, v čem nejčastěji chybují?

Jazyková interference je bezpochyby jedním z faktorů, které ovlivňují proces učení se druhého jazyka. Většina studentů je při studiu jazyka ovlivněna primárně svým mateřským jazykem či

znalostí dalších cizích jazyků (mezijazyková interference), ale také vlivem jevů konkrétního jazyka, jenž se student učí (vnitrojazyková interference) (Hendrich, J. a kol., 1988).

V tomto příspěvku se zaměříme na vliv obou interferencí, popřípadě na jejich kombinaci, a to v rovině lexikální, morfologické, syntaktické a pravopisné v písemných projevech čínských studentů češtiny. Analýza textů má charakter chybové analýzy, jejímž cílem je zjistit, ve kterých jazykových rovinách čínští studenti chybují nejvíce, a definovat, zda student chybuje vlivem mezijazykové či vnitrojazykové interference. Z různých definic termínu jazyková chyba byla zvolena Jelínkova definice, který chybu pokládá za odchylku od systému národního jazyka, nikoliv pouze za odklon od normy spisovné češtiny (Jelínek, 2001).

Pro tuto studii bylo shromážděno a analyzováno 45 textů, které odpovídají úrovním A2 až B2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Autory textů jsou čínští studenti, kteří začali studovat češtinu v bakalářském studijním programu bohemistika na Šanghajske univerzitně mezinárodních studií (SISU) a na Kantonské univerzitě zahraničních studií (GDUFS) v akademickém roce 2018/2019. Většina studentů mluví plynně anglicky. Analyzovány byly texty, které byly součástí průběžných či závěrečných zkoušek. Nutno však podotknout, že některé práce psali studenti doma během distanční výuky v době pandemie Covid-19, lze tedy předpokládat použití slovníků nebo jiných materiálů, což může snižovat výpovědní hodnotu výsledků. Texty, které byly napsány ručně, byly převedeny do elektronické podoby.

Ke klasifikaci a popisu chyb byla zvolena lingvistická taxonomie (James, 1998). Chyby byly následně kategorizovány do již výše zmíněných jazykových rovin (morfologie, lexikologie, syntax, pravopis). Analyzovány jsou pouze systematicky se opakující chyby. Různí učitelé používají různé symboly pro označení chyb (Harmer, 2007). Pro naši analýzu volíme takové, které jsou typické pro čínské prostředí. Dalším a zároveň finálním krokem je snaha objasnit příčinu chyby, v naší studii tedy vliv interference.

Výsledky ukazují, že studenti chybují v důsledku vlivu interlingválního i intralingválního, většina je však způsobena vlivem interlingválním. Toto zjištění posiluje i skutečnost, že cílový jazyk patří do jiné jazykové skupiny, než je mateřský jazyk studentů. Výsledkem studie by mohla být doporučení, jak zlepšit dovednost psaní, a to nejen pro učitele, kteří vyučují čínské studenty, ale i pro studenty samotné, popř. vytvoření databanky s texty, jejichž autoři jsou pouze Číňané.

Literatura

- HARMER, J. The Practice of English Teaching, 4th Edition. Essex, Pearson, 2007.
HENDRICH, J. a kol. Didaktika cizích jazyků. Praha: SPN, 1988.
JAMES, C. Errors in language learning and use: exploring error analysis. London: Longman, 1998.
JELÍNEK, M. Co je to jazyková chyba? In Profesor Hauser jubilující. Brno, PF MU, 2001.

Doc., PhDr. Zdeňka Vychodilová CSc.

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra slavistiky

Úskalí literárního překladu z blízce příbuzných jazyků (na materiálu studentských překladů z ruštiny do češtiny)

Vystoupení je příspěvkem do oblasti kontrastivní lingvistické translologie. Autorka na jazykovém materiálu ruštiny a češtiny názorně demonstruje některá specifika překládání literárních textů z typologicky i genealogicky blízce příbuzných jazyků. Vychází z hypotézy, že jazyky typologicky blízké disponují analogickými formálními vyjadřovacími prostředky, avšak jejich funkce a frekvence jsou mnohdy odlišné. V posuzování úlohy jazykového typu v

překladačském procesu vychází z teze Jiřího Levého o překladu jako rozhodovacím procesu a uvádí ji do vztahu s asymetrií mezi jazykovými jednotkami ve výchozím a v cílovém jazyce. Na studentských překladech současné ruské prózy a dramatu poukazuje autorka na úskalí mezijazykové interference a názorně demonstruje, které jazykové oblasti jsou interferencí ohroženy nejvíce. Vedle typologicky relevantních gramatických jevů jde zejména o problematiku překladu reálií v širokém smyslu včetně tzv. lingvistických reálií. Orientace v této oblasti svědčí o tzv. interkulturní kompetenci překladatele, jež je nezbytným předpokladem eliminace negativních interpretačních posunů v překládání jako dialogu odlišných kultur.

Předmětem analýzy jsou jak překlady vysokoškolských studentů rusistických oborů, tak překladačové texty účastníků překladačských soutěží z řad středoškoláků. To umožňuje učinit určité závěry ohledně poměru relevance jazykových kompetencí v mateřském a v cizím jazyce pro kvalitu literárního překladu.

Na základě geneze překladačových chyb (způsobených jednak faktory čistě lingvistickými, jednak faktory z oblasti mimolingvistické) předkládá autorka klasifikaci nejfrekventovanějších chyb způsobených negativními transfery z výchozího do cílového jazyka:

- Interferenční chyby v rovině lexikální (zapříčiněné formální podobností ruských a českých lexémů)
- Interferenční chyby v rovině lexikálně-gramatické
- Interferenční chyby v rovině syntaktické
- Interferenční stylistické posuny
- Věcné omyly vyplývající z neznalosti extralingvistických reálií
- Věcné omyly vyplývající z neznalosti „lingvistických“ reálií
- Nesprávně přeložené frazémy a idiomy
- Intertextuální chyby, způsobené neznalostí, resp. nerozpoznáním aluzí.

Okrajově je věnována pozornost též typologii interferenčních chyb v češtině v překladech ruských rodilých mluvčích a některým invenčním překladačovým řešením. V závěrečné didaktické části příspěvku autorka stručně popisuje své zkušenosti z výuky uměleckého překladu na Katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V seminářích jsou posluchači systematicky vedeni k tomu, aby teoretické poznatky získané v přednáškách dokázali aplikovat při vlastním překládání umělecké literatury. Semináře mají charakter tvůrčí diskuse o vhodných překladačských strategiích a postupech, začínající překladačelé jsou vedeni k přirozenosti vyjadřování v cílovém jazyce a k uvědomění, že konkrétní překladačové řešení je jen jedním z mnoha možných. Především toto pojetí překladu jako rozhodovacího procesu jim dává prostor k uplatňování kreativních, invenčních přístupů k překládaným textům.

Mgr. Bc. Adrian Jan Zasina Ph.D., Dr. hab. Elżbieta Kaczmarska-Zglejszewska

Ústav Českého národního korpusu

Chyby českých žáků v psaném projevu na základě Polského žakovského korpusu PoLKo

Během akvizice cizího jazyka mají žáci tendenci přenášet struktury svého mateřského jazyka na jazyk cílový. Týká se to obzvláště příbuzných jazyků, jako jsou třeba čeština a polština, mezi nimiž je vzájemná interference poměrně vysoká. Čeští žáci mají výhodu v tom, že v případě pozitivního transferu používají jazykové struktury stejné pro oba jazyky. Proto si osvojují polštinu mnohem rychleji na rozdíl od neslovanských žáků. Nicméně také narážejí na problémy s použitím zdánlivě podobných struktur, které jsou zapříčiněné negativním transferem. V

důsledku toho se produkce českých žáků studujících polštinu vyznačuje souborem jazykových chyb, jež jsou jedinečné pro tuto skupinu.

Přestože je zájem o zkoumání jazykových chyb cizinců učících se polštině vysoký (Dąbrowska 2004; Dąbrowska & Pasięka 2008; Kita et al. 2008; Krawczuk 2009; Skura 2013; Dąbrowska & Pasięka 2014; Górska 2015; Kowalewski 2018; Skura 2018; Autor 2020), existuje málo studií (Pösingerová 2001) zaměřených na chyby Čechů. Naše pilotní analýza (2021) je prvním pokusem prozkoumat tuto oblast pomocí žákovského korpusu.

Data

Tato studie využívá subkorpus žákovského korpusu PoLKO, který zahrnuje 28 textů napsaných českými rodilými mluvčími. Celkově obsahuje 8 721 tokenů. S ohledem na pohlaví je subkorpus více méně vyvážený; 12 textů bylo napsáno ženami a 16 muži. Zkoumaný vzorek pokrývá téměř všechny jazykové úrovně podle SERR od úrovně A1 po úroveň C1. Jednotlivé úrovně jsou zastoupeny v poměru zachyceném v níže uvedené tabulce (vyjádřené počtem tokenů pro každou z nich). Jako korpusový manažer byl použit nástroj TEITOK (Janssen 2016).

Tabulka: počet tokenů pro jednotlivé jazykové úrovně

Úroveň	Počet tokenů
A1	1,027
A2	3,029
B1	1,513
B2	268
C1	2,884

Analýza

Naše analýza se zabývá nejčastějšími chybami v oblastisyntaxe, slovosledu, pravopisu a lexika. Tyto čtyři typy chyb jsou postupně probrány spolu s příklady. Každý příklad obsahuje žákovskou a opravenou variantu a také český překlad uvedený v závorkách. Uvedené příklady jsou označeny jednotlivými symboly značícími pohlaví, věk a jazykovou úroveň polštiny autora textu.

Syntaktické chyby nejčastěji představují poruchu valenčních vzorců, tedy nedodržení pravidel syntaktické spojitosti slov, které jsou rovněž klasifikovány jako gramatické chyby. Jedním z nejzávažnějších pochybení v této oblasti je použití akuzativu namísto genitivu po slovese v negaci. V současné češtině negace nevyžaduje změnu akuzativu za genitiv. Typickým příkladem je následující věta:

(1) *Wczoraj **nie zobaczyłam Ewę**, było za ciemno. (F, 27, A2)

Wczoraj **nie zobaczyłam Ewy**, było za ciemno.

(Včera jsem Evu neviděla, protože byla příliš velká tma.)

Další problematickou oblastí pro české žáky je slovosled. Kupříkladu se to týká zvrátneho zájmena się:

(2) *Dzień wcześniej długo uczyłem **się** i ranem zasnęłem budzik. (M, 22, A1)

Dzień wcześniej długo **się** uczyłem i rano zasnęłem.

(Den předtím jsem se dlouho učil a ráno jsem zasnęl budík.)

Lexikální chyby v této jazykové skupině souvisí především s mezijazykovou interferencí.

(3) (...) w Czechach **wolimy** między matematyką albo językiem obcym. (M, 22, A1)

(...) w Czechach **wybieramy** pomiędzy matematyką albo językiem obcym.

((...) v Čechách volíme mezi matematikou a cizím jazykem.)

Sloveso volit je příkladem zrádného slova, které neodpovídá polskému woleć ('preferovat'). Pravděpodobně proto žákova jazyková kompetence ovlivnila vznik této lexikální chyby. Poslední oblastí jsou pravopisné chyby, jež jsou zapříčiněny nedostatečnou znalostí polského pravopisu. Polská ortografie na rozdíl od české používá např. spřežky. Nejčastější pochybení

českých žáků lze rozdělit do tří skupin: 1) psaní měkkých a tvrdých sykavek (např. ś vs. sz), 2) záměna písmen ł a l, 3) rozlišování fonémů (písmen) i a y.

Závěr

Naše poznatky poskytují studentům a učitelům vhodný zdroj informací, který lze použít k vytvoření učebních materiálů na míru. Tento přístup může příznivě ovlivnit další vývoj metodiky výuky polštiny jako cizího jazyka určené českým rodilým mluvčím. Přesná identifikace problematických oblastí polštiny českojazyčných mluvčích umožňuje zaměřit se spíše na to, co žáci ještě potřebují zdokonalovat, nikoli na to, co už umějí.

Literatura

- Najczęstsze błędy popełniane przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego. W: A. Seretny, W. Martyniuk, E. Lipińska (red.), *Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego* (105-136). Kraków: Universitas.
- Dąbrowska, A., & Pasięka, M. (2008). Nowa typologia błędów popełnianych przez cudzoziemców w języku polskim. W: M. Kita, M. Czempka-Wewióra, M. Ślawska (red.), *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej* (73-102). Katowice: Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych.
- Dąbrowska, A., & Pasięka, M. (2014). Badania błędów cudzoziemców prowadzone w Szkole Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców UW. W: A. Dąbrowska, U. Dobesz (red.), *40 lat wrocławskiej glottodydaktyki polonistycznej: Teoria i praktyka* (331-342). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.
- Górska, A. (2015). Błędy studentów z Ukrainy – zapobieganie i eliminacja w grupach o zróżnicowanych możliwościach (na podstawie doświadczeń Centrum Partnerstwa Wschodniego Uniwersytetu Opolskiego). *ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 22, 357-370. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.22.24>
- Janssen, M. (2016). TEITOK: Text-faithful annotated corpora. W: N. Calzolari i in. (red), *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation* (4037-4043). Portorož: ELRA.
- Kowalewski, J. (2018). Badania statystyczne nad błędami językowymi uczących się języka polskiego na Ukrainie. W: M. Maciołek (red.), *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy. Koncepcje. Perspektywy. Tom III: Współczesne aspekty badań nad językiem polskim – teoria i praktyka* (277-298). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krawczuk, A. (2009). Błędy leksykalne i leksykalno-stylistyczne w polszczyźnie Ukraińców, *Postscriptum Polonistyczne*, 1(3), 167-183.
- Pösingerová, K. (2001). Problematika negativních transferů při výuce polského jazyka v českém jazykovém prostředí. *Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum*.
- Skura, M. (2013). Błędy wynikające z interferencji kulturowej popełniane przez Niemców uczących się języka polskiego jako obcego, *ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 20, 149-158.
- Skura, M. (2018). Błędy popełniane przez Niemców uczących się języka polskiego jako obcego – implikacje glottodydaktyczne, (Doctoral thesis). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kaczmarek, E., & Zasina, A. J. (2020). Błędy walencyjne w tekstach obcokrajowców uczących się języka polskiego w świetle korpusu PoLKO. *Prace Filologiczne*, 75(1), 197-213. <https://doi.org/10.32798/pf.657>
- Kaczmarek, E., & Zasina, A. J. (2021). Język polski w tekstach osób czeskojęzycznych na podstawie korpusu uczniowskiego PoLKO. *ROSSICA OLOMUCENSIA*, LX(2), 5-17.